

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑΣ.

ΑΡΙΘΜΟΣ 23.

ΤΟΜΟΣ Γ΄.

10 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1894.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, οὕτω συμπληρωθεῖσα, οὐδὲ προσεχῶς ἴσως συμπληρουμένη διὰ τὰς ἀπαιτήσεις, καθ' ὃν προσκροῦται ὁ κ. Τρικούπης ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ ὀριστικοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ, εἰς τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦ ὁποίου ἀφορῶσι διάφοροι τῶν διαπραγμάτων πολιτικῶν αὐτοῦ φίλων, ἐξακολουθεῖ ἐν αὐστηρᾷ ἐχευμθία τὰς πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ξένων πιστωτῶν τοῦ κράτους διαπραγματεύσεις αὐτῆς εἰς διωμολόγησιν τοῦ ὀριστικοῦ συμβιβασμοῦ· ἀλλὰ τὸ ἔργον προσκόπεται πάντοτε εἰς τὰ ἐχέγγυα, ἅτινα οὗτοι ἀπαιτοῦσι περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐφεξῆς ἐκτίσεως τοῦ ὀρισθησομένου ποσοστοῦ τοῦ τόκου καὶ τὰ ὅποια, φαίνεται, ἀξιοῦσι τοιαῦτα, οἷα οὔτε ἡ παροῦσα, οὔτε ἄλλη τις κυβέρνησις δύναται νὰ παράσῃ. — Ὅπως δὴποτε, γενομένης δεκτικῆς κατ' ἀρχὴν τῆς ὑπὸ τοῦ νόμου τῆς 10 δεκεμβρίου θεσπισθείσης ἐλαττώσεως, χορηγησάντων δὲ ἴδη καὶ τῶν γάλλων ὁμολογιούχων τῶν συγκατάθεσιν αὐτῶν ὡς πρὸς τοὺς ὀρισθησομένους πρὸς διαπραγματεύσιν ἀντιπροσώπους, μέλλοντας κατ' αὐτὰς νὰ μεταβῶσιν εἰς Ἀθήνας, ἐλπίζεται ὅτι ταχέως καὶ αἱ σίως κανονισθήσονται καὶ αἱ λωπαὶ λεπτομέρειαι. — Ὡς πρὸς τὰ κυρίως ἐσωτερικὰ πράγματα, τρυκηνίαν ἀγανακτικῆς προὐκάλεσαν κατ' αὐτὰς παρεκτροπαὶ ὀργάνων τινῶν τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Τρικούπης θεσπισθείσης στρατιωτικῆς ἀστυνομίας, ἥτις ἐνιαχοῦ κατεχορήδατο τῇ δυνάμει αὐτῆς. — Νομίζομεν ὅτι ἡ κυβέρνησις ὀφείλει συντόμως νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν παραδειγματικὴν τιμωρίαν τῶν ἐνόχων πρὸς περιφρούρησιν οὐ μόνον τῆς ἡσυχίας τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ γοῦτρον τοῦ ἄλλως ἀναγκαίου ἀστυνομικοῦ τούτου συστήματος.

Φαίνεται ὅτι κατ' αὐτὰς σπουδαῖαι ἀνεψύσαν διαφωνίαι παρὰ τοῖς μέλεσι τῆς ὑπὸ τὸν κ. Σταμπούλωφ κυβερνήσεως, ἣν ὑποβόσκει κρίσις, ἀπειλοῦσα τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς. — Αἱ ἀφορμαὶ τῆς δια-

φωνίας ἄλλως παρ' ἄλλοις φέρονται· τὸ γεγονός ὅμως εἶνε ἀναμφισβήτητον, τοσοῦτον μάλιστα, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ ἡμεπίσθημος **Βουλγαρία** ἀρκεῖται διαψεύδουσα τὴν ἄμεσον τροποποίησιν τοῦ ὑπουργείου, ἥτις κατὰ τὴν αὐτὴν ἐφημερίδα γενήσεται μόνον μετὰ τὴν εἰς Σοφίαν ἐπάνοδον τοῦ πρίγκιπος Φερδινάνδου. — Ὡς πρὸς τὰς διαθέσεις αὐτοῦ τοῦ πρίγκιπος, οὗτος κατὰ τινὰς εἰδήσεις ἀπόφασιν εἶχε νὰ ἐκδηλώσῃ ἐμπράκτως τὴν δυσαρέσκειαν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ πολιτικῇ τοῦ πρωθυπουργοῦ αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπετράπη ἀπὸ τοῦ σκοποῦ τούτου ὑπὸ δυνάμει ἐνδιαφερομένης περὶ τῆς Βουλγαρίας.

Σχετικῶς πρὸς τὰ ἐν Σερβίᾳ, οὕτω μὲν ἠγγέλθητι περὶ τῆς πορείας καὶ τοῦ ἐνδεχομένου ἀποτελέσματος τῶν ἐνεργειῶν τῆς ὑπὸ τὸν κ. Νικολάεβιτς κυβερνήσεως πρὸς συνασπισμὸν τῶν προοδευτικῶν καὶ φιλελευθέρων ἐναντίον τῶν ριζοσπαστικῶν, ὡς οὐδὲ περὶ τῆς στάσεως τῆς τελευταιᾶς ταύτης μεριδος ἀπέναντι τῆς καταρτιζομένης ἐναντίον τῆς θέσεως αὐτῆς ἐν τῇ χώρᾳ συμμαχίας τῶν ἀντιπάλων κομμάτων, ὑπάρχει ὅμως ἡ χρῆσιμος πληροφορία περὶ ἐπισημοῦ δείπνου, παρατεθέντος ἐν τοῖς ἀνακτόροις πρὸς τιμὴν τῶν νέων ὑπουργῶν, κατὰ ὁποῖον δὲ ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος, προπίνων ὑπὲρ τῶν νέων συμβούλων αὐτοῦ, ἐξέφρασε τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνην αὐτοῦ, ἅμα δὲ καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ἐπιδιώξῃ μετὰ δραστηριότητος καὶ ἐπιμονῆς τοὺς σκοποὺς αὐτῶν. — Ἡ ἐκφρασις τῆς τελευταιᾶς ταύτης ἐλπίδος, καὶ προτροπὴν φυσικῶς πρὸς ἀμετάσπαστον ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματος τοῦ νέου ὑπουργείου περιλαμβάνουσα, μαρτυρεῖ προδήλως ὅτι ὅτε βασιλεὺς καὶ ὁ βασιλοπάτωρ εὐρίσκουσι μὲν παρὰ τῷ προγράμματι τούτῳ, περιλαμβάνοντι, ὡς γνωστόν, ἐν κεφαλίδι τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἐξουδετέρωσιν τῆς ἐπιρροῆς τῶν ριζοσπαστικῶν, τὰς ἀρχάς, καθ' ἃς φρονοῦσιν ὅτι δεόν νὰ ρυθμίζηται ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους πρὸς ἄρσιν τῶν κοινοβουλευτικῶν εἰς τὴν πορείαν αὐτοῦ κωλυμά-

των, ἀποδέχονται δὲ τὰ νῦν ἐν τῇ ἀρχῇ πρόσωπα, ὡς τὰ καταλληλότερα ὄργανα τῆς εἰς τὴν νέαν αὐτὴν πολιτικὴν ὁδὸν εἰσαγωγῆς τῆς Σερβίας. — Ἡ δὴλως αὕτη, σκοποῦσα καὶ τὴν ὑποδοχὴν τῶν κυβερνητικῶν ἐνεργειῶν πρὸς συγχώνευσιν ἢ συνασπισμὸν τῶν δύο μικρῶν τῆς χώρας πολιτικῶν μεριδῶν, θὰ προσενηθῆ ἀναμφηρόστως πολλὴν αἰσθησὶν παρὰ τοῖς ριζοσπαστικοῖς κύκλοις, οἵτινες βλέπουσι κρατερῶς καὶ ἐπιμόνως πολεμουμένην τὴν κοινοβουλευτικὴν αὐτῶν θέσιν· ἐπιτρέπεται ὅμως νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι τούτου ἕνεκα ὁ προσεχὴς ἐκλογικὸς ἀγὼν, προωρισμένος νὰ δεῖξῃ κατὰ πόσον ὁ σερβικὸς λαὸς συμμερίζεται τὴν περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς νέας αὐτῆς πορείας ἰδέαν, δὲν θὰ ἐκτραπῆ εἰς ἀσυνήθη ζῶηρότητα. — Τοῦναντίον ἡ χώρα ἔχει τοσαύτην χρεῖαν γαλήνης καὶ εἰρηναϊκῆς ἐργασίας πρὸς ἐπούλωσιν τῶν διαφόρων αὐτῆς πληγῶν, ὥστε οὐδὲ ἀναγκαῖον φαίνεται νὰ συστήσῃ τις πᾶσιν, ἀρχουσί τε καὶ ἀρχομένοις, συμπολιτευομένοις τε καὶ ἀντιπολιτευομένοις, σύνεσιν καὶ μετριοπάθειαν, — εἶναι βεβαίως πολλὰ τὰ σφάλματα τῶν ριζοσπαστικῶν· ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλα μερίδες οὐδέποτε διέπρεψαν ἐπὶ ἀμώμῳ κοινοβουλευτικῇ νομιμοφροσύνῃ, δυναμένη νὰ παρέχῃ αὐταῖς δικαιοῦματα ἀπολύτου ὑπεροχῆς· πάντων δὲ τῶν κομμάτων ἐξ ἴσου σχεδὸν ὄντων ὑπαίτιων τῆς παρούσης καταστάσεως, ἢ τῆς κοινῆς αὐτῆς ὑπαιτιότητος συναίσθησις ἀποβαίνει ὁ κάλλιστος συνήγορος τῆς ἀποφυγῆς τῶν ἀκρῶν ἐν τῇ πρὸς βελτίωσιν αὐτῆς ἀποσιεῖρα.

Πρὸς τῇ ἐν Παρισίοις ἐπανόδῳ τοῦ Μορηνάιν, παρασχούσῃ ἰκανῶς εὐγλωττον ἀπάντησιν πρὸς τοὺς ἀρεσκομένους νὰ φαντάζωνται τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον δυσχεροσθέντα πρὸς τὸν παρὰ τῇ Δημοκρατίᾳ ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ, καὶ αἱ ρωσικαὶ ἐφημερίδες ἐπέρχονται διασκεδάουσαι τέλεον τὴν πλάνην τῶν ἐλπίδων ὅτι αἱ νέαι γερμανορωσικαὶ ἐμπορικαὶ σχέσεις ἐπέδρασαν ἢ δύνανται νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Ρωσίας, μάλιστα δὲ εἰς ἀλλοίωσιν τοῦ ἐν Κρονστάδῃ καὶ Τουλῶνι οὕτω πανηγυρικῶς συντελεσθέντος ἔργου τῆς γαλλορωσικῆς συναδελφώσεως, διὰ τῆς προθύμου συμμορφώσεως τῶν ἐν Πετρούπολει πρὸς τοὺς ὀψιγενεῖς τῶν ἐν Βερολίνῳ ὑπὲρ τοῦ ἀφοπλισμοῦ πόθους, παραιτούμενων μὲν αὐτῶν πᾶσαν ἐπιθυμίαν πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς πλημμυλῶς ἐχούσης καταστάσεως, ἐγκαταλειπομένης δὲ αὐτῆς τῆς Γαλλίας εἰς τὴν προτέραν μόνωσιν καὶ οὕτω παγιουμένην τοῦ μόνου σχεδὸν τοῖς ἐν Βερολίνῳ εὐαρεστοῦντος καθεστῶτος. — Οὕτως ὁ μὲν **Νέος Χρόνος** τῆς Πετρούπολεως σιᾶς ὄνομα καλεῖ τὸν ἐπιδικώμενον γενικὸν ἀφοπλισμὸν καὶ ἀποφαίνεται ὅτι οἱ ἐν Ρωσίᾳ δὲν δύνανται ν' ἀποβλέψωσι μετὰ σοβαρότητος πρὸς τοιαύτην χίμαιραν, ὁ δὲ ρωσικὸς ὠσαύτως **Κυβερνητικὸς Ἀγγελιοφόρος**, περὶ τῶν ἐν Βενετίᾳ καὶ Ἀβδαζίᾳ μὲν γενομένων ἡγεμονικῶν συνεντεύξεων ἰδίᾳ τὸν λόγον ποιοῦμενος, θέλων ὅμως καὶ νὰ διασκεδάσῃ ἐκ τῶν προτέρων πᾶσαν παρερμηνείαν τῆς ἐνδεχομένης κατὰ τὸ ἔαρ συναντήσεως τῶν αὐτοκράτορων Ρωσίας, Γερμανίας καὶ Αὐστροουγγαρίας, συναντήσεως, αἱ περὶ τῆς ὁποίας φῆμαι ἐκ περιτροπῆς ἐνισχύονται καὶ διαψεύδονται, ἐπὶ τῶν ὁποίων δὲ κόσμοι ὅλοι νέων πολιτικῶν συνδυα-

σμῶν δημιουργοῦνται ὑπὸ τῶν εὐφαντάστων, προτρέπει τὸ δημόσιον νὰ παύσῃ ἀποδίδον πολλὴν σπουδαιότητα εἰς τὰς ἡγεμονικὰς συνεντεύξεις, αἵτινες ἀπώλεσαν τὴν παλαιὰν σημασίαν αὐτῶν. — Ἡ προτροπὴ αὕτη τοῦ ἐπισήμου ὄργάνου τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ ὅτι, καὶ ἂν πράγματι ἐπέλθῃ ἢ οὕτως ἀνυπομόνως ὑπὸ τῶν ἐν Βερολίνῳ προσδοκωμένων συνεντεύξεων Τσόρου καὶ Γουλιέλμου, ἢν ἄλλως τε οὐδὲν κωλύει, ἂν μάλιστα ἐπαληθεύσῃ τὰ μετ' ἐπιτάσεως θρυλούμενα περὶ ἐπικειμένου συνοικεσίου τοῦ διαδόχου τοῦ ρωσικοῦ θρόνου μετὰ γερμανίδος πριγκιπίσσης, αὕτη οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχῃ σχέσιν πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Ρωσίας, ἥτις ἐμμένει πάντοτε ἀναλλοίωτος ἐν ταῖς ἐν Κρονστάδῃ καὶ Τουλῶνι καθιερωθείσας σχέσεσιν αὐτῆς πρὸς τὴν Γαλλίαν, περιορισθήσεται δὲ εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ἐκφρασὶν τῆς ἐπὶ ταῖς νέαις οικονομικοεμπορικαῖς σχέσεσιν τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν εὐαρεσκείας ἢ καὶ εἰς τὰς ἐπὶ τοῖς συγγενικοῖς δεσμοῖς φιλοφρονήσεις.

Τὸ γερμανικὸν κοινοβούλιον προέβη κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας εἰς σπουδαῖον μέτρον· διὰ πλειονοψηφίας τριῶν καὶ εἰκοσὶ ψήφων ἐπεκύρωσεν εἰς τρίτην ἀνάγνωσιν τὸ νομοσχέδιον, τὸ ἀκυροῦν τὸν περὶ Ἰησοῦτων νόμον. — Τὸ νομοσχέδιον τοῦτο, οὗ ὑπολείπεται ἢ ὑπὸ τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ συμβουλίου ἐπικύρωσις, ἥτις ἐλπίζεται ὅτι ἐπιτευχθήσεται μετὰ τροποποιήσεως, ἐπιτερουσῆς ἐκάστῳ τῶν ὁμοσπόνδων κρατῶν νὰ τηρήσῃ ἐλευθέρως ὅποιαν ἂν θέλῃ στάσιν ἀπέναντι τῶν Ἰησοῦτιων, τροποποιήσεως δὲ μὴ ἀπαρεσκούσης τοῖς καθολικοῖς, ἅτε ἀπαλλατούσης αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ὑποβάλλωνται εἰς τὰς ὑποχρεώσεις τῆς γενικῆς τῆς αὐτοκρατορίας πολιτικῆς, δὲν πληροῖ πάντας τοὺς πόθους τοῦ ἐν Γερμανίᾳ καθολικισμοῦ, ἀξιοῦντος τὴν εἰς τοὺς Ἰησοῦτας ἀπόδοσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς καθολικῆς νεολαίας, ἐνῶ διὰ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ψήφου τοῦ κοινοβουλίου μόνον ἢ εἰς Γερμανίαν ἐπάνοδος τῶν μελῶν τῆς Ἐταιρίας ταύτης ἐπιτρέπεται, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ ἀνασύστασις τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἐκπαιδευτηρίων. Οὐχ ἥττον ἀποτελεῖ ἀξιολόγον ἔναρξιν τῆς πληρώσεως αὐτῶν, λαμβανομένου ὑπ' ὄψεος ὅτι ἢ εἰς Γερμανίαν ἐπάνοδος οὕτω δραστηρίων καὶ πολυμηχανῶν ἀνθρώπων θὰ ἐπιπέυσῃ τὴν συντέλειαν τοῦ ἔργου. — Τὸ καθολικὸν Κέντρον τοῦ κοινοβουλίου κατανοεῖ ὅτι, ἵνα ἡ γενομένη τῷ καθολικισμῷ παραχώρησις ἀποθῆ γόνιμος καὶ εἰς μεταγενέστερα ὠφελήματα, ἀνάγκη νὰ προσοικειωθῇ τὴν κυβερνήσιν, συμπράττον αὐτῇ ἐν τοῖς γενικοῖς ζητήμασιν· οὕτω δὲ ὁ κόμης Καπρίθης προσκτάται τὴν ὑποστήριξιν κόμματος, ἑκατὸν περίπου διαθετότου ψήφους καὶ δυναμένου νὰ στρέψῃ τὴν πλειονοψηφίαν πρὸς τὸ μέρος, πρὸς ὃ τοῦτο θὰ ἐκλινε. — Τὸ πρῶγμα εἶνε σημαντικώτατον καθ' ἣν μάλιστα ὄραν ἢ γερμανικὴν κυβερνήσιν ἤρξατο τοῦ κρισίμου ἀγῶνος περὶ τῆς ἐπιτηνφίδεως τῶν οικονομικῶν μέτρων, δηλαδὴ τῶν φορολογικῶν αὐξήσεων, δι' ὧν θὰ καταρθούτο ἢ ἐφαρμογὴ τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν φθινόπωρον μετὰ τοσαύτης δυσχερείας ἐπιτηνφισθεῖσιν ὁρρωτικῶν μεταρρυθμίσεων, ἀγῶνος δέ, ὃν θὰ συνεχίσῃ κατὰ τὴν προσεχῆ σύνοδον.

ΦΥΣΙΚΟΧΗΜΙΚΑ*

Περὶ Θερμότητος.

Γενικῶς τὸ ζήτημα τοῦ ὁρισμοῦ τῆς ζωῆς πραγματευόμενοι δεόν νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἔτι τὰ ἐν τοῖς ζῴοις ὀργανισμοῖς τελούμενα φαινόμενα ἐθεωρήθησαν ὑπὸ τῶν μεγάλων φιλοσόφων καὶ ἱατρῶν ὡς πηγαζόντα ἐκ τινος ἀνωτέρας καὶ ἀλλοῦ ἀρχῆς ἐνεργοῦσης ἐπὶ τῆς ἀδρανοῦς καὶ ἀψύχου ὕλης. Τοιαῦτα ἦτο ἡ γνώμη τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Ἱπποκράτους, ἢ μεταγενεστέρως ἠσπάζθησαν οἱ τοῦ μέσου αἰῶνος μυστικισταὶ καὶ οἱ σχολαστικοί, γνῶμη ἣτις ἐξέκτετο εἰς τὸ ἄνωτον αὐτῆς κατὰ τὸν Ἰῶν αἰῶνα, ὑπὸ τὴν προσταδίαν καὶ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἵδρου τοῦ τῆς ψυχικῆς ἀνιμισμοῦ (animism) ἱατροῦ καὶ χημικοῦ Stahl. Παραλλήλως δὲ πρὸς ταύτην καὶ πολλῶ πρὶν ἢ ἡ φυσικὴ καὶ ἡ χημεία πῆξωσι τὴν καλιὰν αὐτῶν καὶ ἐπομένως γίνωσι γνωστὰ τὰ φαινόμενα τῆς ἀνοργάνου ὕλης, ἀντίθετοι πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἀνεπτυχθέντα τάσεις, ἰδίᾳ διατυπωθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἀτομιστικῶν σχολῶν τοῦ Δημοκρίτου καὶ τοῦ Ἐπικούρου, καθ' ἃς ἐν μόνον εἶδος ὕλης ὑφίσταται, τὰ δὲ στοιχεῖα ταύτης κέκτανται τὴν ἰδιότητα, διὰ τῆς πρὸς ἄλληλα συναρμογῆς αὐτῶν, διαφόρους ὅλως ν' ἀποτελεῶσι συνθέσεις, συνιστώντα οὕτω τὰ τε ἀνόργανα καὶ ἀψυχα σώματα, καὶ τὰ ὀργανωμένα, ζῶντα καὶ αἰσθανόμενα, ὡς τὰ ζῶα, ὡς καὶ τὰ λογικὰ καὶ ἐλεύθερα, ὡς ὁ ἄνθρωπος. Τῆς δευτέρας ταύτης ἐξόχως ὑλιστικῆς ὑποθέσεως ὁπαδοὶ ἐγένοντο ἐν ἄλλοις καὶ αὐτοὶ οἱ μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ ἄλλου τῆς ψυχῆς ὑπερμαχίσαντες, οἷοι ὁ Καρτέσιος καὶ ὁ Λεϊβνίτιος, ἀποδόντες πάσας τὰς ἐν τῇ ζωικῇ ὑπάρξει ἐκφαινόμενας δράσεις εἰς τὰς διεπούσας τὴν ὕλην καὶ τὰ φαινόμενα αὐτῆς δυνάμεις. Ἡ φαινομενικὴ αὐτῆ ἀντίφασις αἰρεται, ἐὰν ληθῇ ὑπ' ὅσῃ ὅτι κατὰ τοὺς μεγάλους τούτους φιλοσόφους ἀπόλυτος σχεδὸν χωρισμὸς μεταξὺ σώματος καὶ ψυχῆς ὑφίσταται, καὶ ὅτι κατὰ μὲν τὸν Καρτέσιον ἡ μὲν ψυχὴ εἶνε ἢ ἀνωτέρα ἀρχή, ἢ δὲ ζωὴ ἀνωτέρα ἀπλῶς ἐνεργεῖα τῶν μηχανικῶν νόμων, ὅτι τὸ ἀνθρώπινον σῶμα εἶνε αὐτοτελὲς μηχανὴ ἀποτελουμένη ἐκ μοχλῶν, ἐλατηρίων καὶ λοιπῶν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἀπλοῦν ἀποτελεῖ ἐπὶ πτην τῶν ἐν τῷ σώματι τελουμένων, χωρὶς οὐδόλως νὰ ἐπεμβαίνει εἰς τὴν ζωικὴν δράσιν, κατὰ δὲ τὸν Λεϊβνίτιον, ἐπίσης τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος χωρίζοντα, καίπερ παραδεχόμενον σύνδεσμον τῶν δύο τούτων ὑπὸ τοῦ θεοῦ προδιαταχθέντα, τὸ σῶμα ἀναπτύσσεται μηχανικῶς, οἱ δὲ μηχανικοὶ νόμοι οὐδέποτε ἐκκιάζονται ἐν ταῖς φυσικαῖς κινήσει, τὰ πάντα δὲ τελοῦνται ἐν τῇ ψυχῇ, ὡσεὶ μὴ ὑπῆρχε σῶμα, καὶ τὰ πάντα τελοῦνται ἐν τῷ σώματι, ὡσεὶ μὴ ὑπῆρχε ψυχὴ.

Ὁ δὲ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Stahl ἄλλως ἀντελήθη τῆς φύσεως τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς καὶ τῶν μεταξὺ ψυχῆς καὶ σώματος σχέσεων, καίπερ δὲ χημικὸς καὶ ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων μάλιστα τῆς ἐποχῆς αὐ-

τοῦ, κατεπολέμησε μετὰ πολλῆς τῆς δυνάμεως τὰς ὑλιστικὰς ἰδέας τῶν τότε ἱατροχημικῶν, οἵτινες ἐθεώρουν ἅπαντα τὰ ζωικὰ φαινόμενα ὡς χημικὰς δράσεις, ὑποστηρίζον ὅτι οὐ μόνον αἱ χημικαὶ δυνάμεις εἶσι διάφοροι τῶν διεπούσων τὰ τῆς ζωῆς φαινόμενα, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἰς πλήρη πρὸς ταῦτα εὐρίσκοντα ἀνταγωνισμὸν, τείνουσαι μᾶλλον νὰ καταστρέψωσιν ἢ νὰ συντηρήσωσι τὰ ζῶντα σώματα, ὅτι δὲ ἐπομένως ἀπαιτεῖται ζωικὴ τις δύναμις πρὸς συντήρησιν τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ πρὸς ἀναίρεσιν τῶν ἐξωτερικῶν χημικῶν δυνάμεων, αἵτινες ἀδιαλείπτως ἐνεργοῦσι πρὸς καταστροφὴν αὐτοῦ. Ἡ ζωὴ κατὰ τὸν Stahl εἶνε ὁ θρίαμβος τῆς ζωικῆς δυνάμεως κατὰ τὸν ἐξῶθεν ἐνεργουσῶν ἀντιδράσεων (vitalisme), ἡ δὲ δύναμις αὕτη, ἀδιαλείπτως ἀνταγωνιζομένη πρὸς τὰς φυσικὰς δυνάμεις, ἐνεργεῖ λογικῶς, ἐν διαγεγραμμένῳ σχεδίῳ, πρὸς συντήρησιν τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡ ψυχὴ εἶνε δι' αὐτὸν ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, αὕτη δὲ μία τῶν ψυχικῶν δράσεων, ἡ ζωοποιοὺς αὐτῆς δράσις (acte vivifiante), ἡ δὲ ἀθάνατος ψυχὴ κυβερνᾷ ἀμέσως τὴν ὕλην τοῦ σώματος, κινεῖ αὐτὴν καὶ διεθῶναι αὐτὴν πρὸς τὸ τέθνη. Διὰ τῆς διαταγῆς αὐτῆς τελοῦνται οὐ μόνον αἱ ἐθελούσαι κινήσεις, ἀλλὰ καὶ αἱ τῆς καρδίας, ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματος, ἡ ἀναπνοὴ τῶν πνευμόνων καὶ ἡ ἐκκρίσις τῶν ἀδένων. Ἡ διατάραξις τῆς ἁρμονίας τῶν φαινομένων τούτων, ἡ τῆς νόσου ἐμφάνισις, δεκνύουσιν ἀπλῶς ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν ἐλειτούργησε προσδικόντως ἢ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῆ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὰς ἐξῶθεν ἐνεργοῦσας καταστρεπτικὰς δυνάμεις.

Τοιοῦτον δόγμα, παρατιρεῖ ὁ ἀείμνηστος Claude Bernard, εἶχε τι τὸ παράδοξον καὶ ἀντιφατικόν, διότι ἡ τῆς λογικῆς ψυχῆς ἐπὶ τῶν ζωικῶν λειτουργιῶν ἐνεργεῖα φαίνεται ὑποθέτουσα διεθῶνσιν συνειδυῖαν ἐαυτῇ, ἐνῶ ἡ στοιχειωδεδάτη παρατήρησις διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ἅπαναι αἱ λειτουργίαι τῆς θρέψεως—κυκλοφορίας, ἐκκρίσεως, πέψης, κτλ.,—τελοῦνται ἀσύνειδῶς καὶ ἀκουσίως, ὡς ἂν εἰ, κατὰ τὴν ἐκφρασὴν φυσιολόγου τινὸς φιλοσόφου, ἡ φύσις ἐκ προνοίας ἠθέλησε νὰ μὴ ἐξαρτήσῃ τὰ σημαντικὰ ταῦτα φαινόμενα ἐκ τῶν ἰδιοτροπιῶν ἀμαθοῦς βουλήσεως.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, δύο δὲ ρεύματα ἰδεῶν ὀλοσχερῶς ἀντιθέτων, ὧν τὸ μὲν εἶχε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τὰς μηχανικὰς περὶ τῶν ζωικῶν λειτουργιῶν καὶ τοῦ ἀνθρώπινου σώματος ἰδέας τοῦ Καρτεσιου καὶ τοῦ Λεϊβνιτιου, τὸ δὲ εἰς τὰς τοῦ Stahl, ἐφέροντο πρὸς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, ὁπότε ὁ Lavoisier καὶ ὁ Laplace ἀπέδειξαν ὅτι μία καὶ μόνη ὑπάρχει χημεία διὰ τὰ ἀνόργανα ὡς καὶ διὰ τὰ ὀργανικὰ σώματα, καὶ πειραματικῶς ἐβεβαίωσαν ὅτι ἡ ἀναπνοὴ καὶ ἡ παραγωγὴ τῆς ζωικῆς θερμότητος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζῴων εἶναι φαινόμενα καύσεως, προσδόμοια τοῖς κατὰ τὴν καύσιν τῶν μετάλλων συμβαίνουσιν.

Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ περίπτου ἐποχὴν ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Montpellier ἀνεφαίνοντο αἱ περὶ ζωῆς ἰδέαι τῶν διαδόχων τοῦ Stahl, ἦτοι τοῦ Bordeu, τοῦ Barthez καὶ τοῦ Grimauld, οἵτινες ἀντιθέτως μὲν πρὸς τὸν Stahl ἐπέρεδδον τὴν ζωὴν ἀνεξάρτητον τῆς ψυχῆς, παρεδέχοντο ὅμως μετ' αὐτοῦ τὴν ζωικὴν δύναμιν, ἐνεργοῦσαν ἀνεξαρτήτως τῶν νόμων τῆς μηχανικῆς, τῆς

*) Ἰδε ἀριθ. 22, σελ. 423—426.

φυσικῆς καὶ τῆς χημείας· μόλις δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ὁ Xavier Bichat ἐνόησεν ὅτι ἡ αἰτία τῶν ζωϊκῶν φαινομένων ἔδει νὰ ζητηθῆ οὐχὶ ἐν τινι ἀρχῇ ἀνωτέρας ἀέλου τάξεως, ἀλλὰ τούναντιον ἐν ταῖς ἰδιότησι τῆς ὕλης, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας τὰ φαινόμενα ταῦτα λαμβάνουσι χώραν, ἀποφαινόμενος ὅτι ἐν τῇ φυσιολογίᾳ ὡς καὶ ἐν τῇ φυσικῇ τὰ φαινόμενα δεόν νὰ σχετίζονται πρὸς τὰς ἰδιότητες αὐτῶν ὡς ἀποτελέσματα πρὸς αἰτία καὶ ὅτι ἐν τῇ φύσει ὑπάρχουσι δύο κατηγορίαι ὄντων, δύο κατηγορίαι ἰδιοτήτων, δύο κατηγορίαι ἐπιστημῶν· τὰ ὄντα εἰσὶν ὀργανικά ἢ ἀνόργανα, αἱ ἰδιότητες ζωϊκαὶ ἢ μὴ ζωϊκαί, αἱ ἐπιστήμαι φυσικαὶ ἢ φυσιολογικαί. Ἄλλ' ὡς παρατηρεῖ ὁ Cl. Bernard, δὲν πρέπει διὰ τούτων νὰ νομισθῆ ὅτι ὁ Bichat, τιθεὶς ὡς ἐκείνῳ τὴν αἰτίαν τῶν φαινομένων ἐν ταῖς ἰδιότησι τῆς ὕλης, προσεγγίζει πρὸς τοὺς φυσικοὺς καὶ τοὺς χημικοὺς, διότι, τούναντιον, οὗτος ἀψίσταται ἐκείνων καὶ χωρίζεται ὀλοσχερῶς. Τῷ ὄντι, ὁ ὑπὸ τῶν ἰατρομηχανικῶν, φυσικῶν καὶ χημικῶν ἐπιδιωχθεὶς πάντοτε σκοπὸς ἦτο ἡ συνταύτισις τῶν ζωϊκῶν φαινομένων μετὰ τῶν τῶν ἀνοργάνων σωμάτων, ἐνῶ ὁ Bichat, ἀντιθέτως πρὸς ἐκείνους, τίθησιν ὡς ἀρχὴν ὅτι αἱ ζωϊκαὶ ἰδιότητες εἰσὶν ἀπολύτως ἐναντία πρὸς τὰς φυσικὰς, συμφωνῶν οὕτω κατὰ τοῦτο πρὸς τὸν Stahl καὶ τὴν σχολὴν τοῦ Montpellier καὶ παραδεχόμενος ὡς ἐκείνῳ ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι πάλιν μετὰξὺ ἀντιθέτων ενεργειῶν, πάλιν μετὰξὺ τῶν ζωϊκῶν ἰδιοτήτων τῶν συντηρουσῶν τὸ σῶμα καὶ τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων, αἵτινες ενεργοῦσι πρὸς καταστροφὴν αὐτοῦ. Ὁ θάνατος κατὰ ταῦτα εἶνε ὁ θρίαμβος τῶν φυσικῶν ἐπὶ τῶν ζωϊκῶν δυναμῶν, ἢ δὲ ζωὴ τὸ σύνολον τῶν δράσεων, αἵτινες πρὸς τὸν θάνατον ἀνθίστανται.

Ὁ ὑπὸ τοῦ Bichat τιθεὶς ὁρισμὸς οὗτος τῆς ζωῆς, καθ' ὃν αὐτὴ ἀποδίδεται ὀρθῶς εἰς ἅπαντας τοὺς ἰστοὺς τοῦ σώματος, ἐν οἷς τελοῦνται αἱ ἰδιαίτεραι ἐκάστου τούτων λειτουργίαι, ἐκρησόμεναι, καίπερ ἀτελεῖς καὶ ἐν μέρει μεταφυσικῆς, ὡς βῆσις τῆς νεωτέρας φυσιολογίας, ἄμεσον δὲ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκ τούτου ἐπελθούσης ἀνατροπῆς τῶν ἀρχαιοτέρων περὶ ζωϊκῶν λειτουργιῶν καὶ ζωῆς δοξασιῶν ἢν ἡ γένεσις τῆς ἀνατομικῆς σχολῆς, ἥτις ἀνεξήτησε τὴν ἔρμηνειαν τῶν φυσιολογικῶν καὶ παθολογικῶν φαινομένων ἐν ταῖς ζωϊκαῖς ἰδιότησι τῶν ὕγιων καὶ ἠλλοιωμένων ἰστών, ἐνῶ ἡ πρόοδος τῶν φυσικῶν μεθόδων καὶ αἱ σημαντικαὶ τῆς νεωτέρας χημείας ἀνακαλύψεις διεφώτιζον κατὰ μικρὸν τὰ κατὰ τὰς ζωϊκὰς λειτουργίας, οὐδὲν ἦν τὸν διαμαρτυρόμεναι κατὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Bichat καὶ τῶν προγενεστέρων σχολῶν δογματικῆς ἀντιθέσεως καὶ χωρισμοῦ τῶν ὀργανικῶν φαινομένων ἀπὸ τῶν ἐν τῇ νεκρῇ φύσει τελουμένων.

Ἄλλ' ὁ Bichat δὲν περιορίζετο εἰς μόνην τὴν βεβαίωσιν τῶν μετὰξὺ τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων τῶν σωμάτων καὶ τῶν ζωϊκῶν ἀνταγωνισμοῦ καὶ πλήρους διακρίσεως, ἀλλὰ προσέβαινε καὶ εἰς τὴν διαγραφὴν τῶν χαρακτήρων τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν, τὰς μὲν φυσικὰς ἰδιότητας ἀποκαλῶν αἰωνίας, τὰς δὲ ζωϊκὰς προσκαίρους, ἐκείνας μὲν ἐγκεντριθεῖσας ἐν τῇ ὕλῃ ἀπὸ τῆς [δημιουργίας. καὶ ἐσαεὶ μετ' αὐτῆς συμβιβούσας, ταύτας δὲ ἐμφυχούσας τὴν ἀνόργανον ὕλην, ὅταν αὐτὴ διὰ τῶν ζῶντων ὀργανισμῶν διέρ-

χεται. Τὸ ὑπὸ τοῦ Προμηθέως ὑπεξαιρεθὲν κατὰ τὴν μυθολογίαν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ πῦρ, δι' οὗ ἡ φιλόανθρωπος αὐτὴ προσωπικότης ἐνεψύχωσε τὰ ὑπ' αὐτοῦ πλασθέντα σώματα τῶν ἀνθρώπων, εἶνε κατὰ τὸν Bichat ἀλληγορικὴ παράστασις τῆς διὰ τῆς ενεργείας τῶν ζωϊκῶν ἰδιοτήτων τελουμένης μεταμορφώσεως τῆς ἀψύχου ὕλης, ἡ δὲ ζωὴ ἐξακολουθεῖ ὑψίσταμένη, ἐν ὅσῳ τὸ ἐξ οὐρανοῦ δάνειον τοῦτο πῦρ ὑψίσταται, μηδενίζεται δέ, ἅμα ὡς τοῦτο ἀποσβεσθῆ.

Τῆς ἀντιθέσεως ταύτης μετὰξὺ τῶν ζωϊκῶν καὶ τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων τῆς ὕλης οὕτως ὁρισμένως ὑπὸ τοῦ Bichat ἀναγεγραμμένης, ἡ μετὰξὺ ζῶντων καὶ νεκρῶν σωμάτων ὡς καὶ ἡ μετὰξὺ τῶν ἔρρευσῶν αὐτὰς ἐπιστημῶν, διακρίσις φαίνεται ἐκ προτέρων ἐνδεδειγμένη. Ἡ ἀψύχος ὕλη καὶ τὰ συνιστάμενα αὐτὴν σώματα δὲν ἔχουσιν ἀρχὴν οὐδὲ τέλος, δὲν ἔχουσιν ἡλικίαν οὐδὲ ὅρια, ἐνῶ τὰ ζῶντα σώματα, συνδεόμενα μετὰ τῶν ἐκάστοτε μεταβαλλομένων καὶ πεπερασμένης διαρκείας ζωϊκῶν ἰδιοτήτων, ἔχουσιν ἀρχὴν καὶ τέλος, γένεσιν καὶ ἡλικίαν. Τὰ ζῶντα σώματα εἶνε τὰ πεδία τῆς μετὰξὺ τῶν ζωϊκῶν καὶ τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων ἀδιαλείπτου πάλης, ἡ δὲ νόσος καὶ ἡ ὑγεία ἀπλαῖ τοῦ ἀγῶνος τούτου περιπέτεια· ἀποτέλεσμα τῆς νίκης τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων εἶνε ὁ θάνατος, ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἥττης αὐτῶν ἡ τοῦ ὀργανισμοῦ θεραπεία καὶ ἡ ζωὴ.

Ἄδύνατον ἄρα κατὰ τὸν Bichat νὰ ταυτισθῶσιν αἱ ἀσχολούμεναι περὶ τὴν μελέτην τῶν ἰδιοτήτων τούτων ἐπιστήμαι, αἱ ζωϊκαὶ, ὡς αὐτὰς ἀποκαλεῖ, καὶ αἱ μὴ ζωϊκαὶ, διότι οἱ μὲν νόμοι τῶν περὶ τὰς φυσικοχημικὰς ἰδιότητας ἀσχολουμένων ἐπιστημῶν, εἰσὶν, ὡς ἐκείναι, μόνιμοι καὶ ἀμετάβλητοι, δυνατόν δὲ νὰ προῖδη τις αὐτὰς καὶ μετὰ βεβαιότητος νὰ προῦπολογίσῃ, ἐνῶ αἱ ζωϊκαὶ δράσεις καὶ λειτουργίαι εἰσὶν ἐπιδεικτικαὶ μεγάλης ποικιλίας, ἀδύνατον δὲ νὰ προῖδη τις ταύτας ἢ νὰ ὑπολογίσῃ ἐπὶ τῶν φαινομένων αὐτῶν, ἐξ οὗ κατὰ τὸν Bichat συνάγεται ἀσφαλῶς ὅτι ὅλως ἀπ' ἀλλήλων διάφοροι νόμοι διέπουν τὰς δύο ταύτας διακεκριμένας τῶν φαινομένων τάξεις.

Τὰς αὐτὰς περίπου ιδέας περὶ ζωϊκῶν λειτουργιῶν καὶ ζωῆς διετύπωσαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν τοῦ Bichat ἰδεῶν καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτῷ, οἷον ὁ Ph. J. Pellelan, ὁρίσας τὴν ζωὴν ὡς τὴν ὑπὸ τῆς ὀργανωμένης ὕλης παρεχομένην ἀντίστασιν κατὰ τῶν ἀδιαλείπτως πρὸς καταστροφὴν αὐτῆς τεινουσῶν αἰτιῶν, καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ μέγας φυσιοδίφης Cuvier (1761—1832), ἀποφαινόμενος ὅτι ἡ ζωὴ εἶνε δύναμις ἀνθίσταμένη εἰς τοὺς διέποντας τὴν ἀψύχον ὕλην νόμους, ὅτι ὁ θάνατος εἶνε ἡ ἐπάνοδος τῆς ζώσεως ὕλης ὑπὸ τὸ κράτος τῶν νόμων τούτων, ὅτι δὲ τὸ διακρίνον τὸν νεκρὸν ἀπὸ τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ εἶνε ἡ ἐν τῇ ὀργανωμένῃ ὕλῃ παρουσία ἢ ἡ ἐκ τοῦ νεκροῦ σώματος ἀπουσία τῆς εἰς τὴν καταστροφὴν ἀνθίσταμένης ταύτας δυνάμεως.

Τὸν τοιοῦτον τῶν φαινομένων εἰς δύο ὅλως διακεκριμένας κατηγορίας χωρισμὸν κατεπολέμησε λίαν ἀποτελεσματικῶς ὁ καὶ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Claude Bernard, παρατηροῦσας ἐν πρώτοις ὅτι αὐτὴ ἡ ὑπὸ τοῦ Bichat τιθεῖσα βῆσις τῆς διακρίσεως τῶν σωμάτων εἰς ἀνόργανα καὶ αἰώνια, καὶ εἰς ζῶντα

καὶ ὑποκείμενα εἰς καταστροφὴν εἶνε ἐσφαλμένη. Διότι, ὡς λέγει ὁ Bernard, ἀληθῶς μὲν ἡ ζωὴ τοῦ ἐλέφαντος δυνατόν νὰ θεωρηθῆ ὡς αἰωνιότης ἐν σχέσει πρὸς τὴν ζωὴν ἐνὸς ἡμετέρου, ὡς ἐπίσης δυνατόν νὰ φανῆ ἡμῖν ὡς στιγμή ἐν τῇ ἀπειρίᾳ τοῦ χρόνου ἢ ζωῆ τοῦ ἀνθρώπου, σχετικῶς πρὸς τὴν διάρκειαν τοῦ κόσμου, ἐν ᾧ οὗτος ζῆ. Οἱ ἀρχαῖοι ἀντέτασσαν πρὸς τὸν ζῶντα κόσμον, ἐν ᾧ τὰ πάντα ὑπόκεινται εἰς τὴν μεταβολὴν καὶ τὸν θάνατον, τὸν ἀναλλοιώτον καὶ ἀφθάρτον κόσμον τῶν ἀστέρων, ἢ δὲ δοξασία αὕτη τοῦ ἀφθάρτου τῶν οὐρανῶν (*materiae coelestis esse inalterabilem*) δίκαιε μέχρι τοῦ 17^{ου} αἰῶνος, ὁπότε τὰ γεγονότα ἐπεισαν τοὺς ἀστρονόμους περὶ τοῦ πλημελοῦς τῆς δοξασίας ταύτης, ὁ δὲ κ. Faye ἀνέγραψε κατηγορηματικῶς, ὡς εἰδομεν, ὅτι οἱ ἀστέρες δὲν ὑπῆρξαν πάντοτε, ὅτι οὗτοι ἔχουσι περιόδον μορφώσεως, ὅτι θὰ ἔχωσιν ἐπίσης περιόδον παρακμῆς, ἢν θὰ παρακολουθῆ ἢ τελικὴ αὐτῶν ἀπόδοσις. Ἡ μεταξὺ λοιπὸν τῆς ζωῆς καὶ τῆς νεκρῆς ἕλης παρουσιαζομένη διαφορὰ τῆς διαρκείας εἶνε οὐχὶ ἀπόλυτος, ἀλλὰ σχετικῆ.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἐνεργητικώτερον ἐν τοῖς ζῶσιν ὀργανισμοῖς ἐκφαινόμενος νόμος τῆς διαπλάσεως, ἀναγεννήσεως καὶ ἐπουλώσεως δὲν εἶνε, ὡς παρατηρεῖ ὁ Bernard, ἀποκλειστικὴ αὐτῶν ιδιότης, οὐδὲ πρὸς ἔρμυνειαν τῶν φαινομένων τούτων ἀνάγκη νὰ ἐπικαλεσθῆ τις ἰδίαν, ἀνταγωνιζομένην πρὸς τὴν φυσικὴν, δύναμιν, διότι καὶ αὐτὰ τὰ ἀνόργανα σώματά εἰσι πεπονησμένα δι' ἀνάλογον τάσεως πρὸς ἀναγέννησιν καὶ ἀποκατάστασιν, οἱ κρυστάλλοι κέκταιται ὡς καὶ τὰ ζῶντα ὄντα ἰδίας μορφῆς καὶ ἐπίπεδα, ἢ δὲ φυσικὴ δύναμις, ἢ τὰ μόρια τῶν κρυστάλλων διατάσσουσα κατὰ τοὺς νόμους σοφῆς γεωμετρίας, παρουσιάζει ἀνάλογα ἀποτελέσματα πρὸς τὰ τῆς διατασσούσης τὴν ὀργανωμένην ἕλην ὑπὸ μορφῆν ζώου ἢ φυτοῦ, κατὰ δὲ τὰς ὑπὸ τοῦ Pasteur γενομένας ἐπὶ τῶν κρυστάλλων μελέτας, ὁσάκις κρυστάλλου τινὸς οἰονδήποτε τῶν μερῶν συντριβῆ, τεθῆ δὲ οὗτος ἐν τῷ ἐν ᾧ ἐμορφώθη ἕυστῷ (*eau-mère*), παρατηρεῖται ὅτι, ἐνῶ ὁ κρυστάλλος οὗτος κατὰ πάσας τὰς διευσθύνσεις αὐξάνει κατὰ τὸν ὄγκον διὰ καταθέσεως κρυσταλλικῶν μορίων, λίαν ζωηρὰ τελεῖται δράσις ἐπὶ τοῦ συντριβέντος ἢ παραμορφωθέντος μέρους αὐτοῦ καὶ ἐντὸς ὥρων τινῶν ἐπιτυγχάνεται ὑπ' αὐτοῦ οὐ μόνον ἡ κανονικότης τοῦ γενικοῦ ἔργου ἐπὶ πάντων τῶν μερῶν τοῦ κρυστάλλου, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῆς κανονικότητος ἐν τῷ ἡκροτηριασμένῳ τμήματι αὐτοῦ.

Ὅσον δ' ἄφορᾷ τὸν ὑποθετικὸν μεταξὺ τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἢ ιδιοτήτων καὶ τῶν ζωικῶν ἀνταγωνισμόν, ὃν διετύπωσεν ὁ Bichat, ὁ Claude Bernard ἐξάγει ὡς ἄμεσον λογικὴν συνέπειαν τούτου ὅτι, ὅσο μᾶλλον αἱ ζωικαὶ ιδιότητες ὑπερέχουσιν ἐν ζῶντι τινὶ ὀργανισμῷ, τόσο αἱ φυσικοχημικαὶ ιδιότητες εἶδει νὰ ᾧσι μᾶλλον ἐξησθενημέναι, καὶ ἀντιστρόφως, ὅσο ἄντικρον ἐσφαλμένον καὶ ἀντίθετον πρὸς τὰ διὰ τῶν ἔργων τοῦ Lavoisier καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ βεβαιωθέντα.

Ἡ ζωὴ, λέγει ὁ Claude Bernard, εἶνε κατὰ βάθος εἰκὼν καύσεως, ἢ δὲ καύσις οὐδὲν ἕτερον εἶνε ἢ σειρὰ χημικῶν φαινομένων, μεθ' ὧν ἀμέσως συνδέονται

θερμαντικαί, φωτειναὶ καὶ ζωϊκαὶ δράσεις. Ἐὰν ἀπὸ τῆς ἀτμοσφαιρας ἀφανισθῆ τὸ ὀξυγόνον, ὁ συνεργὸς τῆς καύσεως, ἢ φλόξ ἀμέσως σβέννυται, ἢ ζωὴ ἀμέσως ἐκλείπει· ἐὰν δὲ αὐξηθῆ ἢ ἐλαττωθῆ τὸ ποσὸν τοῦ καινότερος ἀερίου, τὰ ζωϊκὰ ὡς καὶ τὰ χημικὰ φαινόμενα τῆς καύσεως ἀποβαίνουσι μᾶλλον δραστήρια ἢ μᾶλλον ἐξησθενημένα κατὰ λόγον τῆς αὐξήσεως ἢ τῆς ἐλαττώσεως ἐκείνου. Δὲν ὑψίσταται ἄρα ἀνταγωνισμός, ἀλλὰ τούναντίον ἁρμονικὸς καὶ ἀναγκαῖος σύνδεσμος τῶν χημικῶν φαινομένων πρὸς τὰς ζωϊκὰς δράσεις, ἐν ἀπάσῃ δὲ τῇ σειρᾷ τῶν ὀργανικῶν ὄντων, ἢ τῶν ζωικῶν δράσεων ἔντασις εἰς εὐθὺν εὐρηται λόγον πρὸς τὴν ἐνεργειαν τῶν ὀργανικῶν χημικῶν δράσεων, αἱ δὲ ἀποδείξεις τούτου πανταχόθεν παρουσιάζονται ἀφ' ἑαυτῶν. Οὕτως, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ἢ τὸ ζῶον καταληθῆ ὑπὸ τοῦ ψύχους, τὰ χημικὰ φαινόμενα τῆς ὀργανικῆς καύσεως κατὰ πρῶτον ἐξασθενοῦσι· εἶτα αἱ κινήσεις ἀποβαίνουσι νωθρότεραι, ἢ αἰσθησις καὶ ἡ διάνοια ἀμβλύνονται καὶ ἀφανίζονται, πλήρως δ' ἐπέρχεται νάρκη. Κατὰ τὴν ἐκ τοῦ ληθάργου τούτου ἀνάμνησιν αἱ ζωϊκαὶ δράσεις ἀποκαθίστανται, ἀλλὰ πάντοτε παραλλήλως πρὸς τὴν ἐκ νέου ἐμφάνισιν τῶν χημικῶν φαινομένων. Ἐπίσης ὅταν τὸ δι' ἀποξηρανσεως νεκρωθὲν ἐγγυματογενὲς ἀναζῆ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν σταγόνων τινῶν ὕδατος, δέον νὰ μὴ νομισθῆ ὅτι ἡ ἀποξηρανσις προσέβαλε τὴν ζωὴν ἢ τὰς ζωϊκὰς ιδιότητας, ἀλλ' ὅτι ἐξέλιπε πρὸς καιρὸν καὶ ἀπεδόθη εἶτα εἰς τὸν ὀργανισμόν τὸ ἀναγκαῖον πρὸς πραγμάτων τῶν φυσικῶν καὶ χημικῶν φαινομένων ὕδωρ. Τὸ ὕδωρ, ὅσο ἐπανήγαγεν εἰς τὴν ζωὴν τὰ ἀπὸ τριακονταεστίας περιποῦ ἀπεξηραμένα τροχοφόρα (*rotifères*) τοῦ Spallanzani, δὲν μετέδωκεν εἰς ταῦτα δύναμιν, ἀλλ' ἀπλῶς ἀνεγέννησεν ἐν τοῖς σώμασιν αὐτῶν τὰ ἐπὶ τριακονταεστίαν ἀνεσταλμένα φυσικὰ καὶ χημικὰ φαινόμενα.

(Ἀκολουθεῖ).

H. Γ. ΒΑΣΣΑΜΑΚΗΣ.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ ΕΝ ΡΩΣΙΑΙ.

Ἡ βυζαντινὴ ἐποχὴ πολλοὺς μέχρι τοῦδε ἔσχε καὶ ἀμειλίχτους τοὺς ἐπικριτάς, λογισθεῖσα ὡς ἐποχὴ μικρολόγων θεολογικῶν ἐρίδων καὶ χαυνῶν ἱπποδρομικῶν θεαμάτων, μικρῆς τινος μελέτης καὶ προσοχῆς ἀξία. Ἄλλ' ἡ ἀδικία αὕτη ἐπικρισίς οὐδέποτε ἔσχεν ὑπὲρ αὐτῆς τὴν ἀλήθειαν σύμμαχον, ἡ δὲ βυζαντινὴ ἱστορία ὅσονδήποτε κἂν παρατραπῆ καὶ παραχαρχθῆ παρερμηνευομένη ὑπὸ τῶν στενοκεράλων κριτικῶν, οὐδέποτε θὰ ἀπολέσῃ τὴν ἀληθῆ αὐτῆς σημασίαν, ὡς ἱστορία χιλιετούς περιόδου.

Ἐχει ἡ βυζαντινὴ ἐποχὴ τὰ τρωτὰ τῆς μέρης, ἀλλ' ἔχει καὶ ἀδαμαντίνην τοῦ πολιτισμοῦ ἀναλαμπήν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ δύσις διετέλει ἐν τῷ σκότει. Ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ κατὰ τοὺς μέσους σκοτεινοὺς αἰῶνας, τὸ βυζαντινὸν ἴσταται φρυκτωροῦν, καὶ ἔσπερε νὰ ἔλθῃ ὁ δέκατος πέμπτος αἰὼν, διὰ νὰ μεταλαμπαδευθῆ εἰς τὴν Δύσιν τοῦ Προμηθεὺς τὸ οὐράνιον πῦρ.

Ἐνεκα τοῦ τελευταίου μόνου τούτου γεγονότος καὶ τῆς ὑψίστης ταύτης ἐκδουλεύσεως τοῦ βυζαντινοῦ ἢ

Εὐρώπη ὀφείλει αὐτῷ εὐγνωμοσύνην, ἥτις θὰ κατεδήλουτο τοὺλάχιστον διὰ τῆς εἰλικρινοῦς αὐτοῦ μελέτης καὶ ἐρεύνης ἄνευ τῆς γριώδους καὶ δεισιδαίμονος κατ' αὐτὸ προκαταλήψεως. Ἀπὸ τινων ἐτῶν τοιοῦτόν τι ἤρξατο ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, καὶ πρὸ πολλοῦ ἐκεῖ τὰ ἑλληνικὰ-βυζαντινὰ γράμματα καὶ ἡ τέχνη ἀποτελοῦσι περισπούδαστον ἀσχολήμα εὐρωπαϊῶν ἐπιστημόνων.

Ἡ τάσις αὕτη παρατηρεῖται ἐπ' ἐσχάτων καὶ ἐν Ρωσίᾳ, ἀλλ' ὅμως ὑπὸ διάφορον ὄψιν καὶ δι' ἕτερον σκοπὸν. Γνωστόν, ὅτι ἡ βυζαντινὴ ἐποχὴ, δι' αὐτὴν ἔχει ὅμως ἰδιόζουσαν τινα σχέσιν. Οἱ Ρῶσοι λαβόντες παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὸν Χριστιανισμόν, ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ ἐμόρφωσαν καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Χριστιανισμὸς δι' αὐτοὺς οὐ μόνον ὡς θρησκεία αὐτῆ καθ' ἑαυτὴν, ἀλλὰ καὶ ὡς θεολογικὸν σύστημα παρεδόθη πλήρης καὶ τέλειος, καὶ τοιοῦτος, ὥστε δὲν ἀπῆρτειτο παρ' αὐτῶν νὰ πράξωσι τι ἕτερον ἢ νὰ παραδεχθῶσι τὸ ἤδη ἐτοιμῶς παραδιδόμενον αὐτοῖς. Ἐκτοτε δὲ ἡ ἀρχαία αὐτῶν πνευματικὴ πρόοδος φέρεי καθαρῶς θρησκευτικὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, μεταλλασσόμενον μόνον κατὰ τὰ ἦθη αὐτῶν καὶ τῆς χώρας των. Ἐπὶ πέντε δὲ ὅλους αἰῶνας τὸ Βυζάντιον ἔσχεν ἐπὶ τῆς Ρωσίας, ἀπόλυτον ἐπίδρασιν, τὰ βυζαντινὰ γράμματα καὶ ἡ τέχνη ἐχρησίμευσαν ὡς θεμέλιος λίθος τῆς μετέπειτα πνευματικῆς τῶν Ρώσων ἀναπτύξεως.

Εὐνόητον ἐντεῦθεν καθίσταται ὅτι ἡ μελέτη τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς διὰ τοὺς Ρώσους ἔχει ὑψίστην σημασίαν, καὶ δύναται νὰ διαφωτίσῃ πολλὰ σκοτεινὰ σημεῖα τῆς ἀρχαίας των ἱστορίας, μεθ' ἧς συνδέεται ἀρρήκτως. Τοιοῦτόν τι ὑπέδειξε καὶ ὁ ῥώσος ἀκαδημαϊκὸς κ. Κορνιὴ ἐν τινι τῶν τελευταίων συνεδριάσεων τοῦ φιλο-

λογικῆς τμήματος τῆς ἐν Πετρούπολει Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, ἀνακοινώσας συγχρόνως ὅτι ἐπεράτωσε σχεδὸν συγκριτικο-χρονολογικὸν πίνακα περὶ ὧν ἀσχολεῖται πρὸ πολλοῦ μελετῶν τὴν βυζαντινὴν καὶ σλαβωνικὴν ἱστορίαν, παρουσίασε δὲ ἓνα τῶν πινάκων τούτων ὑπὸ τὸν τίτλον «συγκριτικὸς πίναξ τῶν κυριακῶν (ἡμερῶν) ἐκάστου πασχάλιου κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον». Συγχρόνως ὁ κ. Κ. προὔτεινε τοῖς συναδέλφοις του νὰ πιστοποιήσωσι τὴν ἀλήθειαν τοῦ ὑποβληθέντος πίνακος ἐπὶ τῇ βάσει καὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου τοῦ 1894 καὶ τῶν ἡλιακῶν ἐκλείψεων τοῦ 1185 καὶ 1207.

Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Κ. ὁ πίναξ οὗτος δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀσφαλὲς μέσον διὰ τὴν ἐξακριβώσιν καὶ πιστοποίησιν χρονολογικῶν γεγονότων, ἀπαντῶντων ἐν τοῖς βυζαντινοῖς καὶ ῥώσοις χρονογράφοις, ὑπὸ χρονολογικὴν ἐποψίν. Οἱ ἀρχαῖοι ῥώσοι χρονογράφοι πάντοτε ἀναγράφουσι πληθύν χρονολογικῶν γεγονότων μεθ' ἡμερομηνιῶν καὶ γράφουσιν: *annales* (χρονικὰ) ἐν τῇ πλήρει καὶ κυρίᾳ τῆς λέξεως σημασίᾳ, ἐνῶ οἱ βυζαντινοὶ χρονογράφοι, ἐξαίρεσει ὀλίγων τινων, ἀρκοῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὴν λεπτομερῆ τῶν γεγονότων ἀναγραφὴν ἄνευ ἐνδείξεων χρονολογικῶν.

Πρὸς ἐξοικονόμησιν τῆς ἐλλείψεως ταύτης ἐν τῇ βυζαντινῇ χρονογραφίᾳ, παρίσταται ἀνάγκη νὰ ἐξακριβωθῶσι διάφορα ἄμεσα καὶ ἔμμεσα γεγονότα, ἀπαντῶντα ἐν βυζαντινοῖς γράμμασι καὶ ἐπιστολαῖς. Τοῦτο πρὸ πολλοῦ ὑποδεικνύεται, καὶ δὴ κατὰ τὸ παρεθὸν ἔτος διὰ μακρῶν περὶ αὐτοῦ διέλαθεν ὁ Νέστωρ τῶν συγχρόνων βυζαντινολόγων Ζαχαρίας φὸν-Λίνγενταλ, ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου, ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς ἐν Πετρούπολει Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Ἄλλ' εἰσέτι δὲν καθωρίσθη ὁ τρόπος τῆς ἐπιστημονικῆς ταύ-

Ε Π Ι Φ Υ Λ Λ Ι Σ.

ΠΟΙΚΙΛΗ ΔΙΑΛΕΞΙΣ.



Ἐορτάσαντες γῆς τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῦ Ἀλξάρου, τὴν τοῦ Χριστοῦ προσημαίνουσαν λαμπροφόρον τοῦ ἄθου καταπάτησιν, πανηγυρίζομεν σήμερον κλάδους βαίων φέροντες τὴν εἰσοδὸν τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐπαναλαμβάνοντες τὸ: Ὡσαννά· εὐλογημένος ὁ ἐργάμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὁ Βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. Ὁ αἶνος οὗτος πρὸς τὸν μετ' ὀλίγον τὸν ἀκάνθινον στέφανον ὑποφέροντα, αἶνος ἐκφερόμενος μὲν τότε ὑπὸ τοῦ ὄχλου, ἐπαναλαμβάνεται σήμερον ὑπὸ σύμπαντος τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου, δοξολογοῦντος τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπίσαντα, σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς.

Ἄλλὰ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῆς θριαμβευτικῆς εἰσοδου τοῦ Ἰησοῦ

ἡ Ἐκκλησία ἔταξε καὶ τὴν ἐναρξίν τῶν εἰς τὰ πάθη αὐτοῦ ἀναφερομένων τελετῶν, ἐφ' ᾧ καὶ τῇ ἐσπέρᾳ ψάλλεται τὸ κατανυκτικὸν ἐκεῖνο τροπάριον: «Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος ἔρχεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός· καὶ μακάριος ὁ δοῦλος, ὃν εὕρῃσει γρηγοροῦντα· ἀνάξιος δὲ πάλιν, ὃν εὕρῃσει βραδυμούντα. Βλέπε οὖν ψυχὴ μου, μὴ τῷ ὕπνῳ κατενεχθῆς, ἵνα μὴ τῷ θανάτῳ παραδοθῆς, καὶ τῆς βασιλείας ἔξω κλεισθῆς· ἀλλ' ἀνάνησον κράζουσα· Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος εἶ ὁ Θεός, διὰ τῆς Θεοτόκου ἐλέησον ἡμᾶς.

Πόσην σημασίαν καὶ ὅσος ὁ πρακτικὸς νοῦς τοῦ τροπαρίου τούτου παραλείπομεν, ὡς ἐπίσης παραλείπομεν νὰ ἐξάρομεν τὸ μέλος αὐτοῦ, διότι τοῦτο πολλάκις ἐγένετο καὶ ὑπὸ ὑπὸ πολλῶν ἐπανελήφθη. Ἄλλως τε ὅλη ἡ μελοποιία τῶν ἱμακίων τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος εἶνε λαμπρά, εἶνε θεία.

Ὅσοι καὶ ὅσοι δὲν ἐπάτησαν τὸν πόδα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν θὰ σπεύσωσι κατὰ τὴν ἐβδομάδα ταύτην εἰς αὐτήν, μάλιστα εἰς τὰ Δώδεκα Εὐαγγέλια καὶ εἰς τὴν Ἀκολουσίαν τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, ὅτε καὶ ψάλλονται ἡδυμελῶς τὰ ἐγκώμια τῆς Θεοτόκου, ἅπερ ἄρχονται διὰ τοῦ «Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ, κατετίθης Χριστέ, καὶ ἀγγέλων στρατιὰ ἐξπλήττοντο, συγκατάβασις δοξάζουσαι τὴν σὴν». Ἄλλ' ὅσοι θὰ σπεύσωσι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν προσέχουσι εἰς τὴν ἐγκλεισμένην ποιήσιν, εἰς τὸ ὕψος τῶν ψαλλομένων· Βεβαίως πολλοὶ ἐνωπίζονται καὶ θαυμάζουσι τὰ ἄσματα,

της ἐργασίας, τούτο δὲ ἐξ ὧσων εἶπεν ὁ κ. Κούνικ φαίνεται ὅτι ἀνέλαβεν αὐτὸς μετὰ τοῦ συνεταίρου αὐτοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Βασιλειόφσκη.

Ἄλλ' ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Ἐπιστημῶν Πετρούπολεως δὲν εἶνε ἡ πρώτη φορά καθ' ἣν ἀναλαμβάνεται παρμοία ἐπιστημονικὴ ἐργασία. Μετὰ τὰς σπουδαιότατας ἐν τῇ ἐποχῇ αὐτῶν ἐπιστημονικὰς ἐργασίας τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Βάιερ (+ 1738) ἐξέχουσιν θέσιν κατέχουσιν τὰ ἔργα τοῦ περιφανοῦς κριτικοῦ καὶ ἐπιστήμονος Σλιότσερ, ὅστις ἀποκλειστικῶς ἐπειράθη νὰ καταδείξῃ τὴν μεγίστην σημασίαν τῶν βυζαντινῶν χρονογράφων διὰ τὴν σλαβωνικὴν ἱστορίαν γενικῶς καὶ ἰδίᾳ διὰ τὴν ρωσικὴν. Ἀσχοληθεὶς περὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔκδοσιν τῆς χρονογραφίας τοῦ Νέστορος (1764—1769 καὶ 1802—1809) μέλος ὢν τότε τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, ἐπιμόνος εἰργάσθη πρὸς συμπλήρωσιν τῶν πληροφοριῶν τοῦ ῥώσου χρονογράφου, περὶ τῆς καθόλου καταστάσεως τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ, διὰ τῶν πληροφοριῶν τῶν ἑλλήνων χρονογράφων, συναποδεικνύς διὰ γεγονότων τὴν ἐκπολιτιστικὴν τοῦ Βυζαντίου ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς Ῥωσίας.

Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ Σλιότσερ δὲν ἠσχολήθη ἀποκλειστικῶς περὶ τὴν σπουδὴν τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας πρὸς τὸν ὑποδειχθέντα σκοπόν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀτομικοῦ του ἐπιστημονικοῦ κύρους, ὡς μέλους τῆς Ἀκαδημίας, κατώρθωσε νὰ προκαλέσῃ σχετικὰς μελέτας τῶν συνεταίρων του, εἰς αὐτὸν δὲ κυρίως ὀφείλεται ἡ ἔκδοσις ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ ἔργου τοῦ Στρίττερ: *Memoriae populorum, olim ad Danubium, Pontum Euxinum . . . incolentium, e scriptoribus historiae Byzantinae erutae et digestae a J. Strittero. Petropoli 1771—4. 4 tomi in 4* ».

Τὸ ἔργον τοῦτο διὰ τοὺς βυζαντινολόγους ἐπὶ μακρὸν

ἐχρησίμειυσεν ὡς ἀσφαλὲς χειραγώγημα ἐν ταῖς μελέταις αὐτῶν, καὶ διὰ τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ῥωσίας, ἀντικαθίστα ἐν πολλοῖς τὰ δυσεπίτευκτα τότε τῶν βυζαντινῶν χρονογράφων κείμενα. Ἀλλὰ δυστυχῶς μετὰ τὸν Σλιότσερ κατηργήθη καὶ τὸ φιλολογικὸν τμήμα ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν ἐπιστημῶν καὶ πᾶσα σχετικὴ μελέτη παρεμποδίσθη, μολὶς δὲ κατωρθώθη τούτο μετὰ τὸ 1802 ὅτε καὶ ἀνασυνέστη αὖθις τὸ τμήμα τοῦτο, ὅπερ ἐπανειλημμένως προὔτεινεν εἰς τοὺς ῥώσους ἱστορικὰς ν' ἀσχοληθῶσι περὶ τὴν σπουδὴν τῶν βυζαντινῶν χρονογράφων.

Αἱ προτάσεις αὗται ἔσχον τὰ ἀγαθὰ αὐτῶν ἀποτελέσματα. Ὁ ἀκαδημαϊκὸς Κρούγ, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπιστημονικοῦ του σταδίου, ἀνέλαβε τὴν ἐξαίρβωσιν τῶν ὑπὸ ῥώσων χρονογράφων ἀναφερομένων ἱστορικῶν γεγονόνων. Μετὰ μικρὸν ἐδημοσίευσεν σπουδαῖον σύγγραμμα περὶ τῆς βυζαντινῆς χρονολογίας τοῦ IX καὶ X αἰῶνος. Συγχρόνως, ἦτοι κατὰ τὸ 1809, τῇ προσπαθείᾳ αὐτοῦ ἡ Ἀκαδημία προέτεινεν ἐπιστημονικὸν θέμα μετὰ γενναίας ἀμοιβῆς περὶ τῆς πλήρους βυζαντινῆς χρονολογίας. Ὅντως δὲ μετὰ μικρὸν ὑπεβλήθησαν δύο χειρόγραφα, μὴ ἐγκριθέντα ὅμως.

Λίαν ταχέως περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐκινήθη καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀρχαιολόγων τῆς Μόσχας καὶ ἔκτοτε ἤρξατο ἡ εἰς τὴν ῥωσικὴν μεταγλώττισις τῶν ἑλλήνων χρονογράφων καὶ ἡ μελέτη τῶν ἐν αὐτοῖς ἀπαντωσῶν εἰδήσεων περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Σλαύων.

Ἐπωφελομένη τῆς ἀρξαμένης ταύτης τάσεως ἡ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν καὶ αὖθις ἀπετάθη πρὸς τοὺς ἐπιστήμονας κατὰ τὸ 1849 προτείνουσα ὡς θέμα τὴν βυζαντινὴν χρονολογίαν ἀπὸ τοῦ 395 μέχρι τοῦ 1056. Μετὰ δεκαετίαν περίπου ὁ *Murall* παρουσίασε τῇ Ἀ-

ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγοι καὶ οὐκ ὀλίγοι προσέχουσι τὸν νοῦν, ἢ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἀλλὰ καὶ οὐδ' ἀμυδρὸς ἐνθυμοῦνται τὸ «εἰ ὁ ὀφθαλμὸς σου σὲ σκανδαλίζει ἐκβαλον αὐτόν». Ἡ ἰδέα τῆς ἐκδόσεως βιβλιαρίων ἐνεργόντων τὰς ἀκολουθίας τῶν ἡμερῶν τούτων εἶνε λίαν καλὴ, διότι ἐπισπῶσι μᾶλλον τὴν προσοχὴν καὶ δύνανται κάλλιον νὰ καταδείξωσι τὰς καλλοῦνς τῶν μελωδημάτων.

*
*
*

Ἐγράψαμεν ἐν προτέρᾳ διαλέξει περὶ τοῦ πέρυσιν ἀνακαλυφθέντος ἐν Δελφοῖς ὕμνου εἰς τὸν Ἀπόλλωνα διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς ἐν Ἀθήναις γαλλικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς. Ὁ ὕμνος οὗτος εἶνε σπουδαιότατος ὡς ἐκ τοῦ μέλους αὐτοῦ, ἐφάλη δὲ κατ' αὐτὸ ἐν Ἀθήναις, ἐδημοσιεῖσθαι δὲ εἶτα ἐν τῷ Δελφίῳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀλληλογραφίας. Τοῦ ζητήματος τῆς μουσικῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι τῶν σκοτεινοτάτων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας ὄντος, πολλῶν ἀμφισβητήσεων ὑπαρχουσῶν καὶ διχογνωμιῶν διαφόρων διασφίμων ἀρχαιολόγων καὶ ἑλλημιστῶν, ἐνόητος ὁ πάταγος ὃν προκάλεσε καὶ προκαλεῖ ἡ ἀνακάλυψις τοῦ κ. Homelle καὶ τὰ σχόλια, ἅπερ αὕτη ἤγειρε. Καὶ τί μὲν οἱ γερμανοὶ ἀρχαιολόγοι καὶ ὁ τὸ σπουδαιότατον περὶ τῆς ἀρχαίας μουσικῆς σύγγραμμα ἔχων διευθυντὴς τοῦ Βασιλικοῦ Ὁρθείου τῶν Βρυξελλῶν κ. Gevaert φρονοῦσι ἄγνωστον

εἶτι, τί ὅμως οἱ Γάλλοι τοῦτο ἐδηλώθη διὰ τε τῶν ὑπομνημάτων ἐν τῷ Δελφίῳ τῆς ἑλληνικῆς ἀλληλογραφίας καὶ διὰ τῆς διαλέξεως τοῦ γνωστοῦ ἀρχαιολόγου καὶ νομισματολόγου κ. Théodore Reinach, αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ πρό τινων ἐτῶν ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ὁμιλήσαντος περὶ τῆς ἱστορίας τῆς νομισματικῆς, ἐγένετο ἡδὴ γνωστόν, διαλέξεως γενικῆς τῆς ἐνεργείας τοῦ ἐν Παρισίοις πρὸς ἐνίσχυσιν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Γαλλίᾳ Συλλόγου. Τὴν ἐρμηνεύσαν τοῦ κειμένου ἐποιήσατο ὁ διαπρεπὴς ἐκδότης τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν κ. Ἐρρίκος Weil. Ὁ ὕμνος ἐξετελέσθη ἐν τῇ αἰθυσῇ τῆς σχολῆς τῶν ὠραίων τεχνῶν, ψαλεῖς ὑπὸ τῆς κ. Remacle ἑλλημιστῆ καὶ γαλλιστῆ ἐν συνοδείᾳ ἄρκας καὶ ἄρμονίου. Αἱ κρίσεις τῶν γαλλικῶν ἐφημερίδων οὐχὶ σαφεῖς ὑπάρχουσιν, ἀνάγκη ἐπομένως ν' ἀναμείνῃ τις τὴν γνώμην τῶν ἐδικῶν, ἥτις μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ὕμνου πάντως ἐκφρασθήσεται. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ κ. Reinach ὁμιλῶν περὶ τοῦ ὕμνου παρετήρησεν ὅτι οὗτος ἀνεπὸλοι αὐτῷ ἕσμά τι τοῦ δράματος τοῦ Wagner *Tristan* καὶ *Iseult*, περὶ οὗ ὁμιλήσαμεν ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμῶν Δραματικῇ Ἐπιθεωρήσει, ὅπερ, ἂν ᾗ ἀληθές, ἀποδείκνυσιν ἐπίσης τὴν ἑλληνικὴν ἐμπνευσιν τοῦ ποιητοῦ τοῦ *Tannhauser* καὶ τοῦ *Lohengrin*.

Εἴγομεν γράφει τίνωτέρω ὅτε ἐλάβομεν τὴν ἐπιφυλλίδα τοῦ J.

καθημία, ἐγκριθὲν ὑπ' αὐτῆς, σπουδαιότατον σύγγραμμα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: *Essai de Chronographie byzantine pour servir à l'examen des annales du Bas-Enpire et particulièrement des Chronographes slaves de 395—1057. St. Pétersbourg 1855.* Παρὰ τὰς ἐλλείψεις τοῦ τῷ ἔργον τοῦτο λίαν ταχέως ἐξηγλήθη καὶ μετὰ δεκαπενταετίαν περίπου ὁ Μουράλ ἐδημοσίευσεν τὸ δεύτερον μέρος τοῦ συγγράμματός του, περιλαμβάνον χρονολογικὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1057 μέχρι τοῦ 1453.

Οὕτω λοιπὸν παρήλθεν ὁλόκληρος σχεδὸν αἰὼν, ἀπ' οὗ χρόνου ἡ Ῥωσικὴ Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν συνηθάθη τὴν ἀπαραίτητον ἀνάγκην πρὸς ἐπιστημονικὴν ἐξакριβίωσιν τῆς βυζαντινῆς χρονολογίας, ἧς ἔκτοτε κατεδείχθη ἡ μεγίστη σημασία διὰ τὴν Ῥωσικὴν ἱστορίαν ὑπὸ πάσας αὐτῆς τὰς ἐποφύεις.

Πρὸς τοῦτο καὶ ἐπραξεν αὐτὴ ὅ,τι ἀνωτέρω διεγράψαμεν, ἀλλὰ φανερόν ὅτι μικρὰ τινα καὶ κατώρθωσεν εἰσέτι. Νῦν αἱ ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας εἶνε ἀνώταται καὶ ταυτοχρόνως ἡ ποσότης τοῦ χρονολογικοῦ καὶ ἱστορικοῦ ὕλικου ἐπηξήθη καὶ ἐπαυξάνει μέχρι βαθμοῦ ἀπιστεύτου καὶ ἀκατανοήτου ἴσως πρὸ ἐτῶν πενήντα.

Ἐν τῶν προβλημάτων τῆς βυζαντιολογίας καὶ τῶν συναφῶν αὐτῇ ἐπιστημῶν τυγχάνει καὶ ἡ συλλογὴ ἀκριβῶν πληροφοριῶν καὶ ὁ κατὰ τὸ δυνατόν χρονολογικὸς καθορισμὸς τῶν διασπορῶν μέχρι τῶν βυζαντινῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστολῶν καὶ ἑτέρου εἶδους ἐγγράφων, πάντων τούτων συναποτελούντων χιλιάδας τινάς. Ἐν τούτῳ παρίσταται οὐσιώδης ἀνάγκη νὰ διευκολυνθῇ διὰ πάντας ἡ χρῆσις τῶν ἀθηντικῶν ἐγγράφων, ἀλλὰ καὶ λέξεσι νὰ παρασχεθῇ τοῖς Ῥώσοις ἐπιστήμοσιν ὅ,τι παρέ-

Weber ἐν τῷ *Temps* τῶν Παρισίων, ἐν ᾗ ὁ κριτικὸς οὗτος ποιῆται τινὲς παρατηρήσεις.

Μεγά ζήτημα γίνεταί ἐν Ἀγγλίᾳ πότερον τῶν πανεπιστημίων, τῆς Ὁξφόρδης ἢ τῆς Καμβριδγης, παρέσχε τοὺς διασημοτέρους ἀνδρας καὶ τοὺς πλείονας. Κατὰ τινα διατριβογράφον τοῦ *Temple Bar* ἡ ὑπεροχὴ ὡς πρὸς μὲν τὸ πλῆθος ἀνέκει τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ὁξφόρδης, ὡς πρὸς δὲ τὸ ἐπίσημον τῶν ἀνδρῶν τῷ τῆς Καμβριδγης. «Ἡ Ὁξφόρδη, λέγει, παρέσχε τοὺς μόνους τοὺς ποιητάς: Kellen, Matthew Arnold, William Morris καὶ Swinburne ἐν ᾧ ἡ Καμβριδγὴ παρέσχε τοὺς Milton, Dryden, Wordsworth, Coleridge, Byron, Tennyson, ὅπως μὴ ἀνελεθῶμεν μέχρι τῶν Marlowe καὶ Ben Johnson. Ἐκ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Καμβριδγης ἐξῆλθον οἱ Βάκων, Νεύτων καὶ Δαρβίνος».

Ἐσχάτως ἐν τῇ πόλει Véronne διοργανώθη εὐεργετικὴ συναλία ἥσινος μετέσχον πολλὰ καὶ κυρία τῆς πόλεως. Τῆς συναλίας ταύτης τὸ κυριώτατον μέρος ἦν ἡ ἐκτέλεσις μελωδίας δι' εἰκοσιτεσσάρων κλειδοκυμβάλων, ἧτοι διὰ τεσσαράκοντα ὀκτώ χειρῶν (! ;)

χεται τοῖς εὐρωπαίοις διὰ τοῦ «*Begesta pontificorum romanorum*», ἐκδιδομένου ὑπὸ τῆς πρῶσιχῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς Βερολινεῖου Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν. Εἰς τοιαύτην τινα ἀπόφασιν προσέβη ἤδη ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονοθεύσει συνεδρῶν αὐτοῦ τὸ φιλολογικὸν τμήμα τῆς ἐν Πετρούπολει ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν.

Ἐκ τῆς τοιαύτης δὲ τάσεως πρὸς ἐπισταμένην μελέτην τῶν ἐλληνικῶν βυζαντινῶν ἀρχετύπων, συνεπήγαγε καὶ ἡ εὐελπις ἀνάπτυξις ἰκανῶς ἤδη πλουσίας «Ῥωσικῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας». Ὅ,τι ἐν Γερμανίᾳ κατώρθωσε ὁ Piper ἐν τῇ συγχρόνῳ ἐποχῇ κατορθοῖ ἐνταῦθα ἡσυχῇ καὶ ἡρέμα ὁ Ποικροδσκας, ἀντιπρύτανης τῆς ἐν Πετρούπολει Πνευματικῆς Ἀκαδημίας καὶ καθηγητῆς τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας, ἀνὴρ εὐρυμαθῆς, δημοσιεύσας μέχρι τοῦδε ὀγκωδέστατα καὶ σημαντικώτατα συγγράμματα καὶ δούς γενναίαν ὠθησιν εἰς τὰς χριστιανικῆς ἀρχαιολογικῆς μελέτης.

Μερίς ἤδη τῶν Ῥώσων ἐπιστημόνων μετὰ θεραπευτικοῦ ζήλου μελετᾷ τὰ καλλιτεχνήματα τῆς βυζαντινῆς χριστιανικῆς τέχνης. Μέχρι τοῦδε ὑπάρχει ἐν τῇ Ῥωσικῇ ἐπιστήμῃ πλουσιωτάτη φιλολογία τοῦ κλάδου τούτου, ἐσχάτως μάλιστα συγχρότατα ἀναφαίνονται σπουδαιόταται μελέται λίαν τιμῶσαι τοὺς Ῥώσους ἐπιστήμονας. Καθόλου δ' εἶπεν ταῖς βυζαντιναῖς μελέταις ἐν Ῥωσίᾳ ὑπεστρωθῆ εὐρὴ καὶ εὐφορον ἀναπτύξεως ἑδαφος, πρὸς τοῦτο δὲ τὰ μέγιστα θὰ συντελέσῃ καὶ ἡ ἰδρυθησόμενη ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥωσικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ καὶ ἡ ὅσον οὕτω ἐκδιδομένη ἐνταῦθα ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν «*Byzantinische Epigraphik*», ἐπιστημονικὸν φύλλον ἀποκλειστικῶς προωρισμένον διὰ βυζαντινῆς σπουδῆς καὶ μελέτης.

Ἐν Πετρούπολει.

ΧΡΥΣΟΣΤ. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

— Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Γουλιέλμος ὁ Β' ἀπέδειξεν ἔκτακτον εὐνοίαν ἄρτι τῷ ἰταλῷ μελοποιῷ Léoneavallo, ὃς οἱ Medici ἐξετιμῆθησαν ἐκτελεσθέντες ἐν τῇ Γερμανικῇ πρωτεύουσῃ, ἐνταλάμενος αὐτῷ νὰ εἰκονίσῃ διὰ τῆς μουσικῆς σελίδας τῆς ἱστορίας τῶν Hohenzollern. Ὁ Léoneavallo λίαν προφρόνως ὑπέκυψε τῇ αὐτοκρατορικῇ ἐντολῇ. Ἡ ἐκλογή τῆς ὑποθέσεως ἀνετέθη τῷ κόμητι Hochberg, γενικῷ ἐπόπτη τῶν αὐτοκρατορικῶν θεάτρων, ὅστις προὔτεινε τὴν μυθοστορίαν τοῦ *Alexis le Roland de Berlin*, ἧς ὁ ἥρωας εἶνε ὁ ἐκλέκτωρ Φρειδερίκος Β'. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀπεδέξατο τὴν πρότασιν ταύτην καὶ ἀνέθηκε τῷ Faubert, μεταφραστῇ τῶν Medici, τὴν σύνθεσιν libretto κατὰ τὸ ἔργον τοῦ Alexis. Τοῦ libretto συντελεσθέντος ὁ νεαρὸς μουσικὸς Léoneavallo θὰ προσβῇ εἰς τὴν μελοποιίαν, ὅττω δὲ κατὰ τὴν προσεχῆ θεατρικὴν περίοδον παρυσιασθήσεται ὁ πρῶσιχὸς πατριωτισμὸς ἐκφραζόμενος ἐν μελωδίαις ἰταλικαῖς.

Ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει τῆς *Byzantinische Zeitschrift* δημοσιεύεται ἑλληνιστὶ ἐκτενὴς μελέτη τοῦ κ. Πέτρου Παπαγεωργίου ἐπιγραφομένη: *Αἱ Σέρραι καὶ τὰ προάστεια, τὰ περὶ τὰς Σέρρας καὶ ἡ μορφή τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου.*

O. A.

τοῦ διακεκριμένου ἥθους, τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς τιμῆς.

Αἱ ἐντυπώσεις αὐτῆς μετεβλήθησαν ὅταν ἔμαθε κάλλιον τὰς περιπετειώδεις βιογραφίας τινῶν ἐκ τῶν ἀριστοκρατικῶν τούτων, τοῦτο δὲ οὐχὶ βεβαίως παρὰ τοῦ Ἀλθέρτου, ὅστις οὐδέποτε θὰ ἐξηυτελίζετο μέχρι τοῦ νὰ σκανδαλίσῃ τὴν σύζυγον αὐτοῦ, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν τούτων τῶν φίλων κυριῶν, αἵτινες, ὡς συνήθως, ἐπετροβολοῦντο ἀμοιβαίως, ἀλλ' ὡς πάντοτε ἄνευ τοῦ πνεύματος τῆς συγκεντρώσεως, ὅπερ ἂν εἶχε τὸ ὠραῖον φῦλον, ἀναντιρῶτως πρὸ πολλοῦ θὰ κατόρθου νὰ ὑποτάξῃ εἰς πλήρη δουλείαν τὸ ἰσχυρόν. Οὕτως αἱ παρῆλικες ἐσπευσαν νὰ τῇ ὑποδείξωσιν ἐκείνας ἐκ τῶν συγχρόνων, αἵτινες διεδίδουν ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ, αἱ δὲ νεώτεροι πρὸς ἀντιστάθμισιν τῇ ἀφηγήθησαν ἐκτενῆ ἀρχαίαν ἱστορίαν, ἥτις δὲν ἦτο βεβαίως ἡ ἱστορία ἡ ἱερὰ.

Μετὰ πολλὰς δαψιλεῖς ἐκτοξεύσεις τῶν διζύγων τούτων πυρῶν, ἀπέμεινάν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης αἱ σικαὶ οἰκτρῶν διαφημίσεων, ἡ δὲ δυστυχῆς Θηρεσία ἐφύραξε βλέπουσα ὅτι ἔμελλε νὰ διέλθῃ τὸν βίον ἐν τῇ μέσῳ νεκρῶν καὶ τραυματιῶν, αὐτῇ, ἥτις ἤλπιεν ὅτι θὰ διαδίσσῃ ἕδασί ἐντὸς εὐτεροποῦς καὶ προνομιοῦχου ὁμάδας ἀγνόητος καὶ εἰρήνης.

Ἄλλὰ μετ' οὐ πολὺ νέος συνωστισμὸς συνεκροτήθη περὶ αὐτὴν· αἱ παρῆλικες τὴν περιεκύκλωσαν, νομιζούσαι ὅτι βλέπουσιν αὐτὴν δυσπιστοῦσαν πρὸς τὰς νέας, αἵτινες πάλιν ἀπένειμαν τὴν συμπάθειαν αὐτῶν πρὸς τὸν κόμπτα, μὴ εὐρίσκουσαι πολλὴν τέρψιν παρὰ τῇ Θηρεσίᾳ, καθ' ὅτι ἐστερεῖτο χάριτος, ὡς αὐταὶ τὴν ἐνόουν. Αἴφνης ἐγγνώσθη ἐν τῷ κύκλῳ αὐτῶν ὅτι ἡ κόμπσα δὲ Καστελδούνη προσέλαβε τὴν Θηρεσίαν ὑπὸ τὴν εἰδικὴν προστασίαν τῆς. Ἦτο αὕτη γυνὴ ὄριμου ἡλικίας, θεωρουμένη ὡς μία τῶν διασημοτήτων τοῦ προαστείου, ἥτις πάντοτε ἀπεστόμου τὰς ἀκαδημαϊκῶν ἀξιώσεων ἐμφορουμένας κόρας τοῦ ἄστεως, ὁσάντις αὐταὶ ὤκτειρον τὴν ὑψηλὴν ἀριστοκρατίαν ἐπὶ ἐλλείψει τοῦ καλῶς ἐννοουμένου «πνεύματος».

Καὶ ἦτο ἀληθῶς ἱκανὴ νὰ πράττῃ τοῦτο· «λεξείδια» τινὰ αὐτῆς ἦσαν κεραυνοδόξα, διότι ἐνεῖχον ἐκλαμπρὴν ἀληθείαν ἐκπλαγκτικὴν, οὐκ ὀλίγα δὲ ἐξ αὐτῶν ἔτυχον ἀπαθανατισμοῦ. Ἐνίοτε αἱ οἰκειόταται τῶν φίλων αὐτῆς μετ' ἐπιφυλάξεως, ὅταν ἔχει ὁ θωπεύων πονηρὰν γαλιῖν, τῇ παρετήρουν ὅτι τινὲς θεωροῦσιν αὐτὴν ἀπηνῆ.

— Μὲ λυπεῖσθε; ἀπεκρίνετο· μετεχειρίζομαι τοὺς ἀδιαφόρους ἵνα παρέχω διασκεδάσιν εἰς τοὺς φίλους μου!

Τοῦτο θὰ εἶχε κάλλιστα, —διὰ τοὺς φίλους, —ἐὰν ἡ ἐπιφθορία αὐτῆ προσωπικότης δὲν ἐμμεῖτο καθολικοὺς τινὰς τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου, τῶν ὁποίων ὡς γνωστὸν, ἡ σφαλερὰ δεξιότης δὲν ἠδυνήθη νὰ κατευθύνῃ αἰδίως τὰς πυρώδεις βολὰς. Ὑπῆρξε λόγου χάριν μία τῶν ἀσπονδοτάτων καθηγούρων τῆς Θηρεσίας κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ γάμου αὐτῆς· ἀλλ' ὅμως ἄλλοι κατέρρηξαν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἔθους ἐφ' οὗ ἔθεμελιώθη ὑπομιμνήσκουσαι αὐτῇ τὰς ἐν τῷ παρελθόντι πλάνας τῆς. Ἄλλ' εἶχε τὴν πολῦτιμον ἰδιοφυσίαν, ἥτις διακρίνει οὐκ ὀλίγας

γυναῖκας ἀπηνεῖς, τοῦ ὑποκλέπτειν συγγνώμην δι' ὅσας καταφέρουσι πλῆγὰς κατορθοῦσαι ν' ἀποπλῦνωσιν αὐτὰς διὰ τῶν ναμάτων τῆς λήθης.

Τὸ μῖσος τῆς καρδίας αὐτῆς ἦτο πάντοτε διάπυρον, τῇ ἐνέπνεε δὲ τὰς φαρμακοδεστάτας λοιδορίας· οὕτως, ὅτε ἡμέραν τινὰ ὤμιλει περὶ τῶν ἐχθρῶν τῆς, ὁ βαρόνος Ζαβερολάκ τῇ ἀπάντησεν:

—Οἱ ἐχθροὶ σὰς! ἀγαπητὴ κυρία, εἶμαι βεβαίος ὅτι δὲν ἔχετε πλέον ἐχθρούς! εἶμαι βεβαίος ὅτι εἶσθε ὡς ὁ στρατάρχης Ναρβαξ, ὁ ὁποῖος μάτην κατὰ τὴν στιγμήν τοῦ θανάτου του ἐζητεῖ τοὺς ἐχθρούς του ἵνα τοὺς συγχωρήσῃ· οὔτε ἕνα κἂν ἐξ αὐτῶν εὔρε· διότι, φεῦ! τοὺς εἶχε φονεῦσαι ὄλους ἀπὸ πολλοῦ! . . .

Κατὰ λόγον εὐθέως ἀνάλογον ἦτο φίλη ποθητὴ καὶ ἀξιαγάπητος. Διότι ὅταν αὐτὴ εὐρίσκετο ἐν τινὶ αἰθούσῃ, οἱ προστατευόμενοι ὑπ' αὐτῆς τὰ πάντα ἠδύνατο νὰ πράξωσιν ἄνευ οἰουδῆποτε φόβου περὶ ἑαυτῶν. Φιλόφρων, προσηνὴς καὶ εὐαίσθητος εἰς ἀφοσιώσεις οὔσα κατὰ τινὰς στιγμὰς, εἶχεν ἐν τῷ βλέμματι κρατῆρας ζωηρῶν ἀστραπῶν στοργῆς καὶ τρυφερότητος, αἵτινες ἐφείλκουν προσοχὴν καὶ συμπάθειαν ἐπὶ τὴν ἀνδρώδην αὐτῆς μορφήν. Ἡ Θηρεσία ταχέως ἠσθάνθη εὐχαριστήσιν ὑπὲρ τῆς ὑπερόχου ταύτης γυναικός, μὴ διαβλέπουσα φυσικῶς ὅτι αὕτη ἐνεθάρρουν αὐτὴν ὡς μὴ ὤφειλε ἐν τῇ ὑπεροδικῇ ἄλλως τε δυσπιστίᾳ αὐτῆς πρὸς τὴν κοινωνίαν. Ἄλλὰ μεθ' ὅσας τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιρροίας ἐν καὶ μόνον πρόσωπον ἐξήσκει ἐπ' αὐτῆς ἐπίδρασιν ἀναλλοίωτον καὶ δεσποτικὴν: ὁ σύζυγός τῆς.

Οὗτος ἀφ' ἑτέρου εἶχε τὴν «ἐννοουμένην» φίλν του, —ὄλως ἐντῆως ἐννοεῖται, τόσῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ φίλη ἦτο συγγενῆς. Ἀληθές ὅτι ἡ συγγένεια ἦτο παραλελυμένη ἐν μέρει, διότι ὁ σύζυγός τῆς ἐν λόγῳ κυρίας καὶ ἐξαδέλφου τοῦ Σενάκ μαρκήσιος Βουαβουσὲ τῇ εἶχε στρέψῃ τὰ νῶτα μετὰ βραχυχρόνιον συμβίωσιν, εἰ μὴ εὐδαμονίαν, συζυγικὴν. Αἱ δὲ γνώμαι τῆς κοινωνίας ἐπὶ τῆς ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐριδος ρήξεως ταύτης, τῆς ἀξίας ἀληθῶς προσώπων τυχόντων ἐπιμελημένης ἀνατροφῆς, ρήξεως, ἦν ἄλλως τε τὰ δικαστήρια ἐνομιμοποίησαν, ἐποικίλλον ἀναλόγως τοῦ φύλου τῶν ἐκφερόντων αὐτάς. Οἱ μὲν ἄνδρες ἐδεδοῖον ὅτι τὸ παρατρογάφον προύκλεισεν ἡ ἀνάγκη καὶ μαρμαρόφυκος Ἔρμα διὰ τυχρότητος τόσῳ μᾶλλον σκληρᾶς καθ' ὅσον ἀπενέμετο ἀντὶ ἀναποκρίσεως πρὸς πάθος διάπυρον καὶ ἄξιον τρυφερᾶς συμπάθειας. Ἀλλὰ τὸ ἐναντίον στρατόπεδον, τὸ γυναικεῖον διλονότι, ἀφῆγετο ἠδυσπαθῶς ἐπισείων τὰ ποικίλα τῶν εὐτόρων ριπίδων περὰ ὅτι ὁ Ἀρμάνδος δὲ Βουαβουσὲ ἦτο οὐδὲν ἥττον ἢ θηρίον, οὐδὲν ἥττον βοροτόλετς δράκων ἐκφυγὸν ἀναμφιβόλως ἀπὸ τῶν μυθολογικῶν δασῶν καθ' ἵν ἐποχρῖν ἔτι οἱ Σάτυροι καὶ οἱ Φαῦνοι ἐπάλαιον κατ' ἀλλήλων ἡμέρας καὶ νυκτός.

Οἰουδῆποτε κἂν ὑπῆρξε τὸ ἐγκλημα ἢ τὸ πάθημα τοῦ μαρκήσιου, εἴτε θῦμα εἴτε δῆμιος τῆς συζύγου αὐτοῦ ἐγένετο, δὲν εὐρίσκετο πλέον ἐκεῖ ὅπως ὑπερασπίσῃ ἑαυτόν, διότι ἀπὸ μακροῦ χρόνου οὐδὲλως κατέλειπε τὴν ἑσπαλίαν ἣν εἶχεν εἰς Περγίον, ἔνθα διήγα περιπέτειώδη βίον θηρομανοῦς κυνηγοῦ, διαποικιλλόμενον ἔστιν ὅτι ὑπὸ τῶν τοῦ πολυγηθοῦς

Διονύσου ἀπολαύσεων. Ἄρα γε ἐν τῇ ἠθικῇ ταύτῃ αὐτοκτονία διαφαίνεται ἢ ὀργῶσα ἐξέλιξις κτηνωδῶν ἐνδοτικῶν, ἢ ὁ ἀπελπισμὸς δυσμοίρου θνητοῦ, ἀπαρηγορήτου, διότι δὲν ἠδυνήθη νὰ πραγματώσῃ τὸ ὄναρ τοῦ εὐγενούς αὐτοῦ ἔρωτος; . . . Ἄφῳμεν τὸ ζήτημα τοῦτο νὰ ἐγείρῃ τὴν κεφαλὴν παρεντιθέμενον μέσῳ τῆς κ. Βουαβουῶ καὶ τῆς συνειδηθῶς αὐτῆς. Οὐχ ἦττον ἡ κοινωνία δὲν ἐδίστασεν ἵνα καταδικάσῃ, ὡς συνήθως, ἐκείνον ἐκ τῶν δύο ἀντιδίκων, ὅστις δὲν ἐφαίνεται εἰς τὰ ὄμματα αὐτῆς, διότι ἄλλως τε ἢ μαρκησία καὶ πνευματωδεστάτη ἦτο καὶ δεξιωτάτη πρὸς ἀποφυγὴν πάσης διακυβεύσεως ἑαυτῆς, φαινομένη ὅτε μὲν συνετή, ὅτε δὲ παιγνιώδης, ὅτε μὲν γόνιμα, ὅτε δὲ ὑπερευαίσθητος, μεγάλην δέσποινα τὴν ἐσπέραν, καλλιτέχνις τὴν αὐγὴν, ἀγαθὴ φίλη ἐνίοτε, ἀναίδης καὶ χυδαία ἄλλοτε, οὐδέποτε ὑποστάσα οὐδ' ἀκροθυγεστάτη ἐπίψαυσιν ὑπὸ δίκης οἰουδιποτε πάθους, αἰεποτε φιλάρεσκος εἰς τὸ ἄωτον. . . ἀλλὰ πιστότερον ἴσως καὶ κάλλιον θὰ διεζωγράψουν αὐτὴν διὰ μᾶς μόνης βραχείας λέξεως λέγων ὅτι ἦτο Πολωνίς.

Συνεδίου μετὰ τῆς μητρὸς της, ἦτις, οὐδόπως ὑπολειπομένη αὐτῆς καθ' ὅλα, ἔφερον ὄνομα γαλλικὸν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ δευτέρου αὐτῆς γάμου. Καθ' ὅτι καλοκάγαθος τις ἀνὴρ, ὀνομαζόμενος δὲ Λακλαμουζ, κατῶρθως νὰ διαπυρῶσῃ διὰ σπινθηροβόλου καιτοὶ ὀψίας πως φλογὸς τὰ τεσσαράκοντα ἔτη τῆς πολωνίδος πριγκιπισσῆς, ἦτις τῶς εἶχεν ὄνομα διάσημον μὲν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῆς, τοσοῦτῳ ὅμως κακόηχον, ὅστε οὐδὲν γαλλικὸν χεῖλος θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ ἀποστηθίσῃ. Ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὁ Λακλαμουζ ἀπέθανε μετ' ὀλίγον ταφεῖς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θριάμβου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπανορθώσας δι' ὀγκωδεστάτης κληρονομίας τὴν ἀδικίαν ἦν προὔξενεν εἰς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ἀποστερήσας αὐτὴν τοῦ ἐπιφανοῦς αὐτῆς τίτλου. Οὐχ ἦττον ὅμως αὐτὴ ἐξηκολούθει καλουμένη πριγκιπισσα πανταχοῦ σχεδὸν ἐκτὸς μόνον ἐν τῷ προαστείῳ, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι, ἐκ κακῆς ἔξεως ὀλιγορήσαντες τῆς ἀγαθῆς ταύτης γυναικὸς, ἐθεώρουν οὐχὶ μικρὸν εὐτύχημα δι' αὐτὴν τὸ νὰ βλέπῃ τὴν θυγατέρα της φέρουσαν τὸν τίτλον μαρκησίας. Κατόικουν δ' αἱ δύο γυναῖκες μικρὸν μέγαρον παρὰ τὸ δάσος τῆς Βουλῶνης, ἐν τῷ ὁποίῳ οὐδένα ἐδέχοντο προσφασίζόμενοι πτωχείαν, ἦν δὲν εἶχον. Πᾶσα ἄλλα ἐν τῇ θέσει τῆς μαρκησίας εὐρισκομένη καὶ ἔχουσα τὰ ἐλαττώματα αὐτῆς, θὰ ἔβλεπεν ἀνηλεῶς στρεφόμενα πρὸς αὐτὴν τὰ νῶτα τῆς ὑψηλῆς κοινωνίας, ἦτις δὲν φαίνεται εὐμενῆς οὔτε πρὸς τὰς ξένας, οὔτε πρὸς τὰς ἐπιδιωκούσας τὴν μόνωσιν. Πλὴν εἰς ταύτην συνεχῶς τὰ πάντα, καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν σφραγίδα τῆς ψευδοκρησίας, ἦν συνήθως περιεκάλυπτε διὰ πενθίμου πέπλου βαθυμελαίνης ἐσθῆτος, ἦτις ἐντελῶς φροσσοῦσα τὸν λαιμὸν, ἀνεδείκνυεν πρόσωπον ἀμαυρῶς χροιάς, ψυσιωνωμίαν ψυχρὰν καὶ δυσερμίνευτον, καίπερ καταλαμπομένην ὑπὸ θαυμασίων ὀμμάτων. Ὄφθαλμοὶ τινες οὐδὲν ἄλλο ἢ κατάπληξιν προξενούσι διὰ τῆς ἀστραπηβόλου ἀκτινοβολίας αὐτῶν, οὔτοι δὲ ἀνῆκον εἰς τὸ εἶδος ἐκεῖνο.

Μεθ' ὅλων τὴν χαρίεσσαν ἐλευθερίαν τῶν τρόπων αὐτῆς, τρόπων μαμμοθρέπτου κορασίδος, ἢ Ἔρμα δὲν ἠνυοῖτο ἐξίσου ὑφ' ὅλων τῶν ἐπικλήρων κρηδῶν ὡς αὐτή.

Τοῦτέστιν οὐχὶ σπανίως περιέπιπτεν εἰς γενικὴν καὶ τελείαν κατάκρησιν, δύναμαι δὲ νὰ διαβεβαιώσω ἐνόρκως ὅτι προῦκάλει αὐτὴν ἐνίοτε, προσπαθοῦσα νὰ μετρίσῃ τὴν μονοτονίαν τοῦ βίου της. Ἐν τῶν μᾶλλον ἐπικρινόμενων σφαλμάτων της ἦτο τὸ ν' ἀποβῆ αἰφνης ἐντελῶς ἀόρατος μετὰ τῆς πριγκιπισσῆς μητρὸς της· διότι ἐν οἰαδιποτε ὥρα τῆς ἡμέρας κἂν ἐπεσκέπτετό τις τὰς κυρίας ταύτας, πάντοτε καὶ ἀμεταβλήτως ἀπουσίαζον, ἀπουσίαζον δὲ οὕτως ὥστε ὁ διήφορος ἀνέμενεν αὐτοὺς ἐξευγμένους πάντοτε παρὰ τὴν θύραν, ἔτοιμος ἵνα τὰς ὀδηγήσῃ ποῦ; κύριος οἶδε.

Αἱ ἐξαφανίσεις αὗται διήρουν ἐνίοτε ἐπὶ ἐδόμομάδας ὀλοκλήρους, τότε δ' ἡ κοινωνικὴ περιεργία ἀνεζήτει ἐν αὐταῖς περιπέτειαν τινα μυστηριώδη ἢ καὶ ἀπλῶς ἐπικίνδυνον· ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο εὕρισκεν εἰμὴ διυνηκεῖς περιστροφάς, ἐπὸδους αἰωνίας ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δυσνοήτου θέματος: « ἢ Ἔρμα συναναστρέφεται μετὰ καλλιτεχνῶν! » Διεπιστώθη ποτὲ ὅτι ἡ φιλάρεσκος χήρα ἐρᾷ ἐμμανῶς ἀοιδοῦ τινός, ὅστις ὅμως, λίαν ἀπνησχολημένος ὢν ἐν τῇ τέχνῃ αὐτοῦ, οὐδαμῶς ἀνταπεκρίνατο πρὸς τὸν ἔρωτά της, οὐδὲ ἐφρόντιζε περὶ τοῦ ἂν ἐκείνη κρύφα ἐτίκτετο. Ἄλλ' ἀνατραπέντων αἰφνης τῶν αἰσθημάτων τούτων, ἡ φαντασιόπληκτος μαρκησία ἐνέπνευσε σφοδρὸν πάθος εἰς διάνημόν τινα ζωγράφον, ὅστις ἔκτοτε ἐστερήθη τροφῆς, ποτοῦ καὶ ὕπνου.

Μόλις τοιαύτη φήμη διεδόθη, καὶ νέα εἰκὼν, ὑπογεγραμμένη διὰ περιφανοῦς ὀνόματος, ἐφάνη αὐξάνουσα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκμαγείων αὐτῆς; ἅτινα ἐντὸς πολλῶν φανωμάτων τῆς αἰθούσης ἀνηρημένα, ἐδείκνυον τὴν λάμπριν τῆς ὠχροδαφούς τῆς μορφῆς της χροιάς καὶ τὰς ἀπαραμιλλοὺς γραμμὰς τοῦ ἀγαλματώδους αὐχένος της. Οὐχ ἦττον ἀξιοπαρατήρητος ἦτο ἡ ἀνομοιότης τῶν πολυαριθμῶν εἰκονισμάτων πρὸς τὸ πρότυπον, ὅπερ ἦτο πολλῶ διαφόρον, καθ' ὃ πολλῶ ζωηρότερον πάντων τούτων τῶν ἀριστουργημάτων.

Ἡ αὐτὴ ὀλιγορία ἀπεδίδετο πολλάκις καὶ εἰς τὴν ζῶσαν προτομὴν τῆς πολυμηχάνου γυναικὸς, ἦτις ἐν τούτοις ἠρκεῖτο εἰς πάντα οἰονδιποτε καλλιτέχνην, εἴτε ζωγράφον, ἢ ἰκνογράφον, εἴτε γλύπτην ἢ μουσικόν· ὁσάκις δὲ οὐδένα κρείττονα εὕρισκεν, ἐξεμεταλλεύετο τὸν προστυχόντα ἄφρονα νεανίσκον ὃν ἐλέους δίκην ὁ οὐρανὸς τῆς Προβηγκίας τῇ ἔστειλε. Διότι σπανίως μόνον, καὶ διὰ μαρίων ἐκάστοτε προσπαθειῶν ἠξιοῦτο τῆς τιμῆς τοῦ νὰ διαταράξῃ τὰς φρένας ἀριστοκράτου τινός, καιτοὶ αὐτὴ οὐδόπως συνεπάθει κατὰ βάθος πρὸς τοὺς παχυθέντας ἐντὸς τῶν ἀνέτων ἀλλ' ἀτερπῶν τοῦ προαστείου λειμῶνων. Τοῦτο δὲ ἦτο ἐν περιπλῶν αἴτιον καθηγορίας κατ' αὐτῆς, διότι πᾶσαι αὐτῆς αἱ ιδιότητες τοιαῦται ἀπέβαινον, καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ ὑπερήφανος καὶ ὑποπτος κατὰ τινος ψυχρότης, ἦτις μυστικῶς ἀπέτρεπεν αὐτὴν τοῦ νὰ θεραπεύσῃ ὅσα τραύματα εἰς ἀνθρωπίνους ψυχὰς προὔξενον οἱ καρδιοδόροι αὐτῆς ὀφθαλμοί.

Αἱ κοινωνικαὶ ὀμηγύρεις, ἀφ' οὗ ἐπὶ πολλῶν χρόνων διετέλουν παρωργισμένοι κατὰ τῶν δύο ἐκείνων γυναικῶν, ἄς περιφρονητικῶς ἀπεκάλουν « ἐκκεντρικὰ πλάσματα μὲ πνεῦμα διεστραμμένον, μὲ νεῦρα

παραλελυμένα διὰ τῆς μορφίνης », ἀφ' οὗ πολλάκις ὠρκίζοντο ὅτι θ' ἀφήσωσιν αὐτὰς βεδυθισμένας αἰωνίως ἐν τῇ βοημικῇ μονασίᾳ των, ἀφ' οὗ πλειστάκις ἐπανελάμβαναν εἰς βῆρος αὐτῶν πολλὰς πικρὰς ἀληθείας, ἃς ὅμως ἐκείναι δὲν ἠδύναντο εὐτυχῶς ν' ἀκούσωσιν, αἰφνης ἐν- ἐξαιρετικῇ τινι περιπτώσει ἐλάμβανον ἀνάγκην τῆς Ἑρμας, ἥτις, ὁμολογητέον, οὐχὶ μόνον θέλητρα καὶ πνεῦμα εἶχεν, ἀλλὰ προσέτι ἐξετέλει ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου τὰριστουργήματα τοῦ Σοπὲν ὡς οὐδεὶς ἄλλος, καί, τὸ σπουδαιότερον, ἐξετέλει αὐτὰ ἄνευ πολλῶν παρακλήσεων. Ὅτε μὲν ἔδει νὰ λυθῶσιν οἱ πάγοι ψυχρᾶς τινος ἐσπερινῆς συνεντεύξεως, ὅτε δὲ νὰ ἰκανοποιηθῶσιν αἱ ἐγνωσμένα φαντασιοπλαξία ξένης τινός Ὑψηλότητος διερχομένης διὰ τῶν Παρισίων, ἄλλοτε δὲ πάλιν παρίστατο ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ καλλυνθῇ συναυλία τις συγκροτούμενη ὑπὲρ σκοποῦ ἀγαθοεργοῦ. Καὶ τότε ἡ Ἑρμα ἀνεφαίνετο παρουσιαζομένη ἐν ὄλῃ τῇ αἰγλῇ καὶ τῇ δόξῃ αὐτῆς μετὰ τῆς μητρὸς τῆς καὶ τοῦ μελαγχολικοῦ ἐκείνου ἐπὶ τῶν χειλέων μειδιάματος, ὅπερ ἐπίσης ὡς κ' ἐκείνη, ἦτο ἀναπόσπαστον τοῦ ἀτόμου αὐτῆς· ὅλα δὲ τὰ σμήνη τὰ πληροῦντα τὰς αἰθούσας, καὶ αὐταὶ αἱ οἰκοδεσποιναι, ἐγονυπέτουν πρὸ τῶν ποδῶν τῆς ἐξυμιοῦντα αὐτὴν πλεόν ἢ ποτε ἕως οὗ παρενέβαλλε νέαν τινὰ παροργίσεως ἀφορμὴν. Ἀλλ' εἴτε ἡ κοινωνία χολομένη ἀφώριζεν αὐτὴν, εἴτε ἀνεδίβαζεν ἐπὶ στυλοδάτου δίκην λατρευτοῦ ἀγάλματος, οὐδὲ κἀν αἰσθανομένη ταῦτα ἐφαίνετο, ἡ δὲ ὑπερτάτη αὐτῆ θρασύτης ἀπετέλει τὸ ἀσυγγνωστότατον αὐτῆς ἔγκλημα.

Οἰοεὶ δικαιολογοῦσα τὴν κατ' αὐτῆς ἐκτοξευομένην λοιδορίαν, ὅτι δηλαδὴ ἐξέλεγε πάντοτε φίλους ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, ἡ μαρκησία ἐφάνη καταβεβηθεῖσα ὅταν ἐπανεῦρε τὸν Σενάκ, οὐδὲν δὲ ἴδιον ἀπέδειξεν αἰσθημα οὔτε ὀργῆς, οὔτε εὐαρεσκείας ἐπὶ τῷ ὅτι ἐπανέβλεπεν αὐτὸν ἀκολουθούμενον ὑπὸ γυναικός. Ἡ παράδοξος αὕτη γυνὴ διὰ γλυκυτάτου ὡς κορασίδος ὕψους, ὅπερ παρουσίαζεν αἰφνης αὐτὴν ὑπὸ νέαν ὄλως καὶ ἄγνωστον τέως ψᾶσιν, ἀπεκάλεσε αὐτὸν «ἐξαδέλφον τῆς» καίτοι ἔπαυσε πλεόν ὢν τοιοῦτος, ἐξίτηι δὲ προθύμως συμβουλὰς παρ' αὐτοῦ, ἃς δι' ἐκπληκτικῆς τινός ἀσυνεπειᾶς τοῦ χαρακτῆρός τῆς ἤξιον νὰ ἐκπληροῖ ἐνίοτε, καίπερ σκόπτουσα πολλάκις ὡς γελοῖαν βᾶσαν τὴν ἐπιβολὴν οἰασθήποτε γνώμης παρὰ προσθυτέρων καὶ πλησιεστέρων ἐξαδελφῶν. Τὸ μέγαρον Κιλλιάν, ὡς ἐξηκολούθει ἔτι καλούμενος ὁ πατρικὸς οἶκος τῆς Θηρεσίας, ἐφιλοξένοι αὐτὴν συχνάκις, καὶ ἄνευ τῆς μητρὸς τῆς ἐνίοτε, ὅπερ ἦτο περίπτωσις ἐκ τῶν σπανιωτάτων. Ἐπειδὴ ἐν πλήρει ἀνέσει εὐρισκομένη, ἐφαίνετο συνήθως ἀφελῆς καὶ εὐαίσθητος, ἀληθῆς ἀριστοκράτις ὑπὲρ ποτε θελακτικώτερα καὶ ἀπαρνούμενη τὴν φιλαρεσκίαν ὅσον δύναται ποτε ν' ἀπαρνηθῇ αὐτὴν ἡ Πολωνίς. Σπανιώτατα παρέσχε τὸν Ἀλδέρτον εἰς συνομιλίαν μακρὰν τῆς γυναικὸς του οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν καί, ὡμεν δίκαιοι πρὸς αὐτὴν, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην παρεῖχεν ὑπόνοιαν ὅτι δυσαρσεύεται ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τῆς Θηρεσίας, ἀλλ' ἐφαίνετο μᾶλλον ἐπιλανθανομένη αὐτῆς, καὶ ὑπὲρ τὸ δέον ἴσως ἡ λησμοσύνη πλὴν αὕτη χαρὰν μᾶλλον ἢ λύπην εἰς ἐκείνην παρεῖχεν.

Εἰσέδεν ἐξαίφνης ἀνὰ μέσον αὐτῶν μετ' ἐλευθερίας ὡς εἰσέρχεται τις εἰς μύλον, ἀδιαφορῶν ἐὰν εὔρε τὴν θύραν αὐτοῦ ἀνοικτὴν ἢ κλειστὴν. Ἔλεγε δὲ τότε οἰοεὶ ἐπικαλουμένη συγγνώμην.

— Ἴδοῦ με πάλιν! σὰς ἐνοχλῶ ἴσως, ἀλλὰ τί νὰ κάμω; ἀνδρόγυνον ὡς σεῖς εἶναι εὐλογία πραγματικῶς διὰ γυναῖκα ὡς ἐγώ. Φαντάζεσθε, ἐξαδέλφῃ μου, ὅτι εἶσθε ὁ μόνος ἄνθρωπος ἐν Παρισίοις πρὸς τὸν ὁποῖον δύναμαι τέλος πάντων νὰ ὀμιλήσω ἐπὶ δέκα λεπτὰ χωρὶς ν' ἀκούσω νὰ λέγηται περίξ ὅτι θὰ τὸν κατακτῶ;

— Ὡ, δά! ἀπάντα ὁ Ἀλδέρτος γελῶν· πῶς λοιπόν; τόσον γέρον εἶμαι; ἢ μήπως ἡ φύσις μ' ἐπλασε τυφλὸν ἐκ γενετῆς;

— Ὅχι, δόξα τῷ Θεῷ! ἡ τυφλότης σας διὰ τὴν ὁποῖαν ὑπερηφανεύεσθε, καὶ τοῦτο τὸ βλέπουσιν ὅλοι, συνίσταται εἰς τὴν ιδιότητά σας ὡς περιπαθεστάτου συζύγου· ὅλα τὰ βέλῃ τῆς φαρέτρας ἂν ἐξεκενωῶν τις ἐπὶ τῆς καρδίας σας, θὰ διῆρχοντο ὡς ἐπὶ τῶν ὄχυρωμάτων πολεμικοῦ πλοίου. Ἄ, ἐξαδέλφῃ μου! μείνατε, μείνατε πάντοτε ὅπως εἶσθε! εἶναι τόσον εὐχάριστος καὶ ἀσφαλῆς ἡ θέσις σας! Ὅσον ἀφορᾷ εἰς ἐμὲ, σὰς ὁμολογῶ, ὅτι διακηρύττω πρὸς ὅλους ὅτι δὲν ἐξέρχομαι ἀπὸ τὴν οἰκίαν σας, καὶ τοῦτο εἶναι ὡς ἀπάντησις πρὸς ὅλας τὰς κατ' ἐμοῦ αἰτιάσεις τῆς κοινωνίας. Ἐπὶ τέλους τί; οἱ Σενάκ εἶναι νομιζῶ καλὴ οἰκογένεια· πλῆσιον τῆς δὲν ἐκφαιλίζομαι βεβαίως! Καὶ ἂν πάλιν με κατακρίνουν ποτὲ ὅτι ἔχω ψυχρότητα πάγου, θὰ μοὶ ἐπιτρέπηται τότε νὰ τοῖς εἶπω: «βλέπετε ὅτι δὲν εἶμαι πάγος, ἀφ' οὗ δὲν τίκομαι εἰς ἐκείνην τὴν κάμινον!»

— Ὡ! ἐξαδέλφῃ μου! ἡ λέξις «κάμινος» εἶναι ἥκιστα ποιητικὴ.

— Χαίρω δι' αὐτὸ τὸ ὁποῖον σκούω· διότι λέγει ὁ κόσμος ὅτι ὄλη μου ἡ δυστυχία προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι ἠθέλησα ν' ἀπαντήσω ἐμμέτρως πρὸς ἐκείνους, οἵτινες μοὶ ὀμιλοῦν πεζῶς!

Ἡ Θηρεσία προσκλίνουσα πλαγίως ἐπὶ τοῦ ἀνακλιντροῦ τῆς, παρετήρει αὐτὴν περιέργως, συνοφρυομένη ἔστιν ὅτε μετ' ἐκπλήξεως. Ἡμέραν δὲ τινα ἡ Ἑρμα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος λαλοῦσα, εἶπε πρὸς αὐτὴν·

— Ἄ! νεαρά μου ἐξαδέλφῃ, εὐρίσκεισθε ἐν τῷ κύκλῳ τῆς πραγματικότητος· οὐδὲν ἄλλο παρὰ πεζότητα, πεζότητα αἰωνίαν, ἀπλῆν, κοινὴν, ἀναγινώσκω εἰς τοὺς γαλανοὺς ὀφθαλμούς σας· καὶ μάλιστα εὐρίσκω ἐνδιαφερούσης σπουδαιότητος σημεῖώσεις ἐπὶ τῶν περιθωρίων αὐτῆς τῆς πεζότητος.

Ἡ Θηρεσία, βαφεῖσα εἰς ἀλουργίδος βαθυπόρφυρον χρῶμα, οὐδὲν ἀπάντησε, τὴν αὐτὴν δὲ σιγὴν ἐτήρησε καὶ ὁ Ἀλδέρτος. Ἡ ξένη τότε ἐγερεῖσα, ἀπεχειρέτησε καὶ διῆλθεν εἰς τὸν ἀντιθάλαμον ἀκολουθουμένη ὑπὸ τοῦ οἰκοδεσπότου.

— Ἐξαδέλφῃ, τῷ εἶπε, σὰς συγκαίρω ἢ σύζυγός σας καλλύνεται ἀπὸ ὄρας εἰς ὄραν· ἂν ἐξακολουθῇ τοιουτοτρόπως, θὰ γείνη μετ' ὀλίγον μία τῶν καλλωνῶν τῆς ἐποχῆς, καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν! . . . μοὶ φαίνεται ὅτι ἀρκετὰ τὴν ἀπεμάκρυνες ἀπὸ τὸ μοναστήριον . . . Καὶ ἔπειτα νὰ λέγουν ὅτι ἐγώ, ἡ ὁποῖα

οὐδέποτε ἐπεθύμησα νὰ γείνω καλογραῖα, ποθῶ τῶν κελίων τοὺς ἀπνεῖς μοχλοὺς! . . .

Πάραυτα δὲ ἀνεχώρησε τείνουσα φανταστικῶς τὴν μικρὴν πυγμὴν τῆς πρὸς ἀόρατόν τι ὄν, ὑπερ ἀναμφιβόλως θὰ ἦτο τις οἶδε ποῖος μαρκήσιος ἄγνωστος πρὸς αὐτήν.

Μετὰ μικρὸν ἐξῆλθε καὶ ὁ κόμης διευθυνόμενος πρὸς τὸν δικηγόρον αὐτοῦ, ἡ δὲ Θηρεσία μείνασα μόνη, ἤρξατο νὰ μελαγχολῇ, πρῶγμα ὅπερ οὐδέποτε τέως τῇ συνέθην, καὶ οὐδὲ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν θὰ τῇ συνέβαινε, ἐὰν δὲν συνέτρεχεν ἡ κατὰστατος ἐκείνη ἔρις. Συνεκεντρώθη τότε εἰς ἑαυτήν, καὶ μετ' ἐνδελεχῆ ἐξέτασιν παραβαλοῦσα οὐχὶ ἄνευ ποιῆς τινος αἰσχύνῃς τὴν παροῦσαν πρὸς τὴν πρὸ τριῶν περιπὸν μηνῶν ψυχικὴν αὐτῆς κατάστασιν, ἐξεπλάγη θλιβερώς, διότι φεῦ! εὐρίσκατο ἤδη τελείως ἀπομακρυσμένη τῆς θείας τοῦ μοναστηρίου οἰκῆς.

Τελείως ἀπομακρυσμένη, ναί! ἀλλ' οὐχὶ διότι παρεσπώνθησεν ὑποσχομένη πάλαι ποτὲ πρὸς ἑαυτήν ὅτι οὐδέποτε θ' ἀγαπήσῃ ἐκείνον μεθ' οὗ συνελθῆσθαι, ἡ διότι ἐσφαλε μὴ ὑποσχομένη ὅτι θ' ἀγαπήσῃ αὐτὸν ἐξ ὅλης ψυχῆς; ἀλλὰ διότι ἀφ' ὅτου χάριν τοῦ θεαλλώδους σάλου τοῦ πολυθορύβου ἄστεως κατελίπε τὴν μυστηριώδη καὶ οὐρανίαν εἰρήνην τῆς ἐξοχῆς, ἀφ' ὅτου τὸ πρῶτον ἐπεσκέψατο τὴν θείαν αὐτῆς ἐντὸς τῶν αὐστηρῶν τῆς δωμάτων, δὲν ἀνεγνώριζε πλέον ἑαυτὴν ἢ τάλαινα. Τὰς πτέρυγας, τὰς περιωνύμους πτέρυγας, αἰτίνες παρῆγον ἀνυσυχίας εἰς τὴν σεβασμίαν μοναχίαν, μάτην ἤδη ἐξήνται ἔτι ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῆς! μάτην ἤδη ἐπόθει νὰ πετάσῃ καὶ πάλιν πρὸς τὸ ἰδεῶδες, αὐτομάτως εἰς τὰ αἰθέρια ὕψη συμπαρασύρουσα τὸν ἄνδρα ὅστις ἀπέθην τὸ ἕτερον ἡμῶν τῆς ἠθικῆς τῆς ὑπέρβουρας μάτην, διότι αὐτὸς οὗτος κατεκράτει νῦν αὐτήν, ἐντὸς τῶν βραχιόνων του περιεσφυγμένην, ἐγγυτάτω τῆς γῆς, ἀπωτάτω τῶν ὑπερνεφέλων ἐκτάσσειν! αὐτὸς οὗτος, τοῦ ὁποίου τὸ βῆμα καὶ μόνον ἀκούουσα ἀνεσκήρτα, τοῦ ὁποίου τὸ γογγῶν καὶ βαθύστοργον βλέμμα ὁσάκις ἐπέπιπτεν ἐπ' αὐτῆς ἐν τῷ μέσῳ τῶν πολυπλήθων ὀμηγύσεων, διέχεεν ἐπὶ τὰ μέλη τῆς στιγμῆς οἷος θεσπέσιας καὶ ἀγνῆς ἡδονῆς. Αὐτὸς οὗτος. . . ὦ! πόθεν λοιπὸν προήρχετο ἡ νεα αὐτὴ καὶ ἐντονωτέρα ἢ τέως ἰσχὺς ἦν ἤδη ἐπ' αὐτῆς ἐξήσκει; ὁποῖος ἦρα ἄγνωστος τέως ἀστήρ, ἀστήρ χρυσολαμπής, ἀνατείλας ἐξαίφνης ἀνήγγελλε τὴν ἐπάνοδον τῶν εὐδαιμόνων καὶ διαπύρων ἐκείνων στιγμῶν, ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ὁποίων ἐλησμόνει ποτὲ τὴν ζοφειρὰν τοῦ παρελθόντος ἀνάμνησιν;

Ἦ! ἐνόμιζε πρὸ στιγμῆς ἔτι ὅτι πόρρω πορρωτάτω ἀπέχον αἱ ἐν τῇ ποθητῇ ἀγροικίᾳ διανυθεῖσαι ἱεραὶ καὶ γλυκεφαὶ στιγμαί, καθ' ἃς εἰς μίαν μόνην ψυχὴν ἠνοῦντο αἱ δύο αὐτῶν ἐρώσαι ψυχαί! . . . Καὶ ἠρθρίασε βαθῶς ἀναλογιζομένη ὅτι, κατὰ τὰς αὐθάδεις παρατηρήσεις τῆς ξένης, τὴν αἰφνιδίαν μετρηρόφωσιν αὐτῆς ταύτην βέβηλα ὄμματα ξένων ἠδύνατο νὰ διῶδωσι.

Δι' αὐτομάτου κινήσεως ἐκρυσσε τότε τὸ ροδοβαφὲς αὐτῆς πρόσωπον, ἅπαξ ἔτι τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ καταλαβανομένη ὑπὸ τῆς ἀγνῆς ὑπερευλαθείας, ἥτις ἀδιαλείπτως θαμιζει τὰς ἀληθείας τελείας ψυχῆς. Ἀπὸ τῶν ἀγνῶν χιόνων τῆς ἀστερογειτονος κορυφῆς ὁ-

πόθεν τὸ θαμβόεν τοῦ θνητοῦ ὄμμα διαβλέπει τὸ ἀπειρον κατεδίβαθεν αὐτὴν ἀνθρωπίνῃ τῆς χεῖρ στιβαρῆ καὶ πανίσχυρος· ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἠλιοπύρου κοιλάδος ὅπου θαλερώς ἦδη ἄνθει ἡ τρυφερότης αὐτῶν ὁποῖος διεχεῖτο αἰφνης δαυλιῆς ἀμυτὸς δροσερῶν καὶ εὐδύμων ἀνθῶν!

— Ἦ! Ἄλθέρτε! ὦ λατρευτὴ μοι ψυχὴ! ἀνέκραξε στεναζούσα· ἐὰν σοὶ ἀπνεύμιον ἄλλοτε τὸν ἔρωτά μου, τί λοιπὸν εἶναι τοῦτο ὑπερ σοὶ ἀπονέμω σήμερον; . . .

— Εἶναι τὸ πάθος! τὸ πάθος! τῇ ἀπάντησεν ἀοράτως μυστηριώδης φωνή, ελαφρὰ ὡς πνοή.

Ἡ φωνὴ αὕτη ὁμοίαιζε τόσῳ πρὸς τὴν τῆς Ἑρμίας, ὥστε ἡ Θηρεσία ἀνεσκήρτησε προσιδούσα πέραξ αὐτῆς ἀλγεινῶς. Ἄλλ' οὐδὲν ἀνθρώπινον ὄν παρίστατο ταράσσον τὴν σεπτὴν αὐτῆς μόνωσιν, εὐτυχῶς δὲ ἠδύνατο ἀφόδως νὰ ὄνειροπολήσῃ νὰ ἐμυθιάσῃ καὶ νὰ στενάξῃ ἠδυπαθῶς. Ἀορίστως πῶς τότε ἤρξατο κατανοοῦσα τὴν ἀλήθειαν. . . Ποῦ ἤδη ἡ εἰρηναία γαλήνη τῶν γηραιῶν τῆς ἀγροικίας ταυχῶν; ἡ θαμβερὰ οἶγλη τῶν Παρισίων, ἡ διάπτυρος ἀτυμόσφαιρα, ἥτις φαίνεται εἰδικῶς δημιουργηθεῖσα πρὸς ταραχὴν καὶ ἀναστάτωσιν τῆς ψυχῆς τὴν ἠρεμίαν ἐκείνην ἀντικατέστησεν. Ὁ ἔρωσ τῆς ἦν ὁ αὐτός, ἡ στεφάνη του μόνον μετεβλήθη· ἄλλοτε ἐτρούφον, ἀπομονούμενοι ἐν στιγμῆς ἠδυτάτης συζυγικῆς διαχύσεως εἰς τὴν ἀργυροφεγγῆ διωπὴν σεληνιαίας ἐαρινῆς νυκτός, ἥς ἔμωλεν ἠδῶς τὰ θεσπέσια κάλλιπ ἡ γλυκύθογγος ἀπόδω· ἀλλ' ἤδη εἶχον ὡς γλυκύθερμον βωμὸν τὰ παράθυρα πλουσίας αἰθούσης ἦν κατεπλημύρου ἀστραπηδόλα πελάγη φωτός, ἦν κατεκόσμη ἡ κομψοπέπαι καὶ τὸ κάλλος, ἦν τέλος διεδόνουν ἠδυπαθεῖς ἄρμονιαὶ ὡς πρὸς ὑπέρτατον τέλος σκοποῦσαι πρὸς τὴν τρικυμῶδη ἐξέγερσιν τῶν αἰσθησέων. Πῶς λοιπὸν δύο καρδιαὶ γεραῖ, ἀγναί, ἐντελεῖς, δύνανται νὰ αἰσθανθῶσι τοὺς αὐτοὺς ἀκριβῶς παλμούς ὑπὸ τὴν δροσόπνοον αἶθρα τοῦ ὑπνώττοντος δάσους καὶ ὑπὸ τὴν πυριφλεγέθουσαν τοῦ διακαοῦς ἠφαιστείου ροῆν; . . .

Οὗτος ἡ νεα αὐτὴ ψυχὴ τοῦ μύθου, ἀπροσδοκίως διαφωτισθεῖσα ὑπὸ φιλῆς ἤπτον ἀφελούς, διείδεν αἰφνης δρακόντα, — ἀλλὰ ποθητόν, λατρευόμενον δρακόντα! — ἐν τῇ θέσει ἦν ἐνόμιζε κατεπλημύρην ὑπὸ χρυσοκόμου τινός κατοίκου τῶν οὐρανῶν ἐσσεὶ ἠδῶντος καὶ ἀνατείνοντος πρὸς τὰ ὕψη τὰς χιονολαμπεῖς αὐτοῦ πτέρυγας.

Ἐπὶ μακρὸν ἐρρέμβασεν κατάμονος ἐντὸς τοῦ θαλάμου αὐτῆς, διερωτώμενη, ἐτάζουσα ἑαυτήν — κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος ὅπερ ἤρχιζε παραιτοῦσα ἐσχάτως ἀφ' ὅτου ἐφοβεῖτο μὴ φανῆ εἰς τὰ ἴδια ὄμματα τῆς μικροτέρα ἑαυτῆς, διότι μετεβλήθη, — καὶ λέγουσα κατ' ἴδιαν ταπεινῇ τῇ φωνῇ μετὰ στόνου εἰς ὃν ἀνέπαλλε τὸ ἄγνόν αὐτῆς στήθεσ τὸ ἀπὸ τινῶν στιγμῶν πλησθέν ὄρασμοῦ γερωτέρου ἢ πρότερον;

— Τίς θὰ μοι εἴπῃ διὰ τί πάσχω τὴν στιγμὴν ταύτην ἐν ᾧ εἶμαι εὐτυχῆς, καὶ διὰ τί τρυφῶ πάσχουσα;

Φεῦ! ὡς πρὸς τοῦτο ἡ συνετὴ μοναχὴ μεθ' ὅλην αὐτῆς τὴν βαθεῖαν πείραν οὐδῶως ἠδύνατο νὰ ὠφελήσῃ τὴν ἀνεπίαν αὐτῆς.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

Περὶ τοῦ Γκαίτε ὡς λυρικοῦ ποιητοῦ.*

Ὅτε τὸ πρῶτον παρέστημεν πρὸ τοῦ κομφῶ. τούτου ἀκροατηρίου καὶ μετὰ τῆς ὀφειλομένης πρὸς τὸ σεμνὸν τοῦτο ἴδρυμα εὐλαβεῖς ἡτιολογοῦμεν ὑποδεικνύοντες τὴν ἐκλογὴν τῶν θεμάτων, ἅτινα πρέπει ν' ἀποτελῶσι καθ' ἡμᾶς τὴν βᾶσιν τῶν δημοσίων τοῦ Συλλόγου διαλέξεων, μεταξύ ἄλλων ἐλέγομεν, ὅτι χάρισμα ὄντως ἐπίφθονον τῶν προνομίουχων ἐν τῷ κόσμῳ τῆς ἐπιστήμης πνευμάτων εἶνε ἄφ' ἐνός μὲν ἢ ἀπλοποιήσις ζητημάτων προσιτῶν μόνον εἰς τοὺς εἰδικῶς περὶ κύκλον τινὰ ὀρισμένων μελετῶν διατρίβοντας καὶ ἔχοντας ἀπὸ κεκτημένων πεποιθήσεων καὶ ἰδιοκτητῶν συμπερασμάτων νὰ διδῶσι τὸ φωτεινὸν σημεῖον, πρὸς ὃ πρέπει νὰ φέρηται ὁ νοερός δάκτυλος τοῦ δημοσίου ἀγορεύοντος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἢ εἰς ἀφθαστον ἐπιστημονικοῦ ὕψους περιωπὴν ἀναγωγὴ τετραμμένων κατὰ τὸ φαινόμενον ἰδεῶν καὶ κοινοτάτων πραγμάτων, δι' ὧν ἄμως ὁ ἐπιστήμων δημιουργός ἔχει ν' ἀποκαλύψῃ ἡμῖν νέας ἀπόψεις ἀντιλήψεως τοῦ περὶ ἡμᾶς κόσμου ἐν ταῖς ἀπλουστάταις αὐτοῦ λεπτομερείαις, νέον ὀρίζοντα ἐκτιμήσεως τῶν περὶ ἡμᾶς συμβαινόντων. Ἄλλὰ τὸ χάρισμα τοῦτο εἶνε κατὰ τοσοῦτον ἐπίφθονον ὑπὸ πλείστον, ἰδίᾳ δὲ ὑπὸ τοῦ ἀπασχολήσοντος ἡμᾶς κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην, ἐφ' ὅσον φαίνεται καὶ εἶνε πράγματι δυσεπίκτητον εἰ μὴ ἐγγενές, εἰς δὲ τοὺς κοινούς τῶν θνητῶν ἐπιβάλλεται ἢ προτίμησις ἐκείνων τὸ πολὺ τῶν ἀντικειμένων, ὧν τὴν ἐξικρίβωσιν, ἢ τὴν ἐξ ἰδίας κλίσεως μελέτην ἐπεδιόωξαν ἐκ τύχης ἢ εὐεξήγητου τῶν πραγμάτων φορέας.

Καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, οὓς ἡ κλασικὴ παιδείσις ἐκτρέφει κατὰ θεῖαν τῶν ἱστορικῶν ἡμῶν πραγμάτων οἰκονομίαν ἀνέκαθεν καὶ μέχρι σήμερον, δὲν εἶνε βεβαίως ἄπορον ὅτι μεταβαλόντες εἰς ξένας καὶ πεπολιτισμένας χώρας χάριν συμπληρώσεως τῶν ἡμετέρων μελετῶν, μοιραίως ἐλκυόμεθα, πρόσθητοι ἢ ὄντες, ὑπὸ τῆς φιλολογικῆς αἴγλης τῶν μεγάλων τῆς Ἑσπερίας ἐθνῶν καὶ ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ προπαιδείαν τῆς ἐν τῇ ξένῃ γλώσσῃ μορφώσεως καὶ τοῦ κατρωτισμοῦ ἡμῶν ἢ μετ' ἀγάπης καὶ αὐξάντος ἐνθουσιασμοῦ ἀνεύρεσις τῶν προγονικῶν διδασμάτων ἐν ταῖς θαυμασταῖς σελίδι τῆς φιλολογίας τοῦ ζενίζοντος ἡμᾶς τόπου.

Ἐκθαμβοὶ τότε καταλαμβανόμεθα ὑπὸ τῆς ὀλονέν ἐνισχυομένης ἰδέας, μήτοι ἢ πάτριος κληρονομία εἰς ἄλλους ὑπὸ τοῦ πανδαμάτορος χρόνου ἐπιδικασθεῖσα ἐπερίσσεισε καὶ Κροίσους κατέστησε τοὺς ἀμυθείς παρ' ἡμῶν τῶς ἀποκαλουμένους, μήτοι τὸ ζηρανθὲν ἤδη ἐν τῇ ἰδίᾳ κοίτῃ τοῦ Πισσοῦ βεῖθρον, χρυσορροῦν παρεκτραπὲν ἀπετέλεσεν ἀλλαχοῦ Νικαγόρην, καὶ—δειλαίσι ἡμεῖς! μακρὰν ὁδὸν πορευόμενοι δὲν ἔχομεν τὴν ἐπιστήμην μόνην νὰ μυθῶμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ πεισθῶμεν ὅτι ἔρημοι ἡμεῖς πάντων τῶν ἰδίων, βλέπομεν τοὺς ξένους κοσμου-

μένους μὲ τὰ τιμαλφῆ τῆς προγονικῆς ἡμῶν εὐκλείας κειμήλια.

Ἄρῃν ἄττικὴν ἀναπνέομεν διατρέγοντες τὰς σελίδας τῆς γερμανικῆς φιλολογίας, εὐνόητος δὲ εἶνε ἡ μετ' ἀγάπης προτίμησις αὐτῆς ἐκ μέρους τῶν τροφίμων τῆς τευτονικῆς ἐπιστήμης, οὐδὲ διαφεῦδομεν ἴσως τὰς προσδοκίας τοῦ φιλομούσου ἀκροατηρίου ἐὰν ὡς θέμα τῆς διαλέξεως ἡμῶν ταύτης ἐξελέξαμεν τὴν βραχίαιαν μὲν ἐπισκόπησιν τῆς γερμανικῆς λογοτεχνίας ἀπὸ γενικωτέρας καὶ δὴ ἐθνικωτέρας ἀπόψεως, λεπτομερεστέραν δὲ πῶς ἐκτίμησιν τοῦ Goethe ὡς λυρικοῦ ποιητοῦ, καὶ τοῦτο διὰ ψυχολογικῆς κυρίως ἀναλύσεως.

Τὸ ἔργον τοῦ Λέσιγκ καὶ τῶν Διοσκουρῶν τῆς γερμανικῆς ποιήσεως, Schiller καὶ Γκαίτε, ἐγγεῖται κυρίως εἰς τοῦτο, εἰς τὴν τεχνικὴν δὴλον, ὅτι παράστασιν τῆς φύσεως ἐπεζήτησαν δὲ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ μεγαλοεργήματος τούτου ἐν τῇ μέσῃ ὁδῷ, ἣν εἶχον ἤδη προδικαγρᾶψῃ δύο προηγηθεῖσαι φιλολογίαι, ἡ κλασικὴ τῶν ἡμετέρων προγόνων καὶ ἡ ῥωμαντικὴ τῆς πρωτοτύπου Ἀλθιῶνος. Οἱ γίγαντες ἐκείνοι συνέλαβον τὴν μεγαλεπήβολον ὄντως ἰδέαν, πῶς νὰ μεθαρμόσωσιν εἰς τὰ ἐθνικὰ ἦθη καὶ τὸ κράτους γλωσσικὸν ἰδίωμα τὰς βαθυτέρας καὶ εὐγενεστέρας ἀμα ἰδέας, ἐνόμισαν δὲ ὅτι τὸ μορφωτικὸν τοῦτο καὶ καθαρτικὸν τῆς ἐποχῆς τῶν κατῳρθωμάτων εἶνε νὰ ἀθλοθετηθῇ ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἥτις διὰ μυρίων συμβόλων ἀποτείνεται ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, ὃν ἐσχόπουν νὰ καταστήσωσι φορέα ὡς πλείστον ἰδανικοῦ, διότι δικαιοστάτα ἐφρόνου, ὅτι μόνον τὸ ἰδεῶδες μεγαλύνει τὰ ἔθνη, μόνον τὸ ἰδανικὸν εἶνε ἄξιος σκοπὸς τῆς φιλολογικῆς ἀναγεννήσεως, ἧς ἀζιώτατα ἐπροσωστάτου. Ἄγνοοι ἢ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ τὴν ζωοφόρον τροφὴν, ἥτις ἐμέστωσε τὸ πνεῦμα τοῦ δαιμονίου τῆς Βρετανίας δραματουργοῦ, ἀλλ' ἢ ἱστορία τῆς γερμανικῆς φιλολογίας ἐκθέτει ἡμῖν σαφέστατα, ὅτι οἱ γεννητόρες αὐτῆς περιέλαβον διὰ τῆς διανοίας ὅλον τὸν γαλλικὸν τῆς ἡμετέρας ἀρχαιότητος κόσμον, ὅλην τὴν ἀγλήν τῆς μεσαιωνικῆς ζυμώσεως, ὅλην τὴν πνευματικὴν τοῦ νεωτέρου κόσμου κίνησιν.

Ὁ Λέσιγκ ἐβαπτίσθη εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ὅσον οὐδεὶς ἴσως ἢ ὀλίγιστοι βεβαίως τῶν θνητῶν, πρῶτος δ' αὐτὸς ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῆς γαλλικῆς μιμήσεως καὶ ἐξέθαψε καὶ ἀπέδειξεν εἰς τὸν κόσμον τὸν θησαυρὸν τῆς Σαίξπηρειοῦ δραματουργίας, προσελαίανε δ' οὕτω τὸ ἔδαφος εἰς τοὺς δύο μεγάλους αὐτοῦ διαδόχους καὶ τελειωτὰς τοῦ γερμανικοῦ δράματος. Τὸ ἐθνικὸν μεγαλεῖον διεῖδον ἐξυμνούμενον καὶ λαμπρυνόμενον σύντρεις ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ τῇ ἀγγλικῇ ποιήσει, τὴν γλυκυτάτην τῆς πατριωτικῆς εὐκλείας μελωδίαν ἐνωτίσθησαν ἀναπνευόμενην ἀπὸ τῶν χορδῶν τῶν τε ἑλλήνων τραγικῶν καὶ τοῦ ἀγγέλου.

Ἀνυπέροβλητα διὰ πᾶν μέτριον πνεῦμα, δυσυπέροβλητα καὶ δι' αὐτοὺς ἔτι ὑπῆρξαν τὰ ἀλλεπάλληλα προσκόμματα τὰ ἐπιπροσθούνητα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πρωτοφανοῦς ἔργου. Εἶχον νὰ συμπήξωσι σκηνὴν ἐθνικὴν, ἐνῶ τὸ κράτος τὸ γερμανικὸν εἶχε θρημματισθῆ ἀνέκαθεν

*) Διέλεξις γενομένη ἐν τῷ Ἑλλ. Φιλ. Συλλόγῳ.

καί μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰς μικρά κρατεῖδια, εἰς πόλεις μᾶλλον καί πολίχνιας ἐπι, διεκδικούσας ὄντοτητα πολιτικὴν καί, δι' ἀποκλειστικωτάτης ἀποκεντρώσεως ματαιούσας τὴν εὐρυτέραν κυκλοφορίαν οἰασθήποτε ἰδέας, τεινούσης νὰ συσσωματώσῃ τὰ κεχωρισμένα τοῦ ἔθνους ἐκείνου μέλη. Ἡ ἐξωτερικὴ τοῦ ἔθνικου βίου μορφή ἦν ποικιλωτάτη καί ἥμισυ ἐνιαία, ἐντεῦθεν δὲ ἡ τέχνη δὲν θὰ καθίστατο ποτὲ ἰκανὴ ν' ἀποβῇ τὸ κάτοπτρον τοῦ βίου τούτου, ὃν εἶχε κατόπιν νὰ μεθαρμόσῃ ἐπιτηδείως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς φύσεως. Καί μὲν ἡ πρὸς τοὺς τύπους προσήλωσις τοῦ μοναχικοῦ βίου εἶχεν ἤδη χαλαρωθῆ διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως, καί μὲν τὰ πανεπιστήμια εἰσηγούντο ἀπὸ πολλοῦ ἤδη συστηματικὴν παιδείαν, ἀλλ' ἀκριβῶς ὡς ἐκ τούτου ἤρξατο ἀναπτυσσόμενος ὁ σκληροτάχηνος ἐκείνος δογματισμὸς ὃν μάτην κατεπολέμησεν ὁ αἰὼν ἐκείνος, ὁ διὰ τὴν ἀπλοποίησιν καί διάδοσιν τῶν ἐπιστημονικῶν καί ἰδίᾳ τῶν φιλοσοφικῶν διδασμάτων αἰὼν τοῦ φωτισμοῦ, Aufklärungsperiode, προσφυῶς ἐπονομασθεῖς· φανερωτάτη εἶνε μάλιστα ἡ ἐνεκα τῆς καταστάσεως ταύτης ἐπιφυλακτικότης τῶν ποιητῶν ἐκείνων εἰς τὰ πρῶτα αὐτῶν ἔργα. Ὁ Goethe π. χ. ἐνερανίσθη εἰς τὸν φιλολογικὸν κόσμον διὰ τοῦ Βερθέρου, ἔργου, τὸ ὅποιον ἔμεινε σχεδὸν ἀπαρατήρητον τότε ἐν Γερμανίᾳ συνεκίνησε δὲ βαθύτατα τὴν Γαλλίαν, ἀνεγνώσθη δὲ καί ἐθαυμάσθη καί παρ' αὐτοῦ τοῦ Ναπολέοντος. Καί αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ τὸ ἔργον ἀνῆκει εἰς λίαν περιορισμένον κύκλον αἰσθημάτων, καί διὰ τοῦτο ἔπρεπεν ἴσως νὰ εἰσδύσῃ εἰς πᾶσαν γερμανικὴν καρδίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· ἀλλ' ὅ,τι δὲν κατώρθωσε τὸ τραγικώτατον ἐκεῖνο εἰδύλλιον τοῦ ἀπεγνωσμένου ἔρωτος παραδόξως ἐπέτυχεν ἄλλο νεανικὸν ἐπίσης τοῦ μεγάλου ποιητοῦ ἔργον, ὁ Götz von Berlichingen, ὃν ἐπρόσβασε νὰ γνωρίσῃ καί νὰ ἐπαινήσῃ ὁ γαλλικώτατος τὸ φρόνημα Φρειδερίκος ὁ μέγας.

Ἄλλὰ καθαπτόμενος ὁ μέγας ἐκείνος ἀνὴρ τῆς ἔθνικῆς φιλολογίας πῶς δὲν ἔβλεπεν ἢ πῶς δὲν ἐμάνθανε παρὰ τοῦ μεγάλου φίλου τοῦ Βολταίρου, ὅτι τὸ κράτος του δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀποκτήσῃ μίαν πρωτεύουσαν, ἐν ἣ νὰ δράσῃ, ἐὰν ὑπῆρχεν ἤδη ἢ ἂν τότε ἐγεννᾶτο μέγας τις ποιητής, ὡς ἔδρασεν ὁ ἄλλως ἄγνωστος Σαίξπηρος ἐν Λονδίῳ, ἢ οἱ γάλλοι κλασικοὶ ἐν Παρισίοις καί ἐν αὐτῇ τῇ αὐλῇ; Πῶς δὲν ἐπηξέ μίσην κἂν σκηνὴν ἐν τῇ ἀσίμῳ τότε πρωτεύουσῃ του ὡς σκηνὴν ἔθνικὴν, ἐν ἣ ποιηταί, — διότι οὐδεμία ἐποχὴ καί οὐδεὶς τύπος δύναται νὰ μεμφιμοιρήσῃ διὰ τὴν ἔλλειψιν ποιητῶν, — ἀδιάφορον ὅμως ὁποῖον, — ἐν ἣ λοιπὸν ποιηταί, ἡθοποιοὶ καί δημόσιοι νὰ ζυμωθῶσι, νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπ' ἀλλήλους καί οὕτω νὰ προαγάγῃσι βαθμηδὸν εἰς μέσον ὅ,τι τὸ ἔθνος ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ μέγα καί γενναῖον;

Ἡ ἔλλειψις τοιαύτης συγκεντρωτικῆς ἀποπειρᾶς παρατηρεῖται καί ἐν τῷ πολιτικῷ τῆς Γερμανίας βίῳ ὅσον καί ἐν τῷ φιλολογικῷ, ὡς δὲ συνέβαινε τὸ μαχημώτατον ἐκεῖνο ἔθνος ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας νὰ δορυφορῇ ξένος ἐν ἔργοις πρωτοβουλίας, οὕτω καί ἐν τῇ φιλολογίᾳ εἶχε μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐστραμμένην ὅλην τὴν προσοχὴν

εἰς ξένα πρότυπα. Καί ἐφ' ὅσον μὲν οἱ τρεῖς ἀναμορφωταὶ δὲν εἶχον ἐπι ἐξεύρη τὸν τρόπον τῆς φιλολογικῆς τοῦ ἔθνους ἀναγεννήσεως ἢ ἐπέστρεφον εἰς ἑαυτούς, ἐκ τῆς ἰδίας ἀρνούμενοι ἀντιληπτικῆς σφαίρας τὰ πρῶτα λαμπρὰ αὐτῶν συνθέματα, ἢ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν μάλιστα τρεπόμενοι ἀρχαιότητα, ἀρχαιοπρεπῆ κατέλιπον ἡμῖν τεχνουργήματα.

Οὕτω δὲ βαθμηδὸν καί ἀνεπισθῆτως διαφρίνονται ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ πλαστικὴ τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως καθαρότης, ἢ καταπληκτικὴ ἄμα τοῦ τε ἀγγλικοῦ καί ἰσπανικοῦ δράματος ποικιλία καί ἡ πραγματικὴ σὺν τούτοις ἀτομικότης τοῦ γερμανικοῦ ἤθους, διότι ἀκριβῶς τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶδει νὰ ἐπικρατήσῃ ἐν τῇ δημιουργουμένῃ φιλολογίᾳ. Καί ὄντως Ἡ *Aimilia Galotti* τοῦ Λέσσιγκ, ὁ *Erkhardt* τοῦ Goethe καί ἡ *Marie Stuart* τοῦ Schiller εἶνε ἔργα παρέλκοντά πως διὰ τῶν μεγάλων αὐτῶν χαρακτήρων ἀπὸ τῆς κανονικῆς ὁμαλότητος τοῦ ἰσπανικοῦ δράματος, ἢ σύνθεσις αὐτῶν ὑπολείπεται τῆς πολυτρόπου σαίξπηρειοῦ τέχνης, ἀλλὰ συγγενεὺν τόσον πολὺ πρὸς τὴν κλασικὴν τῶν ἐπεισοδίων οικονομίαν, ὥστε οὐδὲ παρὰ τῇ γαλλικῇ δραματογραφίᾳ, ἥτις ἀπεκρυστάλλωσε τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης, δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν παράλληλα τῆς συμμετρίας αὐτῶν πρότυπα.

Ἡ γερμανικὴ ποίησις ἐγκαινίζει νέαν περίοδον τῆς παγκοσμίου τέχνης, εἰς ἣν ἀποτυποῖ τὸν χαρακτήρα τῆς νοήσεως. Οὐδὲ ἦν ἄλλως δυνατόν. Ἡ κριτικὴ φιλοσοφία, ἢ ἀνατεμύσσα πᾶσαν τὴν τοῦ καθαροῦ λόγου ὑπόστασιν, ἢ διὰ τῶν ἀσφαλεστάτων αὐτῆς θεωριῶν ἐπιδράσασα ἀφ' ὅλου τοῦ ἔθνους, ἢ ἐνσαρκωθεῖσα ἐν τε τῷ ἠθικῷ καί πρακτικῷ αὐτοῦ βίῳ (— διότι τί ἄλλο εἶνε τὸ ἔργον Φρειδερίκου τοῦ μεγάλου εἰ μὴ ἡ πραγματωθεῖσα ἰδέα τοῦ καθήκοντος, ὡς διετύπωσιν αὐτὴν ὁ φιλόσοφος τῆς Καινιζέβεργης;), ἤτο φυσικῶς ἀναπόδραστον νὰ χρωματίσῃ καί τὴν ποίησιν. Ἐντεῦθεν οἱ ποιηταὶ τῶν Γερμανῶν ἐποίησαν τὰ ἴδια ἔργα ἐν συνειδήσει προϋποθετημένων κανόνων τῆς λογοτεχνικῆς κριτικῆς, γνωριμωτάτη δὲ παρίσταται ἐν αὐτοῖς ἡ νικηφόρος πάλη ὑπὲρ τῶν ὑπαγορεύσεων τοῦ καλοῦ, τὰς ὁποίας Αἰσχύλος τις λόγου χάριν ἢ Σαίξπηρ μόνον ὑπὸ τοῦ ἰδίου δαιμονίου ἐμπνεόμενοι καί εἰς αὐτὸ καί μόνον ὑπακούοντες ἐτήρησαν καί ἐπιδεικνύουσιν ἐν τοῖς ἀριστοτεχνήμασι αὐτῶν. Αἰσθηματὰ ὄθεν καί διαθέσεις, ἐπὶ ὄντα ἢ ἰλαρώτατα τῆς βιοτικῆς πείρας διδάγματα ἀποφιλοῦνται εἰς ἐπιβλητικώτατα διανοήματα, ἀπορεῖ δὲ τις ὄντως κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν τοῦ Goethe μάλιστα ἔργων, πότερον, τὸν νοῦν ἢ τὴν καρδίαν ἡμῶν ἔχει εἰς τοὺς ὄνυχας αὐτοῦ καί σπαράττει ἀμειλίχως ὁ τοῦ Ὀλύμπου αἰθεροβάμων ἀετός! Πλησμονὴν, ἀδρότητα καί βριθὸς ἰδεῶν φέρει εἰς τὰ χεῖλην ὁ λεσσίγγειος *Nathan* καί ἀπὸ τῆς σκηνῆς τῆς γερμανικῆς ἐξαγγέλλει εἰς τὸν κόσμον ὅλην τὴν σοφίαν τοῦ αἰῶνος. Ποία δὲ ψυχὴ δὲν μεταρσιούται καί ποία καρδία δὲν τήκεται εἰς τοῦ μελιφθόγγου Σχίλλερ τὴν μελωδικὴν τοῦ *Ba. I. Ierstadt* τριλογίαν;

Τὸν κολοφῶνα τοῦ φιλοσοφικοῦ λυρισμοῦ ἐπέθηκεν ὁ τοῦ Goethe *Φάουστ*, τὸ ποιητικὸν τοῦ αἰῶνος εὐαγγέλιον. Σαίξπηρ τις θὰ ἐδράττετο δι' αὐτοῦ μυρίων ἀφορμῶν ὅπως ἐμποιήσῃ ἡμῖν ὡς βαθυτάτας ἐντυπώσεις. Οὐδὲν ἀλλοτριώτερον τῶν προθέσεων καὶ τῆς φύσεως τοῦ γερμανοῦ δραματοῦροῦ. Ἐν κλασικῇ ἡρμείᾳ ἐκτυλίσσει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν τὸ δρᾶμα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ ὡς ἐν ὄνειρῳ ἀποκαλύπτει ἡμῖν μίαν μόνην γωνίαν τῆς σκηνογραφίας, τῆς ὁποίας τὴν ὅλην παράστασιν συμπληροῖ ἐν σκεπτικῇ ἀγωνίᾳ ἢ φαντασίᾳ. Ἐνῶ δὴλον ὅτι, ἐὰν ἐποίει τὸν *Φάουστ* ὁ Σαίξπηρ, μεθ' αἵμασσοῦσης καρδίας θὰ ἐφερόμεθα ἀπὸ σκηνῆς εἰς σκηνὴν μέχρι τῆς τελευταίας καταστροφῆς, ὁ γαλῆνιος Goethe πλήττει μὲν συχνὰ καὶ βαθύως τὴν ψυχὴν ἡμῶν, ἀλλὰ τοὺς λυγμοὺς ἡμῶν ἀνακόπτει ἡ σκεπτικὴ τῶν λόγων αὐτοῦ παραμυθία, κατηρεῖς δὲ καὶ συνωφρωμένοι καταθέτομεν ἐν τέλει τὸ βιβλίον ἢ καταλείπομεν τὸ θέαμα διὰ νὰ ἐγκύψωμεν εἰς τὴν μελέτην αὐτοῦ καὶ θεᾶν καὶ πάλιν ἐπανειλημμένως, διότι ἡμᾶς αὐτοὺς διαζωγραφοῖ ὁ τὰ ἴδια πάθη ἐξαγγέλλων γερμανὸς ποιητής. Ἡ πολυμερστάτη τῶν γερμανῶν ποιητῶν μόρφωσις καὶ ἡ φιλοσοφικὴ αὐτῶν ἐκ τε φύσεως καὶ μελέτης παρασκευὴ εἶνε ἀναφαίρετα καὶ θαυματουργὰ καὶ ἀνεκτίμητα αὐτῶν προσόντα. Οὐδεὶς ἀρνείται ὅτι τὸ τέκνον τῆς Ἀλβιόνας ὑπερβάλλει αὐτοὺς κατὰ τε τὴν δραματικὴν γοργότητα, τὴν τῶν παθῶν ἐντασιν καὶ τὴν ἔκχυσιν τῆς εὐφυολόγου ἰλαρότητος, ἀλλ' οἱ γερμανοὶ ποιηταὶ μόνου μετὰ τοὺς Ἕλληνας ἐπλασαν καὶ ἐτελείωσαν ἰδανικὰ πρότυπα, πρὸς ὀρισμένους σκοποὺς κατατείνοντα, πρότυπα αἰρούμενα μὲν ὑπὲρ τὰς καθ' ἡμέραν ἰδέας, ἀλλὰ γνήσια οὐδὲν ἤττον τέκνα τοῦ αἰῶνος, πρότυπα, μεταλαμπαδεύοντα εἰς τὰς ἐπερχόμενας γενεὰς μακάριον τῆς ψυχῆς φῶς, πρότυπα ὅμοια κατὰ τὸ κάλλος πρὸς τ' ἀρχαία, ἀρχαροῦφαντον ὅμως φοροῦντα τοῦ σαιξπηρείου βωμαντισμοῦ τὸν χιτῶνα. Τὸν Σαίξπηρ ἐνοοοῦμεν κρατοῦντα στιλπνὸν τῆς Κορίνθου κάτοπτρον πρὸς τὴν φύσιν ἐστραμμένον καὶ ἀποζωγραφοῦντα πιστῶς τὸν χαρακτήρα τῆς ἐποχῆς του, τὴν γερμανικὴν ὅμως ἐν τῇ ποιήσει τριάδα φανταζόμεθα ἐξ ἄλλου τινος κόσμου δι' ἐξωραϊστικῶν φανῶν ἀνταύγειαν καὶ θάλλπος ἐπὶ τῶν ἠρώων αὐτῶν ἀντανακλώσαν, φωτίζουσαν ἄρα τὴν ἀνθρωπότητα, ἐξευγενίζουσαν ἐπομένως αὐτήν.

(Ἀκολουθεῖ).

N. ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΣ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Ἡ ὀθιωτικὴ πόλις Ἐρέτρια.

Ἀναχωρῶν τις ἐξ Ἀλμυροῦ διὰ Φάρσαλον δύο ὁδοὺς ὄφειλε ν' ἀκολουθήσῃ, ἢ τὴν ἐξ Ἀλμυροῦ διὰ Κετικίου, διερχόμενος τὸν Ἐνιπέα παρὰ τὸν Ζερβόμυλον καὶ τὰ χωρὰ Κολοκλόμπας, Καπλόμπας Ἄνω καὶ Κάτω Τσια-

τερλί κλπ., ἢ τὴν ἐξ Ἀλμυροῦ διὰ τοῦ χωρίου Καραθαναλίου, διερχόμενος τὴν Χώτζα-Λάκκα καὶ τὰ χωριάδια Ἴνελι καὶ Τσαγγλί.

Διὰ τῆς δευτέρας ταύτης ὁδοῦ ὁδεύων ὁ περιηγητὴς μεταξὺ τῶν χωρίων Ἴνελι καὶ Τσαγγλί παρατηρεῖ ὑψοῦμενον λόφον κωνοειδῆ, ἀπομεινωμένον, οὗ τὴν κορυφὴν καὶ τὰς βορείους κλιτύας περιβάλλουσιν ὠραία λείψανα τειχῶν ἑλληνικῶν, κατασκευῆς πολυγώνου ἀποκλινοῦσης πρὸς τὴν κανονικὴν. Ἀναρριχώμενος δὲ τὸν βουνὸν τοῦτον μετὰ ἡμισείας ὥρας πορεῖαν κοπιώδη ἐν μέσῳ θάμνων πυκνῶν καὶ ἀποτόμων βράχων ἀφικνεῖται εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ. Ἡ ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου τούτου ἀποψὶς εἶναι θαυμασιωτάτη. Τὸ Φαρσάλιον πεδίον ἐξαπλοῦται ὡς τάπησ πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ θεατοῦ, περισπερόμενον ὑπὸ τερπνῶν λόφων, διαγραφόντων κανονικωτάτας γραμμὰς ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος καὶ περιεσομούμενον ὑπὸ γραφικωτάτων χωρίων. Τὸ εὐφρον τοῦτο πεδίον τῶν Φαρσάλων διαρρέει ὁ *δινῆις* Ἐνιπέυς, ὅς, δίκην ὄψεως, περιελίσσεται ἐν τῇ πεδιάδι. Ἄλλ' ἡ εἰκὼν δὲν συμπληροῦται ἔτι εἰς τὸ βάθος διακρίνοντα αἰ χιονοσκεπεῖς κορυφαὶ τοῦ γηραιοῦ Ὀλύμπου, τῶν Χασιωτικῶν ὄρεων καὶ τοῦ Πίνδου πρὸς ἀνατολὰς ἐκτείνεται τὸ ἐνοσίφυλλον Πήλιον, ἐγκατοπτριζόμενον ἐν τῷ Παγασίτῃ κόλπῳ καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἢ πολυκόρυφος σειρὰ τῆς Ὀθρουσ καὶ ἡ χιονοσκεπὴς κορυφὴ τοῦ Τυμφρηστοῦ. Μετὰ τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ τερπνοτάτου τούτου θεσσαλικῶν πανοράματος, πανοράματος συχνότατα ἀπαντῶντος ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐξετάσωμεν ἤδη ἐν συντόμῳ τὰ ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου ἀρχαῖα λείψανα τειχῶν.

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου ὑψοῦται μονήρης βράχος, περιβαλλόμενος ὑπὸ τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως, ὡς καὶ ἐν ἄλλων ἀρχαίων πόλεων ἀκροπόλεσι τοῦτο παρατηρεῖται. Ἡ συνέχεια τῶν τειχῶν, ὑψομένων τρεῖς περίπου γαλλικὰ μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς ἐνιαχοῦ, διακρίνεται ἔτι καὶ νῦν· ἐκεῖ δέ, ἐνθα φύσει εἶναι ὠχρωμένους ὑπὸ τοῦ βράχου ὁ τόπος, παύει ἡ ταχυντὴ ὀχρώσις, ἰδίως δὲ τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ τῆς ΒΑ πλευρᾶς τοῦ λόφου, ἐνθα ὁ βράχος ἀποτόμως καταπίπτει διὰ τῶν πλευρῶν τοῦ λόφου εἰς τὸ παραρρέον ρυάκιον. Ἡ τοιαύτη ἀναλογία παρατηρεῖται καὶ ἐν Φαρσάλῳ καὶ ταῖς Θήβαις ταῖς Φθιώτισιν, ἀλλ' ὅ, τι ἀξιοπεριέργον παρουσιάζουσι τὰ τείχη ταῦτα, τοῦτο λείπει ἐν ἐκείνοις. Ποῖον δὲ τοῦτο; Ἡ πρὸς τὸ μεσημβριῶν μέρος τοῦ λόφου ὑψομένη σειρὰ τῶν τειχῶν διακόπτεται ὑπὸ τεσσάρων βράχων μικροτέρων, ἐφ' ἐκάστου δ' αὐτῶν φαίνονται ἔγχη τῶν ἀρχαίων πύργων, ὑψομένων ποτὲ ἐπ' αὐτῶν, νῦν δὲ τῶν κρηπιδωμάτων αὐτῶν μόνον διατηρουμένων. Καὶ ἐπὶ τῆς ΝΔ δὲ γωνίας τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου ὑψοῦται ὁ βράχος μείζων τῶν δύο ἄλλων καὶ ἐλάσσων τοῦ τῆς δυτικῆς· καὶ ἐν αὐτῷ, ὡς ἐν ἐκείνῳ, ὑψοῦντό ποτε πύργοι μείζονες τῶν ἄλλων, ὧν μόνον ἔγχη σαζόνται. Ἐκ τῶν δύο τούτων ὑψίστων σημείων τοῦ λόφου ὑπὸ γωνίαν ὀρθὴν διευθύνονται πρὸς Β ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ λόφου τὰ τείχη τῆς πόλεως· ἀλλὰ πρὶν ἢ περιγράψωμεν τὴν πλευρὰν ταύτην τοῦ λόφου προσεκπληρώσωμεν τὴν λοιπὴν

περιοδείαν τῆς ἀκροπόλεως. Τὴν Β πλευρὰν τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέχρι τοῦ ἐτέρου βράχου περιβάλλει ἑτέρα σειρά τειχῶν, συγκειμένων ἐκ μεγάλων ὀρθογωνίων λίθων, ἅτινα, καίπερ κεκαλυμμένα ὑπὸ θάμνων, δύναται τις νὰ παρακολουθήσῃ κατ' ὅλην αὐτῶν τὴν ἔκτασιν. Σχηματίζουσι δὲ τὰ τείχη ταῦτα μετὰ τῶν τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου ὀρθογωνίων κανονικώτατον, διακοπτόμενον μόνον κατὰ τὰς ἐξοχὰς τῶν πύργων. Τὰς δύο παραλλήλους γραμμὰς τοῦ ὀρθογωνίου τούτου συνδέει ἑτέρα κάθετος ἐπ' αὐτῶν, συγκειμένη ἐκ κανονικῶν ὀρθογωνίων λίθων, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας σῶζεται πύλη στενή, τεσσάρων ποδῶν πλάτους, ἧς μόνον αἱ παραστάσεις ἐκ μεγίστων ὀρθογωνίων λίθων ὑψοῦνται. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ διὰ τῆς σειρᾶς ταύτης τῶν τειχῶν σχηματιζομένου τετραγώνου φαίνονται ἴχνη καὶ κρηπιδώματα ἀρχαίων κτιρίων ἐκ μεγάλων ὀρθογωνίων λίθων συγκειμένα κατὰ τὴν ἐξῶ ἐπιφάνειαν, ἐκ μικροτέρων δὲ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν. Παρὰ δὲ τὴν σειράν ταύτην ὑψοῦται λόφος χειροποίητος μικρός, ὃς ἀναμφιβόλως καλύπτει ἀρχαίον οἰκοδόμημα, καὶ παρ' αὐτόν, ἐκτὸς τῆς σειρᾶς τῶν τειχῶν διακρίνονται ἴχνη κρηπιδώματος σχήματος τετραγώνου ἰσοπλευροῦ, οὗ αἱ πλευραὶ ἐξῶθεν μὲν σύγκεινται ἐκ μεγάλων ὀρθογωνίων λίθων, ἔσωθεν δὲ ἐκ μικροτέρων. Ἐν τῷ περιβάλλῳ τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως παρατηροῦνται συντρίμματα κεράμων, πηλίνων ἀγγείων καὶ ἄλλων ἀντικειμένων ἐξ ὀπτῆς γῆς, ὧν πλείστα εἰσι λεπτοτάτης ἄμα καὶ κομφοτάτης κατασκευῆς, κεχρωματισμένα ἀμφοτέρωθεν δι' ὄραίου μέλανος χρώματος. Περισκελεῖξά τινα ἐξ αὐτῶν εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου ἀναβάσεώς μου περιλύπως βυθίζομενος εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ ἀναπολῶν τὸ παρελθὸν τοῦ περιλλεοῦς πλὴν ἀτυχῶς ἡμῶν γένους. Ἐν τῷ περιβάλλῳ τούτῳ τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως δύναμεθα νὰ φαντασθῶμεν τοὺς περικαλλεῖς ναοὺς τῆς πόλεως ταύτης, τὰ ὀπλοφυλάκια καὶ ἐν γένει τὰ λαμπρότερα καὶ μᾶλλον ἀξιοθέατα οἰκοδομήματα αὐτῆς. Κατὰ τὴν περιγραφὴν τῆς ἀκροπόλεως ἐλησμόνησα νὰ προσθέσω ὅτι ὁ λόφος οὗτος ἔχων μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τὸν τῆς ἀκροπόλεως τοῦ ἄστεως τῆς Χαλλιάδος, εἶναι ταπεινότερος πρὸς μεσημβρίαν, ἐν ᾧ πρὸς βορρᾶν εἶναι μᾶλλον ἐπιμήκης. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ ἀκρόπολις.

Ἐν δὲ τῇ κατωφερείᾳ τοῦ λόφου δύο σειραὶ τειχῶν ἀρχόμεναι ἀπὸ τῆς κορυφῆς μέχρι τῶν προπόδων σχεδὸν αὐτοῦ ἐκτείνονται, ὧν ἡ μὲν ἀνατολικὴ ἐστὶν ἡ πρὸς τὸ χωρίον Τσαγγλί, ἡ δὲ δυτικὴ ἡ πρὸς τὸ χωρίον Ἰνελί. Καὶ ἡ μὲν ἀνατολικὴ ἀρχομένη ἐκ τοῦ βράχου ἐκτείνεται ἐν τῇ κατωφερείᾳ τοῦ λόφου μέχρι σχεδὸν τῶν προπόδων αὐτοῦ. Ἡ δὲ δυτικὴ σειρά ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ βράχου ἐκτείνεται ἐν τῇ κατωφερείᾳ τοῦ λόφου μέχρι τῶν προπόδων αὐτοῦ, ἔνθα συναντᾷ τὴν βορείου σειράν τῶν τειχῶν. Τὰ τείχη ταῦτα σχηματίζουσι τετράγωνον, ἐν ᾧ ἕκειτο ἡ πόλις, κατ' ἀναλογίαν ὄλων τῶν ἀρχαίων πόλεων. Σύγκεινται δὲ τὰ τείχη ταῦτα ἐκ μεγάλων ὀρθογωνίων λίθων κανονικώτατα θεθειμένων ἐπ' ἀλλήλων· ἐνιαχοῦ δὲ ἡ κατασκευὴ

αὐτῶν εἶναι παλύγωνος ἀποκλίνουσα πρὸς τὴν κανονικὴν. Αἱ δύο ἐξωτερικαὶ πλευραὶ σύγκεινται ἐκ μεγάλων ὀρθογωνίων ἢ πολυγώνων λίθων κανονικῶν, προστηρομένων ἀλλήλοις οὕτω τεχνήντως, ὥστε οὐδεμίαν ἀνάγκη ἦν ἑτέρας κολλητικῆς ὕλης· αἱ δὲ δύο ἐσωτερικαὶ πλευραὶ τῶν τειχῶν ἐνιαχοῦ εἰσι κατασκευασμέναι ἐκ μικροτέρων πολυγώνων λίθων ἡμικατεργασμένων· διότι ἐκ τοῦ ἔσω μέρους τῶν τειχῶν οὔτε ἡ κομφοτῆς οὔτε ἡ στερεότης ἦν τόσῳ ἀναγκαία· τὸ δὲ μεταξύ διάστημα ἐπληροῦτο διὰ χαλίκων καὶ χώματος, καθάπερ τὰ ὑπὸ τοῦ Θεουκιδίδου¹ περιγραφόμενα μακρὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν· πάχος δὲ ἔχουσιν ἐνός καὶ ἡμίσεως γαλ. μέτρου. Καὶ τοιαύτη μὲν γενικώτερον ἡ κατασκευὴ τῶν τειχῶν περιγράφωμεν δὲ ἤδη λεπτομερέστερον ἐκάστην πλευρὰν.

Ἡ δυτικὴ πλευρὰ σχηματίζει τεθλασμένην γραμμὴν κατὰ τὴν ἐκ τῆς κορυφῆς κλίσιν τοῦ λόφου πρὸς τὰ κάτω· τοῦτο δὲ οὐχὶ ἀσκόπως ἐγένετο, ἀλλὰ χάριν στρατηγικοῦ σχεδίου· διὸ ὀφείλουσιν οἱ περιγράφοντες τὰς ἀρχαίας πόλεις, ὧν τὰ εἰρήπια τῶν τειχῶν σῶζονται σχεδὸν τέλεια, νὰ ἐξετάζωσιν αὐτὰ λεπτομερῶς καὶ εἰ δυνατόν παραθέτωσι καὶ πίνακα ἐμφαίνοντα τὴν διάταξιν αὐτῶν πρὸς ἀκριβεστέραν γῶσιν τῆς ὀχρωματικῆς τῶν ἀρχαίων. Αἱ θλάσεις αὗται τῆς κανονικῆς σειρᾶς τῶν τειχῶν σχηματίζουσαι γωνιώδεις ἐξοχὰς δίκην λοξῶν πύργων ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀραιοῦνται, ἐφ' ὅσον πλησιάζουσι τὰ τείχη πρὸς τὴν κατωφερειαν καὶ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου· ἐν τῇ προτελευταίᾳ δὲ θλάσει τῶν τειχῶν σχηματίζεται πύργος καὶ πύλη πλάτους 12 ποδῶν δεξιῶθεν ἔχουσα τὸν Πύργον. Ἡ διάταξις τῆς πύλης ταύτης εἶναι λοξή, ὃ δὲ πύργος σχηματίζεται ἔσωθεν τῶν τειχῶν, ἐνῶ ἔξωθεν ἀντὶ τούτου ὑπάρχει ἡ γωνιώδεις ἐξοχή. Μετὰ τὴν πύλην ἐκτείνεται αὐθὺς ἡ σειρά τῶν τειχῶν σχηματίζουσα πλεὸν εὐθείαν γραμμὴν μέχρι τῆς συναντήσεως αὐτῆς μετὰ τῆς βορείου πλευρᾶς, ἔνθα τελευταίᾳ εἰς πύργον.

Ἐν τῷ πύργῳ, ὑψομένῳ 2 σχεδὸν μέτρῳ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, οἱ λίθοι εἰσι μεγάλοι ὀρθογωνιοί, τὸ δὲ μεταξύ διάστημα εἶναι πεπληρωμένον διὰ χαλίκων καὶ χώματος. Παρὰ τὸν πύργον κεῖται πύλη ἐστραμμένη πρὸς βορρᾶν 10 ποδῶν πλάτους καὶ παρ' αὐτὴν δεξιὰ εἰρήπια ἀρχαίου πύργου. Ἐντεῦθεν ἀρχεται ἡ σειρά τῶν τειχῶν τῆς βορείου πλευρᾶς, κεκαλυμμένων ὑπὸ θάμνων καὶ ἐνιαχοῦ ὑψομένων 1 μέτρον περίπου ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς. Ἐν αὐτῇ παρατηροῦνται τέσσαρες πύργοι, ὧν ὁ τελευταῖος κεῖται εἰς τὸ ΒΑ μέρος τοῦ περιβάλλου τῶν τειχῶν. Ἀπ' αὐτοῦ ἀρχεται ἡ ἀνατολικὴ σειρά τῶν τειχῶν σχηματίζουσα ἐν μικρῷ διαστήματι καμπύλην γραμμὴν μετὰ τὸ πέρασ τῆς ὁποίας κεῖται ἡ κυριώτερα πύλη τῆς πόλεως. Ἡ διάταξις τῆς πύλης ταύτης δὲν εἶναι ὡς αἱ τῶν λοιπῶν· ἐνθεν καὶ ἐνθεν αὐτῆς προεκτείνονται γωνιώδεις ἐξοχαὶ τῶν τοιχῶν καὶ ἐν αὐταῖς ὑψοῦται ἡ πύλη ἔχουσα πλάτος 12 ποδῶν ἀγγλικῶν καὶ ὑπερασπιζομένη ἀριστερόθεν

1) Θεουκιδ. Α'. 73.

διὰ πύργου. Εὐρεία οὖσα κατὰ τὴν βᾶσιν ἡ πύλη αὐτὴ βαθμηδὸν στενοῦται, ἐφ' ὅσον πλησιάζει πρὸς τὴν κορυφὴν, κατὰ τὸν ὀριζὸν ῥυθμὸν. Ἐντὸς τῶν τειχῶν παρατηρεῖται ἑτέρα σειρά τειχῶν συνεχομένη μετὰ τῶν ἄλλων τειχῶν ἀριστερὰ τῷ εἰσιόντι, καὶ διὰ τὴν ὑπερσπισιν τῆς εἰσόδου καὶ διὰ τὴν στήριξιν τοῦ χώματος, ὅπως μὴ τοῦτο καταρρέῃ ἐν καιρῷ πολυμοβρίας, χρησιμεύουσα. Ἡ διάταξις τῆς πύλης ταύτης εἶναι λοξή· ἐκ τῆς ἀριστερᾶς γωνιώδους, δίκην πύργου, ἐξοχῆς τῶν τειχῶν ἐξακολουθεῖ ἡ σειρά τῶν τειχῶν διακοπτομένη μόνον κατὰ τὸ μέσον, ἐνθα παρατηρεῖται πύλη ἐστεγασμένη καὶ τελευτῶσα εἰς ἑτέραν γωνιώδη ἐξοχὴν καὶ ἐξακολουθοῦσα εὐθεῖα μέχρι τοῦ βράχου τῆς ἀκροπόλεως ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς παρατηρεῖται ἑτέρα πύλη μικρὰ ἐστεγασμένη διὰ τῶν μεγάλων ὀρθογωνίων λίθων ἀμφότεραι αὗται αἱ πύλαι εἰσὶ κεκλεισμένοι διὰ τῶν καταπεσόντων λίθων ἐκ τῶν τειχῶν καὶ τῶν συσσωρευθέντων χωμάτων καὶ θάμνων. Ἡ διάταξις τῆς μεσαίας μικρᾶς πύλης εἶναι λοξὴ δεξιὰ. Ἐν δὲ τῷ βράχῳ τῆς Β. Α. πλευρᾶς τῆς ἀκροπόλεως τελευτᾷ ἡ σειρά αὐτῆς τῶν τειχῶν, καθισταμένης περιττῆς καὶ τεχνητῆς ὀχυρώσεως, ἐνεκεν τῆς φυσικῆς ὀχυρότητος τοῦ βράχου. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ κατασκευὴ καὶ διάταξις τῶν τειχῶν, ὧν ἀκριβεστέραν ἴσως εἰκόνα ἠδύνατο νὰ λάβῃ τις διὰ διαγράμματος ἢ φωτογραφικῆς εἰκόνας, ἔτι δὲ ἀκριβεστέραν δι' ἰδίας ἀυτοψίας.

(Ἀκολουθεῖ).

N. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ.

G. E. LESSING.

ΛΑΟΚΟΩΝ*

Ἦ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΡΙΩΝ ΤΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

Ὁμοίως διαίρει ὁ Μπιαβὲν τὴν εἰκόνα τῆς πολιορκουμένης πόλεως εἰς τρεῖς διαφόρους εἰκόνας. Ἠδύνατο ἐπίσης νὰ διαιρῆται ταύτην εἰς δώδεκα μᾶλλον ἢ τρεῖς. Διότι, ἀφοῦ ἄπαξ δὲν ἐνόησε τὸ πνεῦμα τοῦ ποιητοῦ καὶ ἀπῆται ἀπ' αὐτοῦ ἵνα ὑποπέσῃ εἰς τὰς ἐνόητας τῆς ὑλικῆς εἰκόνας, θὰ ἠδύνατο νὰ εἶπῃ τόσῳ περισσοτέρας παραβάσεις τῶν ἐνοτήτων τούτων ὥστε σχεδὸν θὰ ἦτο ἀνάγκη ἐκάστοφ ἰδιαίτερον χαρακτηῖν τοῦ ποιητοῦ ἰδιαίτερον ἥδον ἐπὶ τῆς ἀσπίδος νὰ ὀρίσῃ. Κατὰ τὴν ἐμὴν ὅμως γνώμην ὁ Ὀμηρος ἐν γένει δὲν παρουσιάζει ἢ δέκα διαφόρους εἰκόνας ἐπὶ τῆς ὅλης ἀσπίδος, ὧν ἐκάστη ἄρχεται δι' ἐνὸς ἐν μὲν ἔτευξε, ἢ ἐν δὲ ποίησε, ἢ ἐν δ' ἐτίθει ἢ ἐν δὲ ποίικιλε ἀμφιγυήεις. Ὅπου αὗται αἱ εἰσαγωγικαὶ λέξεις δὲν ἀπαντῶσιν οὐδαμῶς δικαιοῦμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ἰδιαίτεραν εἰκόνα ἀπ' ἐναντίας δέον πᾶν ὅ,τι αὗται

*) Ἔς ἀριθ. 22, σελ. 433—436.

δυνάουσι νὰ θεωρηθῶμεν ὡς ἐν τι ὕλον, ἐξ οὗ ἐλλείπει ἀπλῶς ἢ αὐθαίρετος συγκέντρωσις ἐν ἐνὶ καὶ μόνῳ χρονικῷ σημείῳ, ὅπερ ὁ ποιητὴς οὐδόλως ἦν ὑποχρεωμένος ν' ἀναφέρῃ· ἐὰν δὲ πολλῶ μᾶλλον ἀνέφερε τοῦτο, ἐὰν προσεκολλᾶτο ἀκριβῶς εἰς τοῦτο, ἐὰν μὴ ἄφινε τὸν ἐλάχιστον χαρακτήρα νὰ παρεῖδθῃ, ὅστις ἐν τῇ πραγματικῇ ἐκτελέσει δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συνενωθῇ μετ' αὐτοῦ, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐὰν ὁ ποιητὴς ἐφέρετο, ὡς οἱ κατήγοροι αὐτοῦ ζητοῦσι, πράγματι οὐδὲν μὲν θὰ εὐρίσκον οἱ κύριοι οὔτοι ἐν αὐτῷ νὰ καταγορηθῶσιν, ἀλλὰ πράγματι καὶ οὐδεὶς φιλόκαλος ἄνθρωπος θὰ εὐρίσκε τι παρ' αὐτῷ νὰ θαυμάσῃ.

Ὁ Πόπ οὐ μόνον ἤρεσε τὴν ὑπὸ τοῦ Μπιαβὲν γενομένην διαίρεσιν καὶ διαζωγράφησιν, ἀλλ' ἐπίστευεν ὅτι πράττει ἰδιόζων τι, δεικνύων ὅτι ἐκάστη τῶν οὐτω διηρημένων εἰκόνων ἐκτίθεται κατὰ τοὺς ἀσθητοτάτους κανόνας τῆς συνήθους σήμερον ζωγραφικῆς. Ἀντίθεσιν, προοπτικὴν, τὰς τρεῖς ἐνόητας, τὰ πάντα εὐρεν ἐν τούτῳ κάλλιστα διαφαινόμενα· εἰ καὶ καλῶς δ' ἦδη οὗτος ἐγίνωσκεν ὅτι ἐπὶ τῇ βᾶσει καλῶν καὶ ἀξιοπιστῶν μαρτυριῶν ἡ ζωγραφικὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου ἦν ἔτι εἰς τὰ σπάργανα, ὁ Ὀμηρος ὅμως δυνάμει τοῦ θείου αὐτοῦ νοῦ δὲν φαίνεται νὰ προσεκολλῆθῃ εἰς ἐκεῖνο, ὅπερ ἡ ζωγραφικὴ τότε ἢ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ, νὰ ἐμάντευσε δὲ πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖνο, ὅπερ αὐτὴ ἐν γένει δύναται νὰ ἐκτελέσῃ· ἢ καὶ ἐκεῖναι αἱ μαρτυρίαι δὲν πρέπει νὰ ἦσαν τοσοῦτον ἀξιοπιστοί, ὥστε νὰ μὴ ἦναι ἀξία προτιμῆσεως ἢ ὀρατῆ μαρτυρία τῆς τεχνητῆς ἀσπίδος. Ἐκεῖνο δύναται μὲν πᾶς τις ν' ἀποδεχθῇ· εἰς τοῦτο ὅμως οὐδεὶς θέλει πεισθῆ, γινώσκων ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης περισσοτέρον τι ἢ τὰ ἀπλᾶ διδόμενα τῶν ἱστοριογράφων. Διότι, ὅτι ἡ ζωγραφικὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ὀμήρου εὐρίσκειτο ἔτι εἰς τὰ σπάργανα, ὁ Πόπ δὲν πιστεύει τοῦτο μόνον διότι ὁ Πλίνιος ἢ ἄλλος τις τοῦτο ἀναφέρει, ἀλλ' ἰδίως διότι ἐκ τῶν τεχνουργημάτων, ὧν οἱ ἀρχαῖοι ποιοῦνται μνεῖαν, κρίνει ὅτι καὶ μετὰ πολλὰς ἐκάνονταετηρίδας δὲν εἶχον προχωρήσει ἐπὶ πολὺ παράδειγμα δὲ ὅτι αἱ εἰκόνας ἐνὸς Πολυγώνου ἐπὶ πολὺ ἔτι δὲν ὑψίστανται τὴν αὐτὴν δοκιμασίαν, ἢν ὁ Πόπ πιστεύει ὅτι δύναται νὰ ὑποστῶσιν αἱ εἰκόνας τῆς ὀμηρικῆς ἀσπίδος. Τὰ δύο ἐν Δελφοῖς μεγάλα ἔργα τοῦ καλλιτέχου τούτου, ὧν ὁ Πανσανίας ἀφῆκε τοσοῦτον λεπτομεροῦ περιγραφῆναι, ἐστεροῦντο προδύλως πάσης προοπτικῆς. Τὸ μέρος τοῦτο τῆς τέχνης δέον νὰ θεωρηθῶμεν ὡς μὴ ὑψίσταμενον παρὰ τοῖς ἀρχαῖοις, πᾶν δ' ὅ,τι ὁ Πόπ προσάγει ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Ὀμηρος εἶχεν ἦδη ἰδέαν αὐτοῦ, οὐδὲν ἄλλο ἀποδεικνύει ἢ ὅτι καὶ αὐτὸς οὗτος ἀτελεστέτην ἰδέαν τούτου εἶχεν. Ὁ Ὀμηρος, λέγει ὁ Πόπ, δὲν πρέπει νὰ ἦτο ξένος πρὸς τὴν προοπτικὴν, διότι οὗτος τὴν ἀπόστασιν ἐνὸς ἀντικειμένου ἀπὸ τοῦ ἄλλου καθαρῶς ἀναφέρει. Παρατηρεῖ π. χ. ὅτι οἱ κατασκοπεύοντες ἐκείντο ὀλίγον περαιτέρω ἢ αἱ ἄλλαι μορφαὶ καὶ ὅτι ἡ δρυς, ὑπὸ τὴν ὀποιαν ἠτοιμάσθη τῆς θερισταῖς ἢ τράπεζα, πλαγίως ἴσταντο. Καὶ ὅτι μὲν οὗτος λέγει περὶ τῶν ὑπὸ ἀγγελῶν καὶ καλυβῶν καὶ σταύλων ἐσπαρμένων κοιλάδων,

1) Φωκικ. κερ. KE' — AA'.

τοῦτο εἶναι προφανῶς ἡ περιγραφὴ ἐνὸς μεγάλου προοπτικοῦ μέρους. Γενικῶν ἀπόδειξιν πρὸς τοῦτο δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τοῦ πλῆθους τῶν ἐπὶ τῆς ἀσπίδος μορφῶν, αἱ ὁποῖαι πᾶσαι δὲν ἠδύναντο εἰς τὸ αὐτὸ μέγεθος νὰ παρασταθῶσιν· ἐξ οὗ ἰκανῶς ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ τέχνη τοῦ νὰ σμικρύνωνται αἱ μορφαὶ κατὰ τὴν προοπτικὴν εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ἥδη γνωστὴ. Ἡ ἀπλῆ ὅμως παρατήρησις τῆς ὀπτικῆς πείρας, ὅτι πρῶγμα τι ἐν ἀποστάσει μικρότερον φαίνεται ἢ ἐκ τοῦ πλησίον, δὲν καθίστησιν εἰκόνα τινὰ προοπτικὴν. Ἡ προοπτικὴ ἀπαιτεῖ μίαν μόνον στιγμὴν, ἓνα ὁρισμένον φυσικὸν ὀπτικὸν κύκλον καὶ τοῦτο ἦτο ἐκεῖνο, ὅπερ ἔλλειπεν ἐκ τῶν παλαιῶν εἰκόνων· ἡ βάσις εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ Πολυγνώτου δὲν ἦτο ὀριζόντιος, ἀλλὰ πρὸς τὰ ὀπίσω τὸσον ἀποτόμως ὑψουμένη, ὥστε τὰ πρόσωπα, ἅτινα ἔπρεπε νὰ φαίνονται ἰσάμενα τὸ ἐν ὀπίσθεν τοῦ ἄλλου, ἐφαίνοντο ἰσάμενα μᾶλλον τὸ ἐν ὑπὲρ τὸ ἄλλο. Καὶ ἐν ἡ στάσις αὐτῶν τῶν διαφόρων σχημάτων καὶ τῶν συμπλεγμάτων αὐτῶν ἦτο γενικὴ, ὡς συμπεραίνεται ἐκ τῶν παλαιῶν ἀναγλύφων, ὅπου τὰ μᾶλλον πρὸς τὰ ὀπίσθεν πάντοτε ὑψηλότερον ἴστανται ἢ τὰ ἔμπροσθεν καὶ πέραν τῶν τελευταίων τούτων βλέπουσι, τότε εἶναι φυσικὸν ὅτι παραδέχεται τις αὐτὴν καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Ὀμήρου καὶ κατὰ συνέπειαν οὐχὶ ἄνευ ἀνάγκης χωρίζει ἐκείνας ἐκ τῶν εἰκόμων αὐτοῦ, αἵτινες καθ' ἑαυτὰς συνοεῦνται εἰς μίαν εἰκόνα. Ἡ διπλῆ σκηνὴ τῆς εἰρηνευούσης πόλεως, διὰ τῶν ὁδῶν τῆς ὁποίας διήρχετο ἡ φαιδρὰ γαμήλιος πομπή, ἐνῶ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς σπουδαία κρίσις ἀπεφασίζετο, δὲν ἀπαιτεῖ κατὰ τοῦτο διπλῆν εἰκόνα· καὶ ὁ Ὀμηρὸς θὰ ἐνόει αὐτὴν ὡς μίαν μόνον, καθότι ὀλόκληρον τὴν πόλιν ἐφαντάζετο ἀπὸ τοσοῦτον ὑψηλῆς ἀπόψεως, ὥστε ἐπετύγχανε ταυτοχρόνως τῆς ἐλευθέρως ἀπόψεως ἐν τε ταῖς ὁδοῖς καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ.

Φρονῶ ὅτι τὸ κυρίως προοπτικὸν ἐν ταῖς εἰκόσιν ἐπετεύχθη μόνον ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς σκηνογραφίας καὶ, ὅτε ἔτι αὐτὴ ἦδη ἐν ὄλῃ αὐτῆς τῇ τελειότητι εὐρίσκετο, δὲν πρέπει πάλιν νὰ ἦτο πολὺ εὐκόλος ἢ ἐπ' αὐτῆς ἐφαρμογὴ τῶν κανόνων προοπτικῆς ἐπὶ μίᾳ μόνῃς ἐπιφανείᾳ, καθότι εἰς τὰς μετέπειτα ἔτι εἰκόνας, αἵτινες ἀπαντῶσι μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτάτων τοῦ Ἡρακλείου, τοσοῦτον συχνάκις ποικίλα λάθῃ προοπτικῆς εὐρίσκονται, ὅσα τις νῦν δυσκόλως θὰ συνεχώρει εἰς μαθητὴν. Πλὴν παραλείπω νὰ συναθροίσω τὰς διεσπαρμένας παρατηρήσεις περὶ σημείου, περὶ οὗ δύναμαι νὰ ἐλπίσω ὅτι πληρέστατα θὰ ἰκανοποιήσῃ με ἢ ὑπὸ τοῦ κ. Βίγκελμαν! ὑποσχεθεῖσα ἱστορία τῆς καλλιτεχνίας.

Κ'.

Ἄλλ' ἐπανέρχομαι εἰς τὴν ὁδὸν μου, ἐὰν ἄλλως ὁ περιπατῶν τηρῇ ὁδὸν τινά. Ὅ,τι ἐν γένει εἶπον περὶ σωματικῶν ἀντικειμένων, τοῦτο ἀφορᾷ κατὰ μείζονα λόγον εἰς σωματικὰ ὄρατα ἀντικείμενα. Ἡ σωματικὴ καλλονὴ πηγάζει ἐκ τῆς συμφώνου ἐνεργείας ποικίλων μερῶν, ἅτινα διὰ μίᾳ θεωροῦνται· ἀπαιτεῖ λοιπὸν ἵνα τὰ μέρη ταῦτα ἀλλήλοις παράκεινται· καὶ ἐπειδὴ πρᾶγματα, ὧν τὰ μέρη τὸ ἐν παρὰ τῷ ἑτέρῳ κείνται,

ἀποτελοῦσι τὸ ἰδιάζον τῆς ζωγραφικῆς ἀντικείμενον, αὐτὴ καὶ μόνη δύναται νὰ μιμηθῇ σωματικὴν καλλονὴν.

Ὁ ποιητής, ὅστις τὰ στοιχεῖα τῆς καλλονῆς μόνον τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο ἠδύνατο νὰ ἐπιδείξῃ, ἀπομακρύνεται καθ' ὀλοκλήριαν τῆς περιγραφῆς τῆς σωματικῆς καλλονῆς ὡς τοιαύτης. Αἰσθάνεται ὅτι αὐτὰ τὰ ἀντικείμενα, τιθέμενα τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἀδύνατον νὰ ἔχωσι τὴν ἐνεργείαν, ἣν παρ' ἀλλήλοις τιθέμενα ἔχουσιν· ὅτι τὸ συγκεντρωτικὸν βλέμμα, ὅπερ ἡμεῖς κατὰ τὴν ἀπαριθμῶσιν αὐτῶν ἐπ' αὐτῶν θέλομεν νὰ ρίψωμεν, οὐδόλως παρέχει ἡμῖν ὁμονοικὴν εἰκόνα· καὶ ὅτι ὑπερβαίνει τὴν ἀνθρωπίνην φαντασίαν νὰ φαντάζηται ὅποιαν ἐντύπωσιν προξενεῖ τοῦτο τὸ στόμα, αὐτὴ ἡ οἷς καὶ οὗτοι οἱ ὀφθαλμοὶ ὁμοῦ λαμβανόμενα, ἐὰν τις δὲν ἐνθυμῆται ἐκ τῆς φύσεως ἢ τῆς καλλιτεχνίας παραπλησίαν εἰκόνα τοιούτων μελῶν.

Καὶ ἐνταῦθα ὁ Ὀμηρὸς εἶναι τὸ πρότυπον πάντων τῶν προτύπων. Οὗτος λέγει: Ὁ Νηρεὺς ἦν ὠραιὸς ὁ Ἀχιλλεὺς ὠραιότερος ἔτι ἢ Ἑλένη ἐκέκτυτο θεῖαν καλλονὴν. Ἄλλ' οὐδαμοῦ εἰδέορχεται ἐν τῇ λεπτομερεστέρᾳ περιγραφῇ τῶν καλλονῶν τούτων. Καὶ ὅμως ὀλόκληρον τὸ ποίημα βασίζεται ἐπὶ τῆς καλλονῆς τῆς Ἑλένης. Ὅποιαν πολυτέλειαν ἐκφράσων θὰ ἐπεδείκνυεν ἐν τούτῳ νεώτερός τις ποιητής!

Ἦδη Κωνσταντῖνος τις Μανασσῆς ἠθέλε νὰ κοσμήσῃ τὰ γυμνά αὐτοῦ χρονικὰ δι' εἰκόνας τῆς Ἑλένης. Πρέπει νὰ ἐκφράσω αὐτῷ τὰς εὐχαριστίας μου διὰ τὴν ἀπόπειραν αὐτοῦ ταύτην. Διότι δὲν θὰ ἐγνώριζον πόθεν ἄλλοθεν νὰ συλλέξω πρότυπον, ἐξ οὗ ἀριθηνότερον νὰ φανῇ πόσον ἀνόητος ἠθέλεν εἶσθαι ἢ τόλμην ἐν πράγματι, ὅπερ ὁ Ὀμηρὸς συνετῶς παρέλιπεν. Ὅταν ἀναγινώσκω παρ' αὐτῷ:

*Ἦν ἡ γενὴ περικαλλίη, εἶσορρε, εὐχροστάτη,
Ἐπάρειος, εὐπρόσωπος, βοῶπις χιονόχροος,
Ἐλικοβλέφαρος, ἀβρά, χαρίτων γέμον ἄλσος,
Λευκοβαχίρων, τρυφερὰ, κάλλος ἀντικρὺς ἔμτρον,
Τὸ πρόσωπον κατάλευκον, ἢ παρειὰ βοδόχροος,
Τὸ πρόσωπον ἐπίχαρι, τὸ βλέφαρον ὠραῖον,
Κάλλος ἀνεπιτήδεντον, ἀβάπτιστον, ἀντόχροον,
Ἐβαπτε τὴν λευκότητα βοδόχροια περιήρη,
Ὡς εἴ τις τὸν ἐλέφαντα βάψει λαμπρῆ περιφύρα,
Λειρὴ μακρὰ, κατὰλευκος, ὅθεν ἐμθεοργήθη.
Κυκρογενὴ τὴν εἴσωπον Ἑλένην χρηματίζειν — —*

μοὶ φαίνεται ὅτι βλέπω λίθους ἐπὶ βουνοῦ κυλιομένους, δι' ὧν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τούτου ὠραῖον κτίριον πρόκειται νὰ ἐγεροθῇ, οἷτινες ὅμως ἐν τῇ ἄλλῃ πλευρᾷ ἀφ' ἑαυτῶν πάλιν κατακυλίσονται. Ὅποιαν εἰκόνα παρέχει ὁ ὄγκος οὗτος τῶν λέξεων; Καὶ ἦδη ὅποια ἦτο ἡ μορφή τῆς Ἑλένης; Ὅταν χίλιοι ἄνθρωποι ἀναγνώσῃ τὸ ἀνωτέρω, ἕκαστος αὐτῶν δὲν θὰ φαντασθῆ νὰ πλάσῃ ἰδιαιτέραν εἰκόνα ταύτης;

Ἄλλ' εἶναι ἀληθές ὅτι πολιτικοὶ στίχοι ἐνὸς καλοῦ γίγου δὲν εἶναι ποίησις. Ἄς ἀκούσωμεν λοιπὸν τοῦ Ἀριστοῦ, περιγράφοντος τὴν μαγευτικὴν αὐτοῦ Ἀλκίαν (Alcina).

Di persona era tants ben formata,
quanto mai finger san Pittori industri
etc!

Ὁ Μίλων λέγει ἐπὶ τῷ Πανδαιμονίῳ: Τινὲς ἐπι-
νουν τὸ ἔργον, ἄλλοι τὸν καλλιτέχνην τοῦ ἔργου. Ὁ
ἔπαινος τοῦ ἐνὸς δὲν εἶναι λοιπὸν πάντοτε καὶ ἔπαι-
νος τοῦ ἑτέρου. Τεχνούργημα τι δύναται νὰ ἦ ἀξίον
παντὸς ἐπαινοῦ, χωρὶς νὰ ἐπιτρέπη νὰ λέγωνται ἰδια-
ζόντως πολλὰ εἰς ἔπαινον τοῦ καλλιτέχνου. Ἄψ' ἐ-
τέρου δύναται πάλιν ὁ καλλιτέχνης, δικαίως ν' ἀξιῶ-
τὸν ἡμέτερον θαυμασμόν, κἂν εἴη τὸ ἔργον αὐτοῦ μὴ
ικανοποιῆ ἡμᾶς ἐντελῶς. Ὅταν τοῦτο ὑπ' ὄψει ἔχο-
μεν πολλὰ ἰσχυράκις ὅλως ἀντιφατικαὶ κρίσεις θέλου-
σιν ἐξομαλισθῆ, ὡς ἐνταῦθα ἀκριδῶς. Ὁ Δόλδε ἐν τῇ
ὀμιλίᾳ αὐτοῦ περὶ ζωγραφικῆς ἀφῆσθαι τὸν Ἀρειτῖνον
νὰ ὑπερεπαίνῃ τοὺς μνημονευθέντας στίχους τοῦ Ἀ-
ριόστου· ἐγὼ τοῦναντίον ἐκλέγω τούτους ὡς πρότυ-
πον εἰκόνας, ἄνευ εἰκόνων. Ἀμφότεροι ἔχομεν δι-
καιον. Ὁ Δόλδε θαυμάζει ἐν τούτῳ τὰς γνώσεις, ἃς
ὁ ποιητὴς δεῖκνυσθαι ὅτι ἔχει περὶ τῆς σωματικῆς
καλλονῆς· οὐχ' ἥτιον ὅμως ἐγὼ βλέπω ἀπλῶς τὴν
ἐνέργειαν, ἣν αἱ γνώσεις αὐταί, εἰς λέξεις ἐκφραζό-
μεναι, δύναται νὰ ἐξασκίωσιν ἐπὶ τῆς ἐμῆς φαν-
τασίας. Ἐξ ἐκείνων τῶν γνώσεων συμπεραίνει ὁ Δόλ-
δε, ὅτι καλοὶ ποιηταὶ εἰσὶν οὐχ' ἥτιον καὶ καλοὶ ζω-
γράφοι· ἐγὼ δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐνεργείας συμπεραίνω,
ὅτι πᾶν, ὅπερ οἱ ζωγράφοι διὰ γραμμῶν καὶ χρωμά-
των κάλλιστα δύναται νὰ ἐκφράζωσι, τοῦτο διὰ λέ-
ξεων ἀκριδῶς λίαν πλημμελῶς ἐξωτερικεῖται. Ὁ Δόλ-
δε τὴν τοῦ Ἀριόστου περιγραφὴν συνίστησιν ἅρασι
τοῖς ζωγράφοις ὡς τὸ τελειότατον πρότυπον ὠραίας
γυμναστικῆς· ἐγὼ δὲ συνιστῶ τοῦτο εἰς πάντας τοὺς
ποιητὰς ὡς τὴν διδασκικωτάτην συμβουλὴν, ἵνα μὴ
ἀποπειρῶνται μετὰ μείζονος ἀποτυχίας ἐκεῖνο, ὅπερ
παρ' ἐνὶ Ἀριόστῳ κατ' ἀνάγκην ἀπέτυχεν. Πιθανόν,
ὅταν ὁ Ἀριόστος λέγῃ:

Di persona era tanto ben formata,
quanto mai finger san Pittori industri,

ν' ἀποδεικνύῃ διὰ τούτου ὅτι πληρέστατα κατενόησε
τὸ μάθημα τῶν ἀναλογιῶν, ὡς σπουδάζει ταύτας πάν-
τοτε ὁ ἐπιμελέστατος καλλιτέχνης ἐν τῇ φύσει καὶ
παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Δύναται πάντοτε διὰ τῶν ἀπλῶν
λέξεων

Spargeasi per la guancia delicata
Misto color di rose e di ligustri,

νὰ φαίνονται ὁ τελειότατος χρωματιστὴς, ἄλλος Τιτιαν-
νός. Ἐκ τούτου δυνάμεθα σαφέστατα νὰ συμπεράνω-
μεν ὅτι οὗτος συγκρίνει μόνον τὴν κόμην τῆς Ἀλκί-
νας μετὰ τοῦ χρυσοῦ, οὐδὲν ὅμως ὀνομάζει ταύτην
χρυσὴν κόμην, ὅτι δηλ. ἀποδοκιμάζει τὴν χρῆσιν τοῦ
πραγματικοῦ χρυσοῦ ἐν τῷ χρωματισμῷ. Δυνάμεθα
μάλιστα ἐν τῇ παρ' αὐτῷ εὐθὺ πρὸς τὰ κάτω χω-
ροῦσθαι ῥινί

Quindi il naso per mezzo il viso scende,

ν' ἀνεύρωμεν τὴν πλαγίαν ὄψιν τῶν ἀρχαίων ἐκει-
νων ἑλληνικῶν καὶ ὑπὸ ἑλλήνων καλλιτεχνῶν εἰς
Ρωμαίους εἴη μεταδοθειῶν ῥινῶν.

1) Orlando Furioso Canto (VII. St. 11—15).

Πρὸς τί ἅπαντα αὕτη ἡ μάθησις καὶ γνώσις ἡμῖν
τοῖς ἀναγνώσταις, οἵτινες θέλομεν νὰ νομιζώμεν
ὅτι βλέπομεν γυναῖκα ὠραίαν, οἵτινες πρὸς τούτοις
θέλομεν νὰ αἰσθανθῶμεν καὶ τι ἐκ τῆς ζέσεως τοῦ αἵ-
ματος, ἥτις ἀκολουθεῖ τὴν πραγματικὴν θεαν τῆς
καλλονῆς; Ὅταν ὁ ποιητὴς γνώσκῃ ἐκ τίνων ὄρων
προκύπτει ὠραία μορφή, ἔπεται ὅτι καὶ ἡμεῖς αὐτὸ
προσέτι γινώσκουμεν; Κἂν δ' εἴη ἐγινώσκουμεν τοῦτο,
ἐπιτρέπει ἡμῖν ἐνταῦθα νὰ ἴδωμεν τοὺς ὄρους τού-
τους; Ἡ μίπως διευκολύνει ἡμῖν καὶ ἐπ' ἐλάχιστον
εἴη τὸν κόπον τοῦ νὰ ἀναμνησθῶμεν τῆς καλλονῆς
μετὰ ζωηρότητος; Μέτωπον ἐντὸς τῶν προπόντων
ὀρίων κεκλεισμένον,

la fronte.

Che lo spazio finia con giusta meta;

ῥίς, ἐν ἧ καὶ αὐτὸς ὁ φθόνος οὐδὲν νὰ διορθῶσθαι εὐ-
ρίσκει,

Che non trova l' invidia, ove l' emende;

χεῖρ ἐπιμύκτης πως καὶ στενὴ μάλλον

Lunghetta alquanto, e di larghezza angusta:

ὁποῖαν εἰκόνα δίδουσιν οἱ γενικοὶ οὗτοι τύποι; Πι-
θανόν, ἐν τῷ στόματι ἰχνογράφου τίνος, ὅστις θέ-
λει νὰ ἐλκύσῃ τὴν προσοχὴν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ
ἐπὶ τῶν καλλονῶν τοῦ ἀκαδημικοῦ προτύπου, νὰ
ἐξεφραζόν τι· διότι δι' ἐνὸς βλέμματος ἐπὶ τοῦ προ-
τύπου τούτου πᾶραυτα διακρίνουσι τὰ ἀρμόδια ὄρια
τοῦ φαιδρουῦ μετώπου, βλέπουσι τὴν ὠραιότατην το-
μὴν τῆς ρινὸς καὶ τὸ περιορισμένον πλάτος τῆς
κομψῆς χειρός. Παρὰ τῷ ποιητῇ ὅμως οὐδὲν βλέπω,
αἰσθάνομαι δὲ μετ' ἀδμονίας τὸ μάταιον καὶ τῶν
ἐσχάτων προσπαθειῶν μου τοῦ νὰ θέλω νὰ ἴδω τι.

Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ, ἐν ᾧ ὁ Βιργίλιος ἠδυνήθη
νὰ μιμηθῆ τὸν Ὀμηρον ἄνευ οὐδεμιᾶς αὐτοῦ ἐνεργείας,
μεγάλως ἐπέτυχε. Καὶ αὕτη ἡ παρ' αὐτῷ Διδῶ
οὐδὲν εἶναι δι' αὐτὸν ἢ pulcherrima Dido. Ἐὰν δὲ τι
λεπτομερέστερον περὶ αὐτῆς περιγραφῆς οὐδὲν ἄλλο
εἶναι ἢ περιγραφὴ αὕτη ἢ ἡ τοῦ πλουσίου αὐτῆς
στολισμοῦ ἢ τοῦ μεγαλοπρεποῦς αὐτῆς παραδῆ-
ματα:

Tandem progreditur — — —

Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo:

Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,

Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Ἐὰν ἠθέλομεν λοιπὸν νὰ ἐφαρμόσωμεν εἰς αὐτὸν
ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ παλαιὸς ἐκεῖνος τεχνίτης ἔλεγε πρὸς
μαθητὴν, ὅστις ἔγραψε εἰκόνα Ἑλένης μεστὴν δια-
κόσμου, ἥτοι τὸ «μὴ δυνθεῖς νὰ ζωγραφῆσθαι αὐτὴν
ὠραίαν ἐξωγράφησθαι πλουσίαν, ὁ Βιργίλιος ἠθέλεν
ἀπαντιῆσαι: «δὲν εἶμαι ἐγὼ ὁ πταῖον ἐπὶ τῷ ὅτι δὲν
ἠδυνήθησιν νὰ ζωγραφῆσθαι αὐτὴν ὠραίαν· τὸ σφάλμα
ἀποδοτέον τοῖς ὀρίοις τῆς ἐμῆς τέχνης· ἐγὼ ἐξέπαι-
νός εἰμι ἐπὶ τῷ ὅτι ἔμεινα ἐντὸς τῶν ὀρίων τούτων».
Ἐνταῦθα δὲν δύναται νὰ λησμονήσῃ τὰ δύο ἄσματα
τοῦ Ἀνακρέοντος, ἐν οἷς οὗτος ἀναλύει τὴν καλλο-
νὴν τῆς κόρης καὶ τοῦ Βαθύλλου αὐτοῦ.¹ Ἡ τροπὴ
ἦν ἐν τούτῳ εἰσάγει, διορθῶν τὰ πάντα. Νομίζει
ὅτι ἔχει πρὸ αὐτοῦ ζωγράφον, ᾧ τινι ἐπιτρέπει νὰ

1) Ὠδὴ 28, 29.

εργάζεται ὑπὸ τὰ ὄμματα αὐτοῦ. Οὕτω, λέγει, ποίησόν μοι τὴν κόμην καὶ οὕτω τὸ μέτωπον, οὕτω τοὺς ὀφθαλμούς, οὕτω τὸ στόμα, οὕτω τὸν λαιμὸν καὶ τὸ στῆθος, τοὺς μισοὺς καὶ τὰς χεῖρας! "Ὅ,τι ὁ ζωγράφος ἐν μέρει δύναται μόνον νὰ συνθέσῃ, τοῦτο καὶ ὁ ποιητὴς ἐν μέρει μόνον ἠδύνατο αὐτῷ νὰ διαγράψῃ. Σκοπὸς αὐτοῦ δὲν εἶναι νὰ γνωρίσωμεν ἡμεῖς καὶ αἰσθανθῶμεν διὰ τῆς ρητῆς ταύτης ὁδηγίας τοῦ ζωγράφου ἅπασαν τὴν καλλονὴν τῶν ἀγαπητῶν ἀντικειμένων. Καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος αἰσθάνεται τὸ ἀσθενὲς τῆς διὰ λόγων ἐκφράσεως καὶ ἀποδέχεται τὴν ἀρωγὴν τῆς ἐκφράσεως τῆς καλλιτεχνίας, ἥς τὸ ἀπατηλὸν τοσοῦτον ἀνυψοῖ, ὥστε ὀλόκληρον τὸ ἄσμα φαίνεται μᾶλλον ἐγκωμιαστικῆ φθῆ εἰς τὴν τέχνην ἢ εἰς τὴν κόμην αὐτοῦ. Δὲν βλέπει τὴν εἰκόνα, βλέπει αὐτὴν ταύτην καὶ νομίζει ὅτι ἦδη θὰ ἀνοίξῃ τὸ στόμα αὐτῆς καὶ θὰ ὁμιλήσῃ:

*Ἀτέχει· βλέπω γὰρ αὐτήν,
Τάχα, κῆρε, καὶ λαλήσεις.*

Καὶ ἐν τῇ τοῦ Βαθύλλου μνείᾳ, τοσοῦτον εἶναι συμπελεγμένος ὁ ἑπαινὸς τοῦ ὠραίου παιδὸς μετὰ τοῦ ἐπαίνου τῆς τέχνης καὶ τοῦ καλλιτέχνου ὥστε καθίσταται ἀμφίβολον πρὸς τιμὴν τίνος ἰδίως ὄριθεν ὁ Ἀνακρέων τὸ ἄσμα. Οὗτος συναθροίζει τὰ ὠραιότερα σωματικὰ μέλη ἐκ διαφόρων εἰκόνων, ἐν αἷς τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν ἀπετέλει ἀκριβῶς ἡ ἔξοχος καλλονὴ τῶν μελῶν ταύτων: τὸν λαιμὸν λαμβάνει ἀπὸ τοῦ Ἀδωνίδος, στῆθος καὶ χεῖρας ἀπὸ Ἑρμοῦ, τοὺς μισοὺς ἀπὸ Πολοδεύκου καὶ τὴν κοιλίαν ἀπὸ Βάκχου, μέχρις οὗ βλέπει ὀλόκληρον τὸν Βαθύλλον ὑπὸ μορφήν συντετελεσμένου Ἀπολλωνοῦ τοῦ καλλιτέχνου

*Μετὰ δὲ πρόσωπον ἔστω,
Τὸν Ἀδωνίδος παρελθόν,
Ἐλεφάντινος πρᾶχλος.
Μεταμάζιον δὲ ποιεῖ
Αἰδύμας τε χεῖρας Ἑρμοῦ,
Πολυδέεικος δὲ μισοῦς
Διορσίην δὲ ρηδὴν — —
Τὸν Ἀπόλλωνα δὲ τοῦτον
Καθελὼν, ποιεῖ Βαθύλλον.*

Οὕτω καὶ ὁ Λουκιανὸς οὐδεμίαν ἄλλην ἰδέαν τῆς καλλονῆς τῆς Πανθέας δύναται νὰ ἐκφράσῃ ἢ τὴν δι' ὑποδείξεως τῶν ὠραιωτάτων γυναικείων ἀγαλμάτων τῶν ἀρχαίων καλλιτεχνῶν.¹ Τί ἄλλο ὅμως σημαίνει τοῦτο ἢ ὅτι ὁμολογεῖ ὅτι ἡ γλῶσσα ἐνταῦθα καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἀσθενεστάτη· ὅτι ἡ ποίησις τραυλίζει καὶ ἡ εὐγλωττία σιγᾷ ἐὰν ἡ τέχνη δὲν χρησιμεύσῃ πρὸς αὐταῖς ὡς ἐρμηνεύτρια;

ΚΑ'.

Ἄλλ' ἄραγε δὲν ὑφίσταται ἡ ποίησις μεγάλων ἀπόλειαν, ὅταν ζητηθῇ ἢ ἀπ' αὐτῆς ἀφαιρέσις πασῶν τῶν εἰκόνων σωματικοῦ κάλλους; Πλὴν τίς θ' ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῆς ταύτας; Ὅταν δὲ ζητῆται ἢ παρ' αὐτῆ παρακώλυσις ἑνὸς μόνου τρόπου, δι' οὗ αὐτὴ ἐπιχειροῖ νὰ ἐπιτύχῃ τοιοῦτων εἰκόνων, ἀναζητοῦσα τὰ ἴχνη συγγενοῖς τέχνης, ἐν οἷς μετὰ φόβου περι-

πλανάται χωρὶς νὰ ἠθάρσῃ εἰς τὸν αὐτὸν καὶ ἡ τέχνη αὕτη σκοπὸν, ἀποκλείεται ἄρα ἀπ' αὐτῆς διὰ τοῦτο καὶ πᾶς ἄλλος τρόπος, ἐν ᾧ ἡ τέχνη πάλιν θὰ παρηκολούθει αὐτήν;

Καὶ αὐτὸς ὁ Ὅμηρος, ὅστις τόσον ἐπιμελῶς ἀπέχει πάσης μερικῆς ἐξεικονίσεως σωματικῶν καλλονῶν καὶ παρ' οὗ ἡμεῖς μόλις ἀπαξ ἐν παρόδῳ μανθάνομεν ὅτι ἡ Ἑλένη εἶχε λευκοὺς βραχίονας¹ καὶ καλὴν κόμην²; καὶ αὐτὸς ὁ ποιητὴς γνωρίζει ἐν τούτοις νὰ δώσῃ ἡμῖν ἰδέαν τῆς καλλονῆς αὐτῆς, ἰδέαν ἥτις ὑπερτερρεῖ πᾶν, ὅπερ ἡ τέχνη ὑπὸ τὴν ἐποψὴν ταύτην δύναται νὰ ἐκτελέσῃ. Ἀναμνησθῶμεν τοῦ χωρίου, ἐν ᾧ ἡ Ἑλένη εἰσέρχεται ἐν τῇ συνελεύσει τῶν προεδυτάτων τοῦ τρωϊκοῦ λαοῦ. Οἱ ἀξιόθεταστοὶ γέροντες βλέπουσιν αὐτήν καὶ εἰς αὐτῶν λέγει πρὸς τοὺς ἄλλους.³

*Ὅτ' ἔμεσις Τρῶας καὶ εἰκνήμιδας Ἀχαιοὺς
Τοτῆδ' ἀμφὶ γυναικὶ πολλὴν χρόνον ἄλγεια πάσχειν·
Αἰνῶς ἀθανάτησι θεῆς εἰς ὅσα ἔοικεν.*

(Ἀκολουθεῖ).

ΟΔΓΑ ΛΑΖΑΡΙΑΟΥ.

ΝΕΟΛΟΓΟΥ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ.

Χάριτας πλείστας ὁμολογοῦμεν τῷ διαπρεπεῖ ἐν Μονάχῳ βυζαντινολόγῳ καὶ ἐκδότῃ τοῦ *Byzantinische Zeitschrift* κ. Karl Krumbacher ἐφ' οἷς ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει τοῦ σπουδαιοτάτου αὐτοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος (12 ἀπριλίου) ἔγραψε περὶ τῆς Νεολογίου «Ἐβδομαδιαίας Ἐπιθεωρήσεως», παρασχὼν καὶ ἀνάλυσιν τῶν περιεχομένων τοῦ Β' τόμου αὐτῆς. Τὴν παρατήρησιν αὐτοῦ περὶ τοῦ διηυοῦς χαρακτῆρος τοῦ περιοδικοῦ ἡμῶν συγγράμματος, τοῦ τῆς τέρψεως καὶ τῆς θεραπείας τῆς ἐπιστήμης, ἀποδεχόμεθα ὡς ὀρθὴν, προσεπιλέγοντες ὅτι ἡ Νεολογίου «Ἐβδομαδιαία Ἐπιθεωρήσις», δημοσιεύουσα τέρψεως ἄρθρα χάριν τῶν πολλῶν ὡς μὴ ὑπάρχοντος εἰδικοῦ περιοδικοῦ, καθῆκον αὐτῆς ἡγεῖται νὰ παρέχῃ καὶ πραγματείας περὶ βυζαντιακῶν θεμάτων καὶ ἄλλων ἐπιστημονικῶν ὑποκειμένων. Ὁ διακεκριμένος καθηγητὴς, παρέχων καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τοὺς τίτλους τῶν ἐν αὐτῇ δημοσιευομένων καὶ εἰς τὰ βυζαντιακὰ ἀναφερομένων πραγματειῶν, εὐγνώμονας ἡμῶς ἔξει καὶ τοῖς τε γράφουσιν ἐν αὐτῇ καὶ τοῖς περὶ τὴν βυζαντιακὴν ἱστορίαν καὶ ἀρχαιολογίαν ἀσχολούμενοις ὠφέλιμος ἔσται. Ἐν τέλει καὶ αὐτῆς εὐχαριστοῦμεν τῷ κ. K. Krumbacher.

1) *Πικρ.* Γ. στ. 121.

2) *Αὐτ.* στ. 319.

3) *Αὐτ.* στ. 156 — 58.

1) *Εἰκόνες* §. 3. Γ. Β'. σ. 461, Ἐκδ. Reitz.